

Теодор Дечев

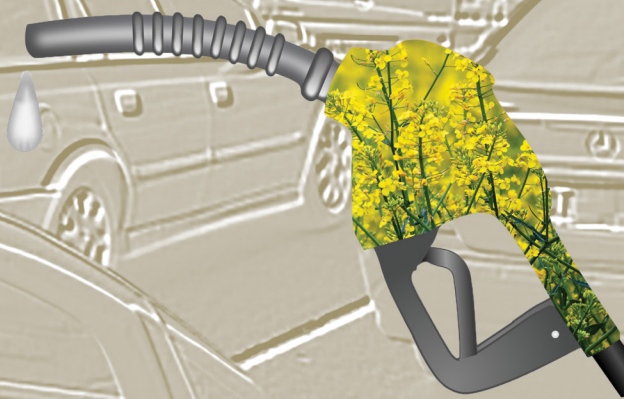

ОТ

МАДРИДСКИТЕ ПРИНЦИПИ

ДО

МЮНХЕНСКИТЕ ДЕБАТИ

**ТЪРГОВИЯ СЪС СУРОВИНИ
ЗА ПРОИЗВОДСТВО НА БИОДИЗЕЛ**

Теодор Дечев

**ОТ
МАДРИДСКИТЕ ПРИНЦИПИ
ДО
МЮНХЕНСКИТЕ ДЕБАТИ**

Пловдив, 2022

Рецензенти:

Проф. Румен Младенов Георгиев д.и.н.

Доц. д-р Дария Крачунова Николиева

Доц. д-р Паскал Неделчев Желев

Книгата се разпространява бесплатно

От Мадридските принципи до Мюнхенските дебати

© Теодор Данаилов Дечев

© Издателски комплекс „ВУСИ“

ISBN (Print) ISBN 978-619-7343-60-1

ISBN (Online) ISBN 978-619-7343-61-8

Текстът на тази книга беше готов още преди по заповед на президента Владимир Путин, Руската федерация да се впусне във военна авантюра в Украйна, наречена от руските власти „специална операция“ и представляваща пълномащабна агресия и война. Това обстоятелство обаче по никакъв начин не променя направените в книгата заключения за състоянието на моментното „State of the Art“ южно от главния Кавказки хребет.

До голяма степен книгата беше готова още преди да започне 44 дневната война през септември 2020 г., завършила със съвместното изявление на Илхам Алиев, Никол Пашинян и Владимир Путин от 10 ноември 2020 година. Още в най-първоначалния вариант на книгата беше ясно формулирана тезата, че в Южен Кавказ времето работи за Азербайджан, а не за Армения и че водената политика на безкрайно протакане на преговорите за мир, наложена най-вече от двамата президенти от така наречения „Карабахски клан“ – Роберт Кочарян и Серж Саргсян, в крайна сметка ще се окаже фактор който е ерозирал сигурността на страната и на протежетата ѝ в Нагорни Карабах.

В книгата внимателно е проследена предизвестеността на станалото през есента – зимата на 2020 година, но желанието трудът да се „изпипа“ забави издаването ѝ. Междувременно избухна 44 дневната война и авторът не може да се похвали с пророчески способности и да заяви на висок глас: „Аз казвах ли Ви?“. Пък и станалото не беше чак толкова трудно да се предскаже, стига човек да следи внимателно икономическите тенденции и военните приготовления в Южен Кавказ. Проблемът е много повече в това, че в Армения продължава да се разпорежда „партията на войната“, нивото на реваншизма е високо и изобщо не се забелязва консолидирането на „партия на мира“.

Възникналата ситуация след 44 дневната война, създаде ситуация, при която би могло да се тръгне към помирение в Южен Кавказ и към създаване на едно свободно икономическо пространство от

Азербайджан, Грузия и Армения, което да допринесе както за просперитета на жителите на региона, така и за постигането на положителни цели в енергетиката и търговията, които са от значение за цяло Европа¹. Още повече, че поне към 10 ноември 2020 г., изглеждаше, че не само „Великите сили“, но и регионалните играчи нямат нищо против от развиването на подобен сценарий.

Книгата е посветена и на този въпрос, на него е отделено подобаващо място в нейния край, но в крайна сметка тя се опитва да даде отговор как се стигна до развързката от есента и зимата на 2020 година. За целта трябваше да се проследи първо как международната общност стигна до формулирането и оповестяването на така наречените „Мадридски принципи“ за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах. След това трябваше да се анализира опита тези принципи да бъдат обезсилени, предприет през февруари 2020 г. от Никол Пашинян в Мюнхен.

След това събитията наложиха да се направи детайлен анализ на възникналата ситуация след 44 дневната война, завършила с пълно поражение за Армения, с голям успех за Азербайджан и с неочаквани придобивки за Руската федерация и за Владимир Путин в личен план. За съжаление, могат да се направят сериозни успоредици между ситуацията в Южна Осетия и днешното положение на руските миротворци в Нагорни Карабах, където междуременно така нареченото „Национално събрание“ на самообявилата се „Нагорно Карабахска република“ или „Република Арцах“, побърза да обяви руския език за втори официален език.

Днес е изключително трудно да се прогнозира как ще се отрази войната в Украйна на положението в Южен Кавказ, но още преди тя

¹ След Февруарската революция в Руската империя от 1917 г. е направен подобен опит със свикването на Тифлиския Сейм и обявяването на Закавказката федеративна демократична република, но едностранното обявяване на независимостта на Грузия, проваля това начинание. Днес има много повече предпоставки не за федерализирането на Южен Кавказ, а за създаването на общо икономическо и търговско пространство, особено в контекста на последните геополитически промени и развитието на транспортната инфраструктура по направлението „Изток – Запад“.

да избухне, положението там продължаваше да бъде изключително нестабилно. Отделен въпрос е изключително деликатното положение на Азербайджан, като ключов доставчик на въглеводороди за Югоизточна и Южна Европа в един момент, в който „дилърът“ на примирието в Нагорни Карабах – Владимир Путин е във фактическа война с Европейския съюз.

На всички тези въпроси в книгата е отделено внимание, като стремежът определено беше емоциите да бъдат оставени на страни, доколкото това е възможно.

Всъщност, работата над книгата започна веднага след Мюнхенската конференция по сигурността от февруари 2020 година, когато се състояха прословутите „Мюнхенски дебати“ между президента на Азербайджан – Илхам Алиев и министър-председателя на Армения – Никол Пашинян. Тогава някои хора оцениха станалото просто като „политическо шоу“, донесло някаква изгода само на организаторите на конференцията.

Противно на тази оценка се оказва, че в Мюнхен Никол Пашинян се опита да отхвърли подкрепяните от международната общност „Мадридски принципи“ за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах и да лансира някакви свои, доста импровизирани „Мюнхенски принципи“. Първата крачка към 44 дневната война беше направена от Пашинян през февруари 2020 година в Мюнхен.

Последва изключително недалновидната „Товузка провокация“ от лятото на 2020 г., с която арменското държавно ръководство буквално демонстрира, че има потенциала да прекъсне маршрутите за износ на азербайджански нефт и природен газ към Европа, както и железопътните съобщения с Турция и ЕС. Този знак беше адресиран към Москва, но беше лошо изчислен и скоро след това – наказан на бойното поле.

Както вече стана дума, агресията на Руската федерация в Украйна с нищо не промени направените в книгата заключения за политиката на страните в това, което в Азербайджан вече наричат „Арменско – азербайджанско противопоставяне“. Според официално-

то мнение в Баку, конфликтът между Армения и Азербайджан вече е разрешен и е останало едно противопоставяне, което не е етнически конфликт, а е противопоставяне на междудържавно ниво².

Вече възникват нови проблеми, свързани най-вече с договореното в тристранното изявление „Алиев – Пашинян – Путин“ отваряне на границите и премахване на блокадата на Армения от една страна и на блокадата на Нахичеванската автономна република (част от Азербайджан) – от друга. В ключови въпроси се превърнаха Лачинският коридор – съдбоносен за снабдяването на Степанакерт (Ханкенди) и Зангезурският коридор при град Мегри, който трябва да осигури свързването на Нахичеван с азербайджанската „метрополия“.

Читателите на книгата може би няма да се изненадат, като установят, че тези въпроси са обсъждани от Армения и Азербайджан още приживе на азербайджанския президент – Хайдар Алиев. Със съжаление обаче трябва да се констатира, че и тогава и сега арменското общество се оказва неузряло да размени териториалните въпроси, в това число въпросите за отварянето на коридорите срещу мир и сигурност.

Книгата е предназначена за специалистите в областта на Международната сигурност, международните отношения, етническите конфликти, геополитиката и историята. Тя може да бъде използвана като учебно помагало от студентите от магистърските програми по „Международна сигурност“, „Международни отношения“ и „Етнически конфликти“ във Висшето училище по сигурност и икономика, както и в други висши учебни заведения.

² Алиев Намък. Противопоставянето между Армения и Азербайджан. Правни аспекти. Издателски комплекс ВУСИ, Пловдив, 2022 г., ISBN: (Print) 978-619-7343-49-6; (Online) 978-619-7343-50-2

На 15 февруари 2020 г., в рамките на Мюнхенската конференция по сигурността се проведе среща между президента на Азербайджан и министър-председателя на Армения – Илхам Алиев и Никол Пашинян. Дватама лидери влязоха в стаята, ръкуваха се, след което седнаха един срещу друг и позираха пред фотографите. След това, журналистите напуснаха залата за преговори.

Никол Пашинян качи във Фейсбук видео на началото на срещата, под което написа:

„В рамките на Мюнхенската конференция по сигурността, се срещам с президента на Азербайджан“ (<https://www.youtube.com/watch?v=PRlWm5qn68k>). След краткия разговор, двамата лидери участваха в обсъждане на карабахския конфликт, което продължи 45 минути. То беше модерирано от Селеста Уоландър (Celeste Wallander) – изпълнителен директор на Фонда „САЩ-Русия“.

Последната среща между Алиев и Пашинян беше през декември 2019 година на проведената в Санкт Петербург среща на високо равнище между лидерите на ОНД. [53]

Проведените в Мюнхен дебати между президента Илхам Алиев и министър-председателя Никол Пашинян, предизвикаха коментари и станаха повод за анализи в две посоки.

Едната е кой е защитил каузата на страната си по по-добър начин, иначе казано – кой е спечели дебатите? За оценките, кой е бил по-добър оратор, чия риторика се е възприела по-добре от присъстващите на дебатите и от зрителите, чии послания са вдъхвали по-голямо доверие, ще стане дума по-нататък. Тук само ще отбележим, че дори мнозина арменци отдадоха преимущество на президента на Азербайджан – Илхам Алиев.

Другата тема за анализиране е опитът на Никол Пашинян, да анонсира нещо като „нова парадигма“ на преговорния процес по урегулирането на Нагорно-Карабахския конфликт. По време на дебатите в Мюнхен, Пашинян се опита да лансира нови принципи на

переговорите, като поиска дотогавашните „Мадридски принципи“ да бъдат заменени с нови – „Мюнхенски принципи“.

Напълно в духа на новите информационни реалности, Никол Пашинян обнародва своите нови принципи за урегулиране на конфликта в Нагорни Карабах във Фейсбук страницата си, непосредствено след приключването на дебатите с Илхам Алиев. Ето ги „Мюнхенските принципи“ на арменския министър-председател:

„1. Нагорни Карабах е придобил независимост така, както и Азербайджан.

2. Нагорни Карабах е страна в конфликта и в преговорите, без преговори с него не е възможно да се разреши конфликта.

3. Няма територии, има безопасност: Нагорни Карабах не може да отстъпи своята безопасност.

4. Невъзможно е да се разреши конфликта с едно или с две действия: в преговорния процес са нужни „микрореволюции“, след това „миниреволюции“, след това пробиви.

5. Всяко решение на проблема трябва да бъде приемливо за народа на Армения, за народа на Карабах и за народа на Азербайджан, и Армения и Карабах са готови да положат сериозни усилия в търсенето на такова решение. Азербайджан също е длъжен да демонстрира такава готовност.

6. Нагорнокарабахският въпрос няма военно решение. Ако някой каже, че въпросът има военно решение, то народът на Карабах ще каже, че той отдавна е бил решен“. [58]

Подобен опит за смяна на парадигмата на мирните преговори от страна на арменския министър-председател беше крайно амбициозно начинание. С него той се опита ни повече ни по-малко, да убеди отсрещната страна в преговорите – Азербайджан, както и международните посредници – съпредседателите на Минската група на Организацията за сигурност и сътрудничество – ОССЕ (иначе казано – Русия, САЩ и Франция) да изоставят вече приета формула („Мадридските принципи“), с който Азербайджан и Армения са се съгласили още през 2010 година и да приемат новите „Мюнхенски

принципи”, които Пашинаян почти импровизира по време на публичните си дебати с Илхам Алиев, състояли се по време на срещата по сигурността в Мюнхен.

За да се направи оценка на това, каква сериозна промяна се опита да предизвика Никол Пашинаян, несъмнено трябва на първо място да се направи преглед на съдържанието на „Мадридските принципи”, както и на пътя, по който страните в конфликта (Азербайджан и Армения) и посредниците между тях (Русия, САЩ и Франция) стигнаха до тяхното формулиране, съгласуване и приемане.

II.

От 1992 г. до есента на 2020 г., основен форум, където се търсеха пътища за решаване на конфликта в Нагорни Карабах беше Минската група на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ), наследник на Съвещанието за безопасност и сътрудничество в Европа (СБСЕ). От 1997 г., съпредседатели на групата заедно с Русия, стават САЩ и Франция.

През периода от 1992 до 2005 г., Минската група на ОССЕ представя три предложения като основа за водене на преговори, които обаче не довеждат до урегулиране на конфликта. От 2005 г. е внесен за обсъждане четвърти, „смесен”, „пакетно-поетапен” план, с който се предвижда предварително съгласуване на основните принципи на урегулирането на конфликта. [47]

Началото на 2006 г., създава впечатлението, че тя може да се окаже решителна за решаването на конфликта в Нагорни Карабах. В края на 2005 г., съпредседателите на Минската група на ОССЕ организират посещение в Закавказието и след него изразяват предпазлив оптимизъм, че 2006 г. е „прозорец на възможност“ за решаване на конфликта. Изразът „window of opportunity” ще се повтаря упорито през 2006 г., като желанието на посредниците е да се договорят поне основните параметри на урегулирането на конфликта.

На 15 декември 2005 г., арменският външен министър Вартан

Осканиян реагира на изразения от съпредседателите предпазлив оптимизъм, като заявява пред журналисти, че: „имаше положително придвижване през тази година. Ако тази тенденция се запази, ще бъде възможно да очакваме, че някакъв документ ще се роди в началото на 2006 година“.

Осканиян не казва, какъв би могъл да бъде въпросният документ, но съпредседателят на Минската група от руска страна – Юрий Мерзляков заявява на 21 декември 2005 г. през азербайджанската информационна агенция „Trend“, че съпредседателите вече подготвят проект на документ от две страници, който трябва да изброи „основните принципи“ за уреждане на конфликта и за който двете противостоящи страни трябва да дадат одобрението си.

На 29 декември 2005 г., друг азербайджански източник – „day.az“ цитира Мерзляков, който бил заявил, че на срещите си във Варшава през месец май 2005 г. и в Казан през август 2005 година, президентът на Азербайджан Илхам Алиев и на Армения – Роберт Кочарян са обсъждали основните принципи за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах.

Мерзляков е заявил, че са надява, че предстоящата среща на най-високо равнище на двамата президенти, ще даде зелена светлина за завършване на работата над документа, изброяващ тези основни принципи. Този документ би било правилно да бъде категоризиран като „рамков документ“, а не като изчерпателно, пълноценно мирно споразумение. Този документ ще даде възможност на министрите на външните работи на двете страни да се съсредоточат по-облизно и в по-големи подробности на отделните въпроси, с които трябва да се занимават. [10]

От своя страна, азербайджанският министър на външните работи Елмар Мамедъяров, заявява на 22 декември 2005 г. пред журналисти в Баку, че има девет „основни принципа“ за уреждане, един от които е разполагането на международни мироопазващи сили, успоредно с постепенното изтегляне на арменските въоръжени сили от окупираната азербайджанска територия.

За тези миротворци, руският съпредседател на Минската група на ОССЕ – Мерзляков посочва евентуална численост от около 10000 души и че в интерес на безпристрастността и неутралността им, контингентът няма да съдържа военни от Русия, САЩ, Франция или Турция.

Мерзляков дори и не намеква, кога и как предложеният рамков документ би могъл да съгласува потиворечащите си подходи за разрешаване на конфликта на двете страни.

Азербайджанските власти по това време продължават да настояват за така наречения „фазов“, „поетапен“ подход, при който никакво решение за окончателния статут на оспорвания Нагорни Карабах не би могло да се вземе, преди изтеглянето на арменските войски от анклава и преди завръщането на азербайджанското население, което е избягало от там през 1988 година.

Също така, по това време азербайджанците продължават да отхвърлят друг статут за Нагорни Карабах, освен „най-високата степен на автономия“ в границите на териториалната цялост на Азербайджан. Обратно, Армения отхвърля, каквато и да е вертикална субординация между непризнатата от никого Нагорно Карабахска република и централното азербайджанско правителство. Арменците искат всички аспекти на мирното споразумение, както и графикът за изпълнението им да бъдат определени в едно окончателно мирно споразумение – така нареченият „пакетен“ подход. [10]

През октомври 2005 година, започва да се говори за нещо, което прилича на синтез между двата подхода – план, който е разработен от Международната кризисна група (International Crisis Group) и предвижда постепенно изтегляне на арменските сили от окупираната азербайджанска територия, разполагането на международни мироопазващи сили и провеждане на референдум за окончателния статут на Нагорни Карабах най-малко след пет години. Планът е предвиждал, на референдума, на населението на Нагорни Карабах да се предложат разнообразни възможности между които да избере, включително самоопределяне, отделяне от Азербайджанската репу-

блика и оставане в нея. [10]

Срещата на най-високо равнище, за която говори руският съпредседател на Минската група на ОССЕ – Юрий Мерзляков е подготвена на среща на министрите на външните работи на Азербайджан и Армения със съпредседателите на Минската група в Лондон на 18 - 19 януари 2006 година. Лондонските разговори, проведени под егидата на Минската група на ОССЕ са наблюдавани от политическите анализатори в очакване на някакъв знак, че подготвяната за месец февруари 2006 г. среща на държавните глави на Азербайджан – Илхам Алиев и на Армения – Роберт Кочарян, може да завърши с някакъв компромис.

На следващия ден след срещата в Лондон, арменският външен министър Вартан Осканян потвърждава, че двете страни търсят пътища за постигане на споразумение върху съвсем кратък документ (half page document), в който да се изброят основните принципи, които след това биха могли да оформят основата на по-подробен мирен план. Но Осканян също така казва, че докато позициите на двете страни по някои от принципите са се сблизили, по други те все още се разминават много.

На 26 януари 2006 г., азербайджанският сайт „Day.az” цитира външния министър в Баку – Елмар Мамедъяров, който също информира журналистите, че двете страни все още се опитват да стигнат до споразумение върху „основните принципи”.

За наблюдателите и анализаторите остава неясно, дали има шанс президентите на двете страни да постигнат компромис по спорните моменти, да не говорим за възможността публично да подкрепят такива основни принципи по време на вече насрочената по онова време среща на най-високо равнище край Париж. В този момент, говорителят на президента Кочарян вече е заявил, че тази среща на върха ще се състои на 10 февруари 2006 година.

Междувременно, на 20 януари 2006 г., в интервю за ежедневното електронно издание „echo-az.com”, помощникът на президента Илхам Алиев по въпросите на външната политика – Новруз Исмаил

оглу Маммадов (по-късно, в периода април 2018 – октомври 2019, той ще бъде на поста министър-председател на Азербайджанската република) е намекнал, че едва ли двамата президенти ще подпишат някакви споразумения по време на „първата си среща за годината”. [17]

Върху „основните принципи” се съсредоточават и разговорите, които са известни като „Пражки процес”. Това са поредица от разговори между външните министри Осканян и Мамедъяров, наречени така, защото първите няколко срещи се провеждат в Прага през лятото на 2004 година и през януари 2005 година. На 7 юни 2005 г., Елмар Мамедъяров заявява пред журналисти в Баку, че двете страни обсъждат между седем и девет въпроса, свързани с мирното урегулиране и че към тези въпроси трябва да се подхожда в специфичен ред, като по всеки въпрос трябва да има сигурност, преди да се премине към следващия, „като перли, нанизани на копринена нишка”.

Външният министър на Азербайджан заявява, че Баку настоява за освобождаването на седемте азербайджански района, граничещи с Нагорни Карабах, които са окупирани (и до ден днешен) от арменските сили. Също така, той твърди, че двете страни са обсъждали, кои страни или организации ще изпратят мироопазващи сили, които да бъдат разположени на тези територии след освобождаването им. Елмар Мамедъяров е цитиран да казва (от „echo-az.com”), че двете страни са обсъждали и „поетапния” и „пакетния” подход за урегулиране на конфликта. Но на 8 юни 2005 година, старши служител в арменското министерство на външните работи, запазвайки анонимност, съобщава на Радио „Свободна Европа”/Радио „Свобода”, че окончателното споразумение ще е „пакетно”, независимо от това, че различните му постановки могат да се прилагат последователно едно след друго, а не едновременно. [17]

След това, в началото на месец юли 2005 г., отново анонимен източник от МВНР на Армения, съобщава на Радио „Свободна Европа”/Радио „Свобода”, че според очакваната мирна сделка, Армения ще върне на Азербайджан контрола върху пет от седемте азербай-

джански района, граничещи с Нагорни Карабах и окупирани от силите на карабахските арменци, без стратегическия Лачински коридор. Предвиждало се е, международни мироопазващи сили да бъдат разположени в зоната на конфликта, под егидата на ОССЕ. След това, в някакъв неуточнен момент, на населението на Нагорни Карабах е щяла да бъде дадена възможност да гласува на референдум за бъдещия статут на региона.

Тази „чернова“ много наподобява предложението на бившата външна министърка на Испания – Ана Паласио (Ana Palacio) и на президента на Парламентарната Асамблея на НАТО – Пиер Льолуш (Pierre Lellouche), направено през месец декември 2004 г., както и на документа, лансиран от Международната кризисна група (International Crisis Group) на 11 октомври 2005 година. Разликата е най-вече в това, че документът на Международната кризисна група (ICG) предвижда оттеглянето на арменските въоръжени сили от всичките седем окупирани азербайджански района, включително и от Лачин. [17]

На 22 ноември 2005 г., Хайк Котанджиян (известен на руски като Гайк Саргисович Котанджян) - съветник на министъра на отбраната на Армения (по онова време това е бъдещият президент Серж Саргсян, когото медиите все още изписват с русифицираната версия на името му – Саркисян), излага алтернативна „пътна карта“ за урегулиране на конфликта в интервю пред „regnum.ru“. [5]

Интервюто е широкообхватно, в него се повтарят редица тези на сепаратистите от Нагорни Карабах. Тук ще цитираме дословно казаното от Хайк Котанджиян по въпроса за „пътната карта“ на урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах:

„Пътната карта на Карабахското урегулиране, може да се смята за ефективен инструмент за достигане на дългосрочен мир и сигурно демократично развитие на региона, в случай, че тя бъде съгласувана разработката на страните в конфликта, а също така и на представляващата международната общност Минска група на ОССЕ, в състав от Русия, САЩ и Франция. Като отчитаме общата специфика на на-

шата кавказка политическа култура, безусловно са важни и мерките за това всички страни в конфликта „да запазят фасона си“. Експертизата на процеса подсказва, че главните етапи на пътната карта на Карабахското урегулиране при съчетаване на двата разглеждани принципа на международното право в най-общи черти биха могли да включват следните елементи:

Първият етап – създаване на условия за прилагане на правото на народите на самоопределение по отношение на Нагорни Карабах, под егидата на Минската група на ОССЕ и на Съвета за сигурност на ООН, а също така на местните власти в Нагорно Карабахската република и в Азербайджанската република:

- Публично деклариране от страна на Азербайджан на гарантиран от международната общност отказ от планове за използване на сила за решаване на Карабахския конфликт (гаранти: Съветът за сигурност на ООН, Минската група на ОССЕ, Европейският съюз, НАТО, Организацията на договора за колективна безопасност, САЩ, Русия, Франция);

- Признаване от страна на Минската група на ОССЕ, от Съвета за сигурност на ООН, а също така от страна на Азербайджан и на Армения на Нагорно Карабахската република на упълномощен партньор в организирането на допълнителен референдум сред жителите на НКР, а също така на карабахските бежанци, живеещи извън Нагорни Карабах;

- Обявяване на мораториум върху пропагандирането на война и насилие с мониторинг от страна на Минската група на ОССЕ на средствата за масова информация на Азербайджан, Армения и Нагорно Карабахската република;

- Съгласувано с всички страни в конфликта и с международната общност (Минската група на ОССЕ и Съветът за сигурност на ООН) въвеждане в зоната на провеждане на допълнителния референдум на наблюдатели за контрол на осигуряването на режим на стабилност спазване на правовия ред от полицията и Въоръжените сили на НКР (в границите на Нагорни Карабах), а също така от полицията и

въоръжените сили на Азербайджанската република (на териториите, където живеят азербайджански бежанци от нагорни Карабах извън неговите граници).

- Провеждане на допълнителен референдум под егидата на ООН и на Минската група на ОССЕ сред арменското и азербайджанското население на Нагорни Карабах на местата на настоящото им пребиваване с предоставяне на участниците на широк избор на алтернативни решения за статута на Нагорни Карабах: независимост, обединение с Армения или с Азербайджан;

- Включване на Нагорни Карабах в интеграционната програма на Европейския съюз – „Евросъседство” в съответствие с резултатите от допълнителния референдум;

Втори етап – прилагане на принципа на териториалната цялост по отношение на земите, намиращи се под контрола на войските на Азербайджанската Република и на Нагорно Карабахската Република:

- Въвеждане на мироопазващи сили под егидата на Минската група на ОССЕ и на Съвета за сигурност на ООН в зоната за сигурност на Нагорно Карабахската Република (освен Лачинския и Келбаджарския район), а също така в бившия Шаумяновски район и в част от Мардакертския район, в момента под контрола на азербайджанските войски.

- Осигуряване на съвместен контрол на мироопазващите сили, действащи под егидата на Минската група на ОССЕ и на Съвета за сигурност на ООН, а също така на Република Армения, за гарантиране на функционирането на Лачинския и Келбаджарския район в качеството на комуникационен коридор между Армения и Нагорни Карабах, а също така и на зоната за сигурност за неговото съществуване;

- Едновременно извеждане на войските на Нагорно Карабахската Република от териториите на Азербайджанската Република (с изключение на Лачинския и Келбаджарския район), влизащи в състава на зоната за сигурност на нагорно Карабахската Република, а също така на азербайджанските войски от територията на бившия

Шаумяновски район и от частите от Мардакертския район;

Вдигане на блокадата на границите и комуникациите на Армения от страна на Азербайджан.

Трети етап – рехабилитация на възвърнатите земи, връщане на бежанците и на преместените лица;

- Гарантирано разминиране на възвърнатите територии;

- Връщане на арменските и на азербайджанските бежанци, а също така и на преместените лица на територията на предишното им постоянно местоживееие в зоната на Карабахския конфликт;

- Комплексна рехабилитация на бившата зона на Карабахския конфликт под егидата на Минската група на ОССЕ и на Съвета за сигурност на ООН;

- Понижаването на нивото на милитаризация на Азербайджан и Армения, чрез съгласувана трансформация на системите им за отбрана под контрола на международните организации – ЕС, ОССЕ, НАТО и ОДКБ;

- Икономическо, политическо и отбранително сътрудничество между Азербайджан, Армения и Грузия при формирането на ефективна архитектура на регионалната сигурност в Южен Кавказ (Закавказието, бел. авт.) в контекста на съвместните евроинтеграционни програми;

Съвместно развиване и уреждане по контрола на Минската група на ОССЕ и на Съвета за сигурност на ООН на Келбаджарския и Лачинския район като свободна икономическа зона. [5]

Проектът на „алтернативна пътна карта“ е достатъчно едностранчив и в предостатъчна степен в изгода на арменската страна, в частност – на елитите на самообявилата се Нагорно Карабахска република (НКР), но дори и в този си вид той предизвиква истинска вакханалия от всевъзможни изблици на националистическо говорене. Обстановката в Армения и свързаната с нея политическа риторика силно наподобяват политическите „дискурси“ в страните от Балканския съюз в периода между Балканската и Междусъюзническата война през 1913 година.

Няколко дни след представянето на „алтернативната пътна карта“, на пресконференция в Ереван, проектът е разбит на пух и прах от „представители на гражданското общество“ в Армения. Върху проектът се нахвърля организацията „В защита на освободените територии“, в лицето на политическия си секретар Армен Агаян. От неговите уста обществеността чува следното:

„В различни времена, от устата на различни хора, нямащи отношение към урегулирането на Нагорно Карабахският конфликт, са прозвучавали различни мнения относно плана за решаване на въпросния проблем. И сега, съветникът на министъра на отбраната на Армения, генерал-майор Хайк Котанджиян представи пред съда на обществеността, Пътна карта на карабахското урегулиране, по-точно нейните позорни и нелогични подробности.

Независимо от антиарменското съдържание на документа и от факта, че Хайк Котанджиян не би представил Пътната карта без съответната позиция на министъра на отбраната и на президента, политическите сили в страната по никакъв начин не реагираха на представената в прав текст, сама по себе си, програма за национално предателство“, заявява Армен Агаян, коментирайки интервюто на Хайк Котанджиян за ИА „Регнум“ от 22 ноември 2005 година. [6]

По думите на Агаян, „според интервюто, подготвяното споразумение, с което Хайк Котанджиян е съгласен като цяло и предлага само някои поправки, а също така са съгласни и министърът на отбраната и президентът, се предлага да се признае териториалната цялост на Азербайджан, като в това понятие се включват всички освободени райони, включително Келбаджарския и Лачинския район, за които се предполага статут на „свободна икономическа зона“ и на международно-гарантиран „комуникационен коридор“. Планът включва и други опасни точки, в частност – връщане и освобождаване на територии на турския елемент или въвеждане на така наричащите се мироопазващи сили.

Това интервю (интервюто на Хайк Котанджиян, бел. авт.) е по-редната стъпка по посока на осъществяване на поръчението на Мин-

ската група на ОССЕ за промиване на мозъците. Преследваната цел е вътрешно – пропагандна: а именно, да се измами народа и да се хвърли отговорността за тази срамна програма на чужд гръб. Това е логично продължение на антиарменската дейност на лице, което в момента оглавява министерството на отбраната и се стреми към върха на властта”, заявява с апломб политическият секретар на организацията „В защита на освободените територии”.

„Истинският автор на плана се е опитал да избегне неприемливите формулировки. Например, използва се формулировката „признаване на териториалната цялост на НКР”, реалният смисъл на което е връщането на териториите, които не бяха включени в референдума за независимостта на НКР, в това число – Лачин и Келбаджар. За това не се говори направо, но се отбелязва, че тези райони със съвместни усилия трябва да бъдат превърнати в комуникационен коридор и [свободна] икономическа зона”, заявява Агаян.

Според него, авторите на плана „няма да успеят да излъжат, че тези стъпки представляват дипломатическа игра”.

„Уверяваме Ви, че всички опити да излъжат, изплашат или да тероризират арменския човек, няма да се увенчаят с успех. Арменецът няма намерение да се отрича от родните си земи, от безопасността и от достойнството си и е готов да нанесе достоен контраудар както по външния, така и по вътрешния враг”, отбелязва Агаян. [6]

На въпрос на кореспондента на ИА „Регнум”, може ли организацията, към която принадлежи да предложи свой план за урегулиране на конфликта, Армен Агаян отговаря, че техният план предвижда на първо място „придобиване на освободените територии, започвайки от Горадиз, пограничните райони на Агдам и по-нататък в дълбочина ... Цялата тази територия може да се сравни с Араратската долина на Армения и трябва да бъде заселена по съответен начин. Няма никакви причини да се връщат територии или да се придава на този въпрос международна окраска. Ако този вариант не харесва на Азербайджан, нека започнат желаната от тях война. Това ще ни даде шанс да освободим и Нахичеван и други територии”, заявява Армен Агаян. [6]

Тук няма да се спираме нито на изключително изгодния за арменската страна характер на „алтернативната пътна карта“, нито на изключително безотговорния характер на призивите на организацията „В защита на освободените територии“. По-важното е, да се отчете, че от една страна, официалните арменски власти демонстрират готовност да се пазарят ожесточено, и без да се колебаят да излизат от рамката на „общите принципи“, когато сметнат за необходимо. От друга страна, трябва да се отчете и психологическият фон, на който се налага да работят управляващите арменски политици. Той представлява адска смес от краен национализъм и иредентизъм - огън който е подсилван със „сухи съчки“ и от абсолютно безскрупулно поведение на опозиционните формации, били те парламентарни или извънпарламентарни, партийни или „широко обществени“.

Не звучат по-различно изказванията и оценките и на политиките от „системната“ опозиция в Армения. Така например, на 7 декември 2005 г., председателят на Демократическата партия на Армения и бивш съветник на Президента на страната по външнополитическите въпроси, Арам Г. Саркисян коментира пак пред ИА „Регнум“, интервюто на Хайк Котанджиян от 22 ноември 2005 година.

Неговото изказване не звучи никак миролюбиво, но в края на интервюто си, той казва и някои неща, които позволяват ясно да очертаем начина на мислене на преобладаващата част членовете на политическите елити в Армения.

Зададен му е въпрос, в който се пита:

„Можете ли да предположите неочакваното признаване на Нагорни Карабах от Азербайджан в замяна на всички райони, които образуват така наречения пояс на сигурността около НКР? Вие бихте ли подкрепили такъв вариант?“. На това Арам Г. Саркисян отговаря:

„На първо място, по този въпрос, а също така по идеите на Хайк Катанджиян си струва да се проведе кръгла маса. Разбира се, международно-признатият статут на Нагорни Карабах – това е най-първото условие, което има право да постави победилният народ. Аз смятам арменците от Нагорни Карабах за победил народ, затова ако между-

народната общност признае независимия статут на Нагорно Карабахската Република, то останалите въпроси могат да се решават зад масата на преговорите, естествено с участието на [Нагорни] Карабах. Без [Нагорни] Карабах, въобще не може да става дума за нищо.

Армения е въввлечена в процеса на преговорите само заради това, да говори от името на Нагорни Карабах. Но тя самата трябва на първо място да признае Нагорни Карабах. При това, признаването трябва да бъде в такава форма – ние признаваме от правна гледна точка, абсолютно безукорната независимост на Нагорни Карабах от Азербайджан, а по-нататък поставяме едно условие – признаване на статута. Сега те ни казват – за да започнем изобщо да говорим с Вас, върнете ни земите. А защо да сме длъжни да говорим с тях в този случай? Тогава ние ще извадим своя съвършено ясен тезис – когато признаете статута на Нагорни Карабах, тогава и ще говорим.

Пакетното решение трябва да бъде подписано заедно с графика за изпълнение на условията по този договор. Ето тогава аз ще констатирам сериозен преговорен процес, сериозни договорености и така нататък. Но това го няма. Властта се опитва да прехвърли проблема от своята болна глава, но ние сме длъжни да възпрепятстваме това”. [7]

Накрая, бившият президентски съветник казва следните знаменателни думи:

„Преговорният процес трябва да върви в едно русло – подписване на пакета за урегулирането и на съпътстващия график на мероприятията. Другите варианти ще бъдат или противозаконни или насочени срещу страната и интересите на народа.

Аз съм абсолютно убеден, че карабахският въпрос е единственият, който може да повдигне протестна вълна, която да помете който и да е политик, така както помете предишните управници. Освен това, поемам отговорността и направо заявявам, че ще оглавя това движение сам или с моите другари и това не е просто заплаха”. [7]

Огромният шум, който се вдига в Армения и в Нагорни Карабах по повод „алтернативната пътна карта” на Хайк Котанджиян, при-

нуждава последния да дава допълнителни обяснения и дори да се оправдава. На първо място, той обяснява, че неговата публикация не е била контролирано изтичане на информация, поръчано от управляващите в Армения. Обяснението му за направените изявления в интервюто от 22 ноември 2005 година е, че Котанджиян е искал да предизвика научни дебати по въпроса. На 8 декември 2005 г., той заявява, че целта му е била:

„Разгръщане на конструктивна професионална полемика около неотдавна публикуваните заключения на Международната кризисна група (ICG) по Пътната карта на Карабахското урегулиране.

Съобщаването от страна на регионален експерт пред намиращите се в конфликт народи, на своето виждане на истината за границите, в които могат да се съчетаят интересите на противостоящите страни, което се предоставя, както на специалистите, така и на арменската и на азербайджанската общественост, очертаването на реалностите в мирното преодоляване на конфронтацията в техните взаимоотношения”. [9]

Вижданията на Котанджиян са разбираемо критикувани в Азербайджан, но са подложени на остри нападки и в Армения. На автора му се налага наистина да се оправдава. Той заявява:

„Разбира се, моят очерк не представлява документ. Това е авторска разработка, която бидейки академичен труд, не съдържа принудителни политически и правни императиви” за нейното стриктно и всеобхватно изпълнение. Публикуването и професионалното обсъждане на моето аналитично есе, може да послужи за нарастването и постигането на по-голяма гъвкавост на интелектуалните ресурси на международната експертна общност за оказване на консултантско влияние за придвижването на консултативния и на преговорния процес в интерес на страните в Карабахския конфликт. Именно от тази гледна точка, аз приветствам публикуването на аналитични отзиви от Армения и от Нагорни Карабах, на опита за критично осмисляне на предложението очерк за „Пътната карта”. Би било полезно също така и участието на азербайджанските специалисти в тази дис-

кусия”. [9]

Дали горните обяснения са разсеяли съмненията, че е имало контролирано изтичане на информация, за да се тестват нагласите в арменското обществено мнение (а защо не и на азербайджанското?) е повече от съмнително. Изложените дълги и витиевати съждения на Хайк Котанджиян, по-скоро задълбочават тези подозрения. Сякаш за това, на края на новото си изявление, Котанджиян се застрахова не само пред крайните националисти, но и пред преобладаващата част от арменското общество. Той на бърза ръка дописва в „алтернативната си пътна карта” възможния сценарий на обединение на Армения и самообявилата се Нагорно Карабахска Република:

„Да, в случай, че Азербайджан се откаже от продуктивните консултации под егидата на Минската група на ОССЕ и не започне преговори с Нагорно Карабахската Република и с Република Армения по мирното разрешаване на Карабахския конфликт, тогава НКР като законно създадена държава, може да започне преговори с Република Армения за провеждане на референдум за създаване на обща държава”. [9]

Ако се върнем към началото на месец юли 2005 г., ще видим че тогава високопоставени служители от външното министерство на Армения, съобщават на арменската служба на Радио „Свободна Европа” / Радио „Свобода”, че Армения и Азербайджан са постигнали споразумение за ключовите моменти в едно формално мирно споразумение, което да сложи край на Карабахския конфликт, както и че това споразумение може да бъде подписано до края на годината.

Впоследствие, двамата външни министри и двамата президенти се срещат в края на август 2005 година в Казан, в кулоарите на срещата на високо равнище на ОНД, но не успяват да съобщят за някакъв решителен напредък към уреждане на конфликта.

След това, на 4 декември 2005 г., Осканян заявява пред Радио „Свободна Европа” / Радио „Свобода”, че той и Елмар Мамедъяров не са успели да се споразумеят за датата на следващата среща между двамата президенти, по време на годишната среща на външни-

те министри на страните от ОССЕ в Любляна. Едновременно с това, Осканиян многозначително намеква, че подготвяната среща на държавните глави може да се окаже повратен момент в търсенето на споразумение за уреждане на конфликта.

Но, независимо от този неуспех, започва подготовка във важно направление на мирното урегулиране. Подготвя се посещение на високопоставена Група по планиране от ОССЕ, която да посети конфликтната зона в Нагорни Карабах, за да изясни изискванията и препоръките за разполагане на международни мироопазващи сили там, в случай на изтегляне на арменските въоръжени сили от азербайджанските територии, граничещи с непризнатата от никого Нагорно Карабахска Република, които в момента са окупирани от арменците.

На 19 януари 2006 г., в интервю за „Azerbaijan Press Agency“ (АРА), публикувано на следващия ден и от други азербайджански електронни медии като „day.az“, членът на президентската администрация, завеждащ отдела за връзки с чужбина – Новруз Маммадов (на руски – Новруз Мамедов), заявява, че главните приоритети на Баку са да убеди Армения да се съгласи за уреждане на конфликта, при което да се запази териториалната цялост на Азербайджан и да се изтеглят арменските въоръжени сили от окупираните азербайджански територии.

В интервюто, Маммадов отклонява като „маловажен“ въпроса за включването на представители на самообявилата се Нагорно Карабахска Република в мирния процес, за който се застъпва Международната кризисна група (ICG). Той казва, че мироопазващите сили трябва да бъдат разположени по цялата дължина на границата между Армения и Азербайджан и между „населените с арменци и населените с азербайджанци села“.

Също така, той заявява, че е преждевременно да се разисква възможността за провеждане на референдум, който по негова оценка би могъл да бъде проведен едва след 15-20 години. [14]

Междувременно продължават контактите между министрите

на външните работи на Азербайджан и Армения и съпредседателите на Минската група на ОССЕ. На 20 януари 2006 година, сутринта, началникът на Управлението по печата и информационната политика на МВНР на Азербайджан – Таир Тагизаде, съобщава за водещите се в Лондон преговори, като се позовава на министъра на външните работи Елмар Мамедяров: „Преговорите се водят в наситена и интензивна атмосфера“. [13]

Азербайджанските медии подчертават, че на срещата се очаква участието на съпредседателите на Минската група на ОССЕ – Юрий Мерзляков (Русия), Стивън Ман (САЩ) и Бернар Фасие (Франция), както и на личния представител на председателя на ОССЕ – Анджей Каспшик. Всички знаят, че целта на срещата е приемането на основните принципи, предложени от съпредседателите на Минската група на ОССЕ за урегулиране на конфликта в Нагорни Карабах и постигането на договореност за следващата среща на президентите на Азербайджан и Армения.

Всъщност, към този момент, съпредседателите на Минската група на ОССЕ вече са се срещнали по отделно с министрите на външните работи на Азербайджан и Армения – Елмар Мамедяров и Вардан Осканян. Късно вечерта на 18 януари 2006 г., се провежда съвместна среща на посредниците с двамата министри на външните работи.

Също така, на 18 януари 2006 г., Вардан Осканян се среща с министъра по европейските въпроси на Обединеното кралство – Дъглас Александър. На следващия ден, Вардан Осканян и Елмар Мамедяров се срещат още веднъж в присъствието на съпредседателите на Минската група на ОССЕ. [12]

Разговорите в Лондон са коментирани още на първия ден от посланик Владимир Казимиров, бивш съпредседател на Минската група на ОССЕ и Пълномощен представител на Президента на Русия за Нагорни Карабах в периода 1992-1996 година. По думите му, „политическият календар на Азербайджан и Армения не причинява през тази година смущения на воденето на преговорите и на взаим-

ните отстъпки, без които страните не могат да стигнат до споразумение”. Той заявява:

„Сега има повече възможности за напредък, отколкото преди или през 2007-2008 година”. Едновременно с това, дипломатът отбелязва, че главното препятствие си остава неотстъпчивостта на страните и особено издигането на „максималистки и явно непостижими искания”. Във връзка с това, Казимиров препоръчва да няма самозалъгване с илюзиите за дипломатически пробив в преговорите: „Ако ръководствата на страните не проявят реализъм, ще пропаднат шансовете и през 2006 година”, казва той.

„Скоро зад гърба ни ще остане първия месец на годината, а едва днес министрите се срещат в Лондон. Между редовете дори се поставят условия за срещата между президентите, необходима е един вид, нейният резултативност. А кой ако не те самите трябва да осигурят това? През 2005 г., те проведеха само две срещи, а сега трябва и пет и седем. Нека да бъде понякога и без афиширане, даже негласно. Ако разрешаването на конфликта е за тях приоритетна задача, ако наистина желаят да го разрешат, а не да плуват по течението на своите интереси”. Ще им простят и пет безплодни срещи, ако шестата даде резултат”, подчертава Владимир Казимиров.

На въпрос за конкретизиране на вариантите за разрешаване на конфликта, Казимиров отговаря, че „конкретен вариант” все още няма и добавя:

„Няма и доброволни стъпки един към друг. Малко са и принудителните”. Едновременно с това, той заявява, че даже и да е знаел подробности, той не би имал право да ги разгласява.

„Но проблемите са общоизвестни. Вариантите за тяхното решаване не са толкова много, те отдавна са пресметнати, панорамата не се вижда от обществото, но е позната „опипом”. За да не смуцават хората с подробности, със съвсем мъничък напредък, властите оставят обществото в мъглата на гадаенето, като при това отиват и по-нататък – избягват и същите тези малки успехи”, добавя руският дипломат. [11]

На 22 януари 2006 г. делегацията на ОССЕ пристига в Степанакерт (Ханкенди) и дава ход на мисията си. [17]

На 23 януари 2006 г. заместник-министърът на външните работи Араз Азимов, специален представител на Президента Илхам Алиев на преговорите за Нагорни Карабах, заявява пред журналисти, цитиран от „day.az“ че приказките за референдум не са нищо повече от „слухове“. Той казва:

„Въпросът за провеждането на референдум също е от сферата на слуховете. Такива нюанси могат да станат предмет на преговори след обсъждането на въпроса за статута. Само че, азербайджанската държава и всички държавни служители, взимащи участие в преговорите, действат в съответствие с Конституцията на Републиката. Във всеки случай, резултатите няма да противоречат на законодателството на Азербайджан“.

Освен това, Араз Азимов заявява, че в преговорите няма положения, които да удовлетворяват и двете страни: „И двете страни разбират, че времето за разрешаване на конфликта вече е дошло, но ни се забелязват никакви придвижвания напред“. [16]

Специалният представител на Президента на Азербайджан на преговорите за Нагорни Карабах, коментира и пристигането на делегацията на Група по планиране на високо равнище на ОССЕ. Според него, посещението ѝ е прието нормално в Баку: „Те пристигнаха за изучаване на ситуацията в Карабах“.

Също така, Араз Азимов съобщава, че Президентите на Азербайджан и Армения – Илхам Алиев и Роберт Кочарян ще се срещнат в най-близко време в Париж, за да продължат преговорите по урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах. По това време медиите вече са разпространили новината, че вероятната дата на срещата в Париж ще бъде 10 февруари 2006 година. [15]

Разбира се, във въздуха се носи и безпокойството, че дори и двамата президенти да успеят да приключат работата върху набора

от „основни принципи”, който да послужи като чернова на по-подробен мирен план, все още няма гаранции, че някоя от страните няма да се отметне в някакъв бъдещ момент. Привежда се примерът с така наречените „Парижки принципи”, за които се смята, че е било постигнато споразумение през пролетта на 2001 година, са оформени по време на последвалите разговори във Флорида през април 2001 година и в хода на последвалите срещи между Роберт Кочарян и Хейдар Алиев (на руски много популярен като Гейдар Алиев).

Американският дипломат Рудолф Перина (Rudolf Perina), който е бил съпредседател на Минската група на ОССЕ по времето, когато са се водели тези разговори, по-късно твърди, че през 2002 г. двете страни са били „невероятно близо” до сключване на мирно споразумение. Планираната за месец юни 2002 г. среща между Роберт Кочарян и Хейдар Алиев е отменена в последната минута. [17]

Началото на преговорите, довели до формулирането на „Парижките принципи” или на „Принципите от Кий Уест” е заложено със започналите двустранни преговори между Роберт Кочарян и Хейдар Алиев. Сам по себе си, този цикъл от двустранни срещи не е прецедент в арменско – азербайджанските отношения. Преди тях са провеждани срещи между тогавашния президент на Армения – Левон Тер-Петросян и президентите на Азербайджан – Аяз Муталибов, Абулфаз Елчибей и Хейдар Алиев.

Вследствие на многобройните срещи между Роберт Кочарян и Хейдар Алиев, включително и тези във Флорида, се оформя неофициален документ, известен като „Документът от Кий Уест” или „Принципите от Кий Уест”. Лансира се тезата, че документът е отклонен от Азербайджан, но това е трудно доказуемо, защото и двете страни вероятно са имали големи вътрешни проблеми с общественото си мнение.

За разлика от много предишни мирни предложения, „Документът от Кий Уест” никога не е бил публикуван. За него се знае, че е бил съставен на база на философията на размяната на територии. Твърди се, че се е предвиждало Нагорни Карабах, заедно с Лачинския

коридор да се присъединят към Армения, а Азербайджан да получи компенсация чрез сухопътен „суверенен коридор“ към Нахичеван през Мегри. [50]

Не е трудно да си представим, какви обстоятелства са възпрепятствали най-вероятно и двете страни да сключат мирно споразумение, основаващо се на философията на размяната на територии. Обстановката на национален максимализъм, яростен национализъм и иредентизъм, особено в Армения би могла да спре, каквото и да е споразумение от този род.

Така се стига до кулминацията на „Пражкия процес“ – срещата между Илхам Алиев и Роберт Кочарян в замъка Рамбуе, не далече от Париж на 10 февруари 2006 година.

В Баку са сякаш по словоохотливи по повод тази среща. В навечерието ѝ, заместник-министърът на външните работи на Азербайджан – Араз Азимов заявява:

„Това ще бъде вече шестата среща на президентите (Илхам Алиев и Роберт Кочарян, бел. авт.). В рамките на подготвителния, така наречен „Пражки процес“ бяха проведени около 15 срещи на ниво министри на външните работи. По този начин, това е сама по себе си най-важната среща“. Едновременно с това, Араз Азимов подчертава, че „подписване на документ за резултатите от срещата между президентите на Азербайджан и Армения не се очаква“. [18]

Преговорите за урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах, състояли се на 10-11 февруари 2006 г. в Париж и в Рамбуе се провеждат по инициатива на Президента на Франция – Жак Ширак. Това е шестата по ред среща на Президента на Азербайджан – Илхам Алиев, след като той застава на поста си през есента на 2003 година.

В Елисейския дворец, Жак Ширак провежда 45 минутни отделни срещи при затворени врати, първо с Роберт Кочарян и след това с Илхам Алиев, след което президентите на Азербайджан и Армения се отправят за двореца Рамбуе. Общо взето, преговорите между двамата президенти продължават четири часа. Първата им среща се провежда в присъствието на съпредседателите на Минската група

на ОССЕ и на външните министри на двете страни, последвана от среща на четири очи.

Сабина Фрейзър (Sabina Fraizer), представител на Международната кризисна група (ICG) за Южен Кавказ (Закавказието), която отдава много голямо значение на тези преговори, заявява пред журналистите:

„Смятам, че Парижката среща е от съдбоносно значение. Това е първият път, когато президентите се срещат на четири очи, за да разговарят само за Нагорни Карабах. Разбира се, през последната година те се срещнаха два пъти, но това беше в рамките на други международни срещи. И бих казала, че това е първата среща от такъв вид, може би за изминалите пет години след Кий Уест. Мисля, че от тази гледна точка, всеки трябва да бъде много реалистичен и да разбере, че това е първата среща от този вид и можем да се надяваме, че някакъв малък документ може да излезе от нея за най-важното, за някакъв вид политически ангажимент от двамата президенти“. [19]

Разговорите са водени при затворени врати. Представители на медиите не са поканени в Рамбуйе и никакво изявление не е направено от страните след преговорите. Според агенция “Reuters”, говорителят на Президента Ширак – Жером Боннафонт (Jérôme Bonnafont) е казал, че Ширак е пожелал на двамата си гости късмет в следващата фаза на разговорите, за които той се надявал да отворят нови възможности за мира.

„В сегашната ситуация има шанс да се положи основата на урегулирането“, е цитирал Боннафонт президента Ширак, който е заявил това на Кочарян и на Алиев. „Той (Ширак) увери и двамата президенти в желанието на международната общност да подкрепи усилията за мир и за прилагането на едно споразумение“, добавя Боннафонт. Други подробности обаче не са съобщени на пресата. [19]

Журналистите веднага започват да си спомнят как пет години по-рано, през месец март 2001 г., въпреки определено оптимистичните изявления на посредниците, президентите на Армения и Азербайджан – Роберт Кочарян и Хейдар Алиев – отново в Париж и

отново с посредничеството на Ширак, не успяват да намерят „ключа“ за урегулирането в Нагорни Карабах. По онова време, тогавашният американски съпредседател на Минската група на ОССЕ – Кари Кавана (Carey Cavanagh), настоява, че страните са били изключително близо до постигане на споразумение. Въпреки това, Парижките преговори, които продължават в Ки Уест във Флорида, стигат до задънена улица. Хейдар Алиев заявява публично, че „съпредседателите на Минската група настояват за независим статут на Нагорни Карабах“, но „не може да има втора независима арменска държава в съседство на Азербайджан“. [19]

Държавният департамент на САЩ също отдава огромно значение на Парижката среща на двамата президенти. Според ВВС, високопоставен служител на Държавния департамент е казал, че разговорите в Рамбуе са „най-важната среща през последните пет години, що се отнася до този конфликт“. Преди да замине за Париж, Илхам Алиев е провел телефонен разговор с държавния секретар на САЩ - Кондолиза Райс.

Тези факти, веднага възбуждат спомените на журналисти и анализатори, които се надпреварват да припомнят събитията, станали пет години преди срещите на Алиев и Кочарян в Париж и в Рамбуе. Тогава, през 2001 г., след разговорите в Кий Уест, президентът на САЩ – Джордж Уокър Буш приема Роберт Кочарян и Илхам Алиев в Белия дом. Но и интервенцията на президента Буш не успява да послужи като достатъчен тласък за постигане на споразумение, може би и поради здравословното състояние на азербайджанския президент, което по това време вече е сериозно влошено.

В Ереван, настроенията по отношение на срещата са меко казано скептични. Писателят и публицист Зори Балаян (роден в Степанакерт през 1935 година) заявява:

„Това е просто поредната среща. В миналото, Роберт Кочарян щеше да се срещне с Гейдар Алиев, сега ще се срещне с Алиев Младши. За мен това е рутинно. Въпросът трябва да бъде поставен различно. Създава се впечатление, че всичко започва от „табула раза“.

Като че миналото не съществува, не е имало Сумгаит, Баку, Шуши (арменските националисти наричат така старинната столица на Карабахското ханство – Шуша, бел. авт.), като че всичко е забравено. За какво урегулиране ще си говорим, когато Будапещенският убиец е направен герой [лейтенант Гурген Маргарян, командирован в Будапеща за участие в курс по английски език, по линия на програмата на НАТО „Партньорство за мир” е убит докато спи от азербайджански офицер – участник в същия курс], арменските хакари се разрушават по територията на днешен Азербайджан”. [19]

В навечерието на разговорите в Париж, споменатата вече във връзка с острата си критика на „алтернативния проект за пътна карта” за уреждането на конфликта в Нагорни Карабах през декември 2005 година арменска обществена организация „В защита на освободените територии” с политически секретар – Армен Агаян, също налива масло в огъня:

„В нарушение на правата на арменския народ и против волята му, Роберт Кочарян и неговият управляващ екип пуснаха за продажба освободените територии на Арцах и сигурността на източните граници на Армения”.

В изявлението на тази организация на ветерани от арменско-азербайджанската война се поддържа също така и тезата, че фактът на срещата в Париж на президентите на Армения и Азербайджан свидетелства, че официалните власти в Ереван и в Баку, вече са дали своето предварително съгласие за добре известни и наскоро ревностно пропагандирани принципи: незабавното предаване на освободените територии (арменските националисти наричат окупираните райони на Азербайджан, граничещи с Нагорни Карабах – освободени области, бел авт.) на Азербайджан, въвеждането на чужд военен контингент, връщането на азербайджанците в Арцах (включително в освободените територии), както и провеждането след години на референдум на територията на бившата НКАО (Нагорно Карабахската автономна област) при условие, че в него ще участват и принудително преселените азербайджанци.

Анонимен служител на арменското външно министерство заявява пред „Deutsche Presse Agentur“ (DPA) в интервю от Ереван: „Има място за надежда, че ще успеем да преодолеем една или две от главните пречки“.

Според DPA, анонимният служител е казал, че двата съдбоносни въпроса, които трябва да се разгледат в Рамбуе са: Първо. Изтеглянето на арменските войски, за което настоява Азербайджан. Арменският държавен служител е казал, че Ереван е готов да обмисли изтеглянето на силите си, които в момента заемат принадлежащите на Азербайджан територии, разположени около Нагорни Карабах. Второ. Правото на самоопределение на народа на Нагорни Карабах. Жителите на Нагорни Карабах трябва да решат собственото си бъдеще. Тук анонимният арменски служител е посочил, че според него Армения иска референдум, но Азербайджан възразява. [19]

На свой ред, BBC, цитира неназован дипломатически доклад, че в Рамбуе, Алиев и Кочарян са разисквали статута на Нагорни Карабах, който е най-оспорваният въпрос във всички преговори. Но Сабина Фрейзър от Международната кризисна група (ICG) заявява пред журналисти:

„Бих казала, че надеждата е срещата в Париж да завърши с много кратък документ, нещо като набор от принципи, който ще изложи как преговорите ще продължат нататък. Така че, ние не можем да очакваме, че в Париж ще има всеобхватно мирно урегулиране, но мисля, че можем да кажем, че най-голямата надежда е че ще има нещо като „пътна карта“. Дори ако имаме, какъвто и да е документ, това ще е от голямо значение, защото това ще бъде първият път, когато такъв документ е създаден със съгласието на президентите [на Азербайджан и Армения]. Но нека не преувеличаваме, няма да има окончателно мирно споразумение“.

Сабина Фрейзър коментира и ролята на Русия в урегулирането на конфликта:

„Аз твърдо вярвам, че руското правителство е привързано към мирното разрешаване на Нагорно Карабахския конфликт. По-специ-

ално, съпредседателите на Минската група на ОССЕ работят отлично, и може би руският и американският съпредседател никога не са се сработвали толкова добре, както сега. Така че, аз мисля, че Русия има интерес от разрешаването на конфликта и мисля, че те разбират, че биха имали по-големи икономически възможности в региона ако се намери решение. Може и да има сили в Русия, които да не са толкова заинтересувани от разрешаването на конфликта, но аз мисля, че позицията на руското правителство е ясна като цяло.

Що се отнася до властите в Нагорни Карабах (имат се пред вид ръководителите на самообявилата се НКР, бел. авт.), аз наистина разбирам, че те са фрустрирани от възникналата ситуация, както и от факта, че те не участват пряко в разговорите. Но независимо от това, моето разбиране е, че съпредседателите на Минската група ги държат осведомени за ставащото.

В нашите доклади, ние препоръчваме включването на властите в Нагорни Карабах в преговорния процес по-скоро във времето, отколкото това да се отлага, но разбираме, че каквото и да е прилагане на практика на решението [за урегулиране на конфликта] ще бъде невъзможно, без участието на Степанакерт". [19]

Зардушт Ализаде, известен азербайджански политолог вярва, че „тази фалшива конфиденциалност“ в преговорите, трябва да бъде преустановена и да се вземат мерки за преодоляване на омразата между арменския и азербайджанския народ и да се създаде атмосфера на толерантност:

„Докато продължава антиарменската пропаганда в Азербайджан, на която ние - хора на науката – се противопоставяме, и арменците не се освободят от комплекса на възприемане на турците като врагове, ще бъде невъзможно да се урегулира конфликтът в Карабах“.

Арменските медии цитират и опозиционния лидер Елдар Намазов, който не открива в ставащото никакъв „дипломатически пробив“. Той заявява, че и арменският и азербайджанският президент страдат от недостиг на легитимност и затова за тях ще бъде трудно

да правят открити и болезнени компромиси.

„Ако хората днес не излизат на улиците поради социалните проблеми, в случая на Нагорни Карабах те ще го направят”, твърди Намазов. [19]

Тук би трябвало да се отвори една важна скоба – в политиката е много важно не само какво се говори, но и кой го казва. В случая, опозиционният лидер Елдар Намазов е човек, който е бил ръководител на президентската администрация на Президента Хейдар Алиев от 1993 до 1999 година. През месец октомври 1999 г. Елдар Намазов подава оставка, заедно със съветника на Президента – Вафа Гулузаде и министъра на външните работи – Тофик Зулфугаров, в знак на протест срещу неприемлив от негова гледна точка план за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах, който предвижда размяна на територии между Азербайджан и Армения. Според този план, за който стана дума по-рано, Азербайджан е трябвало да признае фактическото управление на Армения в Нагорни Карабах, а Ереван е трябвало да предаде на Азербайджан коридора при Мегри, който да позволи физическа връзка между Нахичеван и основната територия на страната.

Тук би трябвало да се отклоним от повествованието за срещата в Рамбуе и анализа на нейната подготовка и резултати и да отделим известно внимание на преговорите за размяна на територии, които са актуални в Закавказието, непосредствено в края на 20-ия век и в самото начало на XXI век. Тези преговори показват, че сред политическите елити на Азербайджан и Армения по това време не е имало пълен дефицит на желание за постигане на мирно споразумение. Противостоящите страни са търсели решения за изход от ситуацията и за разрешаване на конфликта. Не са липсвали и идеи, с които по един или друг начин да бъдат удовлетворени в някаква степен и двете страни. Но всички тези добри намерения, доколкото ги е имало, се срещат с истинска стена на противопоставяне – стената на изключителната враждебност между двете нации.

Духът на непримиримост (особено от арменска страна, макар

че, както ще видим има достатъчно примери и от азербайджанска), на пълно недоверие към отсрещната страна, откровеното демонизиране на опонентите (стигащо на моменти до расизъм при арменците, за които всичко „турско“ и „тюркско“ представлява изначално зло), водят до създаване на обстановка, при която воденето на мирните преговори е изключително рисковано занимание за управляващите политически сили. На тях практически не им се оставя никакво пространство за маневриране. Те са под постоянния надзор на силно възбудена и агресивна парламентарна опозиция, както и на направо истерична извънпарламентарна опозиция, включваща и всякакви „организации на гражданското общество“, които буквално надвикват всички останали.

В Армения, това усеща по най-болезнен начин Левон Тер-Петросян, който въпреки огромните си заслуги за възстановяването на арменската държавност е буквално удавен от вълната на несъгласие с мирната инициатива от 1997 г., която си позволява да одобри публично. Тогава той е бламиран от ключовите си министри, водени от тогавашния министър-председател – Роберт Кочарян. Те отказват да одобрят предложения мирен план за Нагорни Карабах, предложен от международните посредници през месец септември 1997 година.

Планът, който е одобрен от Левон Тер-Петросян и от азербайджанската страна, предвижда „фазово“, „поетапно“ урегулиране на конфликта, като постигането на споразумение за статута на Нагорни Карабах, което е главният „препъни камък“ се отлага във времето. Споразумението за статута, трябва да съпътства връщането на повечето окупирани от Армения азербайджански територии около Нагорни Карабах и вдигането на азербайджанската и турската блокада на границите на Армения.

Левон Тер-Петросян е принуден да подаде оставка през 1998 г. и на негово място идват един след друг двама президенти, идващи пряко от Нагорни Карабах – Роберт Кочарян и Серж Саргсян. (Левон Тер-Петросян е сред лидерите на сепаратисткото и иредентистко движение за присъединяване на Нагорни Карабах към Армения, но

не е от „Карабахския клан“ в арменската политика. Той е родом от Алепо в Сирия). Но и на Кочарян и Саргсян не им е лесно в мирните преговори. Макар и идващи направо от територията, за която е конфликтът, те са под постоянното подозрение, че ще „продадат арменските национални интереси“. Примерите за това са твърде много и по-горе бяха приведени няколко такива.

В Азербайджан, емоциите са сякаш по-сдържани, но това не пречи да се стига до разриви между политически съюзници, както е случаят с колективната оставка на Елдар Намазов, Вафа Гулузаде и Тофик Зулфугаров.

Цялото това огромно напрежение, свързано с постоянното очакване, че някой ще се огъне пред врага и ще „продаде националните интереси“, прави преговорите нервни, а участниците в тях – много резервирани. Отделно, от създаването на Минската група на ОССЕ до 2006 година, разговорите между двете страни се държат в пълна конфиденциалност, за да не предизвикват ежедневни спекулации, но тъмнината, в която са държани, поражда една след друга, всевъзможни конспиративни теории. Иначе казано, вместо да се спекулира с това, което е известно, се спекулира с неизвестното.

Случаят с преговорите за евентуална размяна на територии е класически пример в това отношение. Всъщност, през 1999 година, обществото знае много малко за водените преговори, но три години по-късно, през 2002 година става много по-сериозно изтичане на информация.

На 27 юни 2002 г. Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ съобщава, че въпросът да статута на сухопътните коридори, свързващи Армения и непризнатата Нагорно Карабахска Република (НКР) от една страна и Азербайджан и неговият „ексклав“ – Нахичеван от друга е едва ли не единствената пречка за постигане на разрешаване на Нагорно Карабахския конфликт.

Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ се позовава на „източник, близък до преговорния процес“, който е дал информацията на арменската секция на радиоцентралата в Истанбул на 26 юни

2002 година.

„Преговорният процес е стигнал до точка, при която Карабахският конфликт може да бъде смятан за урегулиран, в мига в който се намери решение на проблема за коридорите”, казва източникът. Източникът добавя (и с това буквално взривява общественото мнение в Армения, заедно с цялата арменска диаспора по света), че Турция подкрепя Азербайджан за размяната на територии, така че коридорът при Мегри да стане част от азербайджанската територия в замяна на формалното признаване на принадлежността на Лачин към Армения. (По това време, Лачин е под арменски контрол вече десет години).

Арменското правителство отрича такава възможност за размяна на територии, но заявява, че готово да позволи „неограничена комуникация” между Азербайджан и Нахичеван през Мегри. [3]

Мегри е град в арменската провинция Сюник, в непосредствена близост с арменско – иранската граница. До него има компресорно – нагнетателна станция от газопровода Иран – Армения. Тесният участък на границата между Армения и Иран е една от малкото сухопътни връзки на страната със света.

От своя страна, Лачин, който е законна територия на Азербайджан е от съдбоносно значение за осъществяването на сухопътна връзка между Армения и Нагорни Карабах. Без функционирането на „Лачинския коридор”, връзката между Армения и самообявилата се НКР, остава да се извършва само по въздуха.

Всички тези факти и съображения, години на ред са в основата на най-различни варианти за размяна на територии между Азербайджан и Армения – хипотетични, реално разглеждани и откровено измислени. През 2002 г. обаче става ясно, че въпреки вътрешната съпротива и в Армения и в Азербайджан, управниците на двете страни разглеждат напълно сериозно възможността да заменят „Лачинския коридор” за „коридора Мегри”. Преговорите за коридорите обаче се оказват изключително сложни и в един момент стават „достояние на публиката”. Реакцията естествено е взривна.

Бившата управляваща партия в Армения – Армeнското общо-национално движение (Hayots Namazgain Sharzhum - HNS), излиза със становище на 25 юни 2002 г., в което политиката на тогавашния президент - Роберт Кочарян е подложена на свирепа критика. Повод за документа на Армeнското общо-национално движение (HNS) са изявленията на президента на Азербайджан – Хейдар Алиев, който обвинява арменската страна, че се е отметнала от постигнатите договорености за урегулиране на конфликта, включително и за размяната на територии и коментарите на френския съпредседател на Минската група на ОССЕ за казаното от азербайджанския президент. Според декларацията на Армeнското общо-национално движение, реакцията на френския съпредседател на Минската група на ОССЕ, доказва, че твърденията на Хейдар Алиев са верни. (Информацията за това е разпространена в “RFE/RL Newslines” на 17 и на 20 юни 2002 година).

Съмишлениците на бившия президент Левон Тер-Петросян, виждат в случая чудесна възможност „да си го върнат тъпкано“ на Роберт Кочарян и те лепват на изразеното от Кочарян желание да изтъргува транзитния коридор през Мегри срещу „Лачинския коридор“, етикета, че това е действие, което е „насочено срещу териториалната цялост на Армения и сигурността на държавата“ и то представлява „държавна измяна“.

Също така на 25 юни 2002 г., отношение по въпроса взима и Жираир Сефилян, ветеран от Карабахската война, командвал арменски батальон в бойните действия, ръководител на Фронт за обществено спасение „Нова Армения“ – организация противопоставяща се на каквито и да са отстъпки в мирния процес. В същия дух, той заявява пред журналисти в Ереван, че просто ако арменец изрече на глас термина „[транзитен] коридор“ в хода на мирните преговори – това вече е равносилно на предателство.

Впоследствие, мнозина ще твърдят, че по време на срещата в Рамбуе, страните са били близо до постигането на съгласие по основополагащите принципи на евентуално мирно споразумение, но

переговорите са били блокирани от невъзможността да се постигне съгласие по въпроса за връщането на Азербайджан на Карвачар и за сроковете за провеждане на плебисцита в Нагорни Карабах.

IV.

Според някои източници, основната идея, обсъждана в хода на „Пражкия процес“ е бил така нареченият „отложен референдум“. Това е предполагало: извеждане на арменските въоръжени сили от пет от седемте окупирани азербайджански района, граничещи с Нагорни Карабах, а връщането на Карвачар се обвързва със сроковете за провеждане на плебисцита в Нагорни Карабах. Докато плебисцитът не е проведен, Карвачар остава под съвместен контрол на арменските и международните сили. Висящ остава и въпросът за Лачинския коридор. [50]

Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ също се позовава на дипломат, участвал в преговорите, според когото президентите на Азербайджан и Армения не са успели да подпишат очаквания „кратък документ“ в Рамбуе, поради два неразрешени въпроса – бъдещият статут на Нагорни Карабах и графикът за изтегляне на арменските въоръжени сили от Келбаджарския район, който се намира между Нагорни Карабах и Азербайджанско – Арменската граница. [20]

За голяма част от наблюдателите, преговорите между двамата президенти в Рамбуе, близо до Париж, са разочарование. От своя страна, съпредседателите на Минската група на ОССЕ, съобщават, че дискусиите по време на срещата са били „интензивни“, но не са довели до пробив. Тогавашният американски съпредседател на Минската група на ОССЕ – посланик Стивън Ман (Steven Mann), заявява пред арменската и азербайджанската секция на Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ след срещата на най-високо равнище:

„Разискван беше пълният спектър от въпроси. Мисля, че ат-

мосферата между двамата президенти беше добра, но дискусиата не доведе до съществена промяна в позициите, които страните държат вече месеци на ред”. [21]

Преговорите в Рамбуѐ, предизвикват естествено активизиране на сепаратистите в Нагорни Карабах. На 18 февруари 2006 г., Аркадий Гукасян, президент на самообявилата се Нагорно Карабахска Република (НКР), заявява в интервю през Радио „Свободна Европа”/ Радио „Свобода”, че отказът на Баку да води преки преговори с лидерите на арменците от Нагорни Карабах, забавя посредническите усилия по отношение на оспорвания регион. Гукасян тълкува отказа на Азербайджан да води подобни преки преговори, като отражение на липсата на интерес за постигане на договорно решение на конфликта. Той заявява:

„Преговорният процес, който протичаше в рамките на Минската група днес не съществува. ... Ние можем да намерим изход от тази ситуация, само чрез реален преговорен формат, който включва [арменците от] Нагорни Карабах. ... Когато Азербайджан разговаря само с Армения без Нагорни Карабах, Азербайджан се ангажира само с пропаганда. Когато Азербайджан започне да преговаря с [Нагорни] Карабах, за мен това ще е сигнал, че Азербайджан търси решение на въпроса”. [20]

Тук е мястото да се отбележи, че Армения, Азербайджан и непризнатата от никого (дори и от Армения) Нагорно Карабахска Република, подписват примирие и споразумение за спиране на огъня през месец май 1994 година. Представители на арменските сепаратисти в Нагорни Карабах участват в преговорите под егидата на Минската група на ОССЕ от създаването ѝ през 1992 до 1996 година. От своя страна, азербайджанската делегация, години на ред неизменно включва в състава си кмета на окупирания от арменците град Шуша – старинната столица на Карабахското ханство. [50]

През първото тримесечие на 1997 г. обаче настъпват промени. Дотогавашният президент на самообявилата се Нагорно Карабахска Република (НКР) – Роберт Кочарян, който през месец ноември е пре-

избран за президент на НКР, през март 1997 година става министър-председател на Армения. От февруари 1998 г., след оставката на Левон Тер-Петросян, предизвикана точно от готовността на последния да се споразумее официално с Азербайджан, Роберт Кочарян временно изпълнява президентската длъжност. През март 1998 г. той е избран за президент на Армения с 59,5 % от гласовете. Междувременно, на 9 февруари 1998 година е легализирана, забранената през 1992 г. политическа партия „Дашнакцутюн“. [48]

Още с назначаването на Роберт Кочарян за министър-председател, арменските лидери от Нагорни Карабах са изключени от преговорите за урегулирането на конфликта. Кочарян смята, че може да съвмести представителството и на Армения и на Нагорни Карабах. Оправяйки президентския стол в самообявилата се НКР, той вероятно не желае да дава, каквато и да е допълнителна легитимация и представителност на своите наследници в Степанакерт.

От друга страна, Кочарян отлично знае, че НКР не е призната от абсолютно никого, дори и от Армения, защото това би влязло в тежка колизия с Международното право, в това число и със Заключителния акт от Хелзинки. Азербайджан междувременно се е оправил от шока на предишните си военни поражения и вече не гледа през пръсти на това, с кого точно преговаря.

Всичко това, довежда до прекратяването на участието на лидерите на арменците от Нагорни Карабах в преговорите и канализирането им по оста Ереван-Баку с посредничеството на Минската група на ОССЕ.

На фона на този исторически контекст, на 18 февруари 2006 г. наследникът на Кочарян в президентското кресло на самообявилата се НКР – Гукасян, предявява претенции той и съратниците му да бъдат върнати в преговорния формат. Той заявява недвусмислено, че вижда само един път за излизане от „преговорния тупик“ – Армения да излезе от преговорите и да остави Степанакерт сам да се оправя с Баку. Той формулира тезата си по следния начин:

„Има само един начин по който Карабах може да влезе в пре-

говорния процес: отказът на Армения да преговаря с Азербайджан. Няма друг изход. Докато Армения разговаря с Азербайджан без [участието на] Нагорни Карабах, Азербайджан ще отказва да преговаря с Карабах. Много е просто". [20]

В интерес на истината, арменските представители в преговорите с Азербайджан от време на време повдигат въпроса за включването на представители на арменците от Нагорни Карабах в преговорите, които се водят под егидата на Минската група на ОССЕ, но не са показали и най-малък намек да са готови да се откажат от ролята си в мирния процес. За това те разбира се имат много сериозни основания, а и самият Гукасян признава, че предлаганата от него тактика съвсем не е без рискове.

Лидерът на арменците от Нагорни Карабах се притеснява, че Азербайджан може да се изкуши да се възползва от отказа на Армения да преговаря, за да отложи урегулирането за неопределено време или направо да започне военна офанзива, за да си върне контрола над Нагорни Карабах.

Лиз Фулър от Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ коментира тези страхове като съвсем рационални, защото след 12 годишно протакане на преговорите след Бишкекският протокол (склучването на примирието), Азербайджан е успял да удвои и дори да утрои военните си разходи, а лидерите на страната, в лицето на президента Илхам Алиев и военния министър генерал-полковник Сафар Абийев, многократно са наемквали, че ако преговорите се провалят и позицията на Баку не бъде уважена, Азербайджан би имал оправдание да се върне към оръжието. [20]

Въпреки тези опасения, липсата на документ от преговорите в Рамбује, окуражава арменските лидери от Нагорни Карабах да предявят претенциите си за участие в преговорите, а и за признаване на Нагорно Карабахската Република от страна на Армения. Аркадий Гукасян заявява, че при положение, че не се наблюдава напредък на мирните преговори, лидерите на Нагорни Карабах трябва да търсят начини за оказване на натиск върху Ереван, за признаването на НКР

като независима държава. Той е кристално ясен във формулировката си:

„Смятам, че след като нещата вървят по досегашния начин, ако установим, че Азербайджан не е наистина готов да направи отстъпки, то ние ще трябва да повдигнем въпроса за признаването на [Нагорни] Карабах от Армения”. [20]

Проблемът на Гукасян и на арменския елит в Нагорни Карабах е че няколко поредни държавни ръководства в Ереван са били категорични, че Армения няма да е първата страна, признала независимостта на Нагорни Карабах, независимо че тя незабавно ще последва страната, създава precedent с признаването на НКР. Никои обаче, вече десетилетия на ред, не желае да бъде първи и да създава какъвто и да е precedent.

Разбира се, анализираният интервю на Гукасян е натоварено и с определена „сакрална” символика. То е дадено в навечерието на 20 февруари 2006 година. То съвпада с годишнината (макар и не кръгла) от 20 февруари 1988 година, когато местния Съвет на тогавашната Нагорно Карабахска Автономна Област се обръща към Върховния съвет на СССР с искане Нагорни Карабах да стане част от Арменската ССР. Този апел на местния Съвет в Нагорни Карабах детонира конфликта, който през 2006 г. вече е отбелязал 18 годишна продължителност.

На 2-ри март 2006 г., в телевизионно интервю, президентът на Армения – Роберт Кочарян намеква, че той е готов да признае Нагорно Карабахската Република. Разбира се, той прави уговорката, че това може да стане ако Азербайджан излезе от по-нататъшните преговори или започне нова военна офанзива:

„Но ако дойде момент, в който Азербайджан недвусмислено заяви, че за тях е дошло подходящото време, че те са укрепил армията си и че ще решават Карабахския въпрос със сила, тогава нашите стъпки трябва да бъдат: на първо място, признаване де юре на Нагорни Карабах от Република Армения”. [21]

Интервюто на Президента на Армения е излъчено по три на-

ционални телевизионни канала. След като обяснява, при какви обстоятелства, признаването на Нагорно Карабахската Република би станало първостепенна задача на Ереван, Кочарян развива мисълта си в посока, че трябва да се вземат допълнителни мерки за укрепяване на окупираната от Армения военна зона около Нагорни Карабах и че трябва да се задълбочи интерграцията между Ереван и Степанакерт в областта на сигурността.

Изказването на Роберт Кочарян, естествено възбужда духовете, защото до този момент няколко поредни управленски екипа в Армения са отклонявали идеята за признаване на Нагорно Карабахската Република (НКР) и са заявявали, че Армения няма първа да направи това.

Явно взимайки акт от демарша на наследника си на президентския стол в самообявилата се НКР – Аркадий Гукасян, Президентът Кочарян посочва, че лидерите на арменците в Нагорни Карабах трябва да бъдат включени в мирните преговори:

„Трябва да се опитаме да ангажираме Нагорни Карабах по-активно в преговорния процес. Разбира се, най-добрият вариант би бил, ако президентът на Азербайджан, президентът на Нагорни Карабах и президентът на Армения седнат около масата на преговорите и ако Нагорни Карабах бъде представляван от легитимни власти”.

[21]

Макар че, казаното от арменския президент – Роберт Кочарян на 2 март 2006 г. да изглежда в голяма степен като отговор на критиките на Аркадий Гукасян и едва ли не като отстъпка пред тях (всъщност, лидерите на самообявилата се НКР няма да бъдат включени в преговорите нито при Роберт Кочарян, нито при наследника му – Серж Саргсян), реално тази реакция е предизвикана в много по-голяма степен от тежките думи казани от президента на Азербайджан – Илхам Алиев един ден по-рано.

Илхам Алиев произнеся реч в град Банофшала, който се намира на тази малка част от територията на Нагорни Карабах, която по онова време се намира под контрола на Азербайджан. По време на

речта си, той заявява, че разговорите с Армения за Нагорни Карабах са в „задънена улица“. Също така, той заявява, че „Нагорни Карабах е азербайджанска земя“, както и че „Ние трябва да освободим Нагорни Карабах, без значение, какво ще ни струва“.

На общо взето стандартните формулировки на президента Алиев, за подобно събитие, като посещение в непосредствена близост до окупираните територии, арменската страна реагира твърде остро и „асиметрично“. Всъщност, президентът Илхам Алиев призна речта си по време на посещение в лагер за бежанци, които са напуснали домовете си в Нагорни Карабах по време на войната. Мнозина от наблюдателите просто оценяват тези реплики на Илхам Алиев, като жест на солидарност с бежанците (вътрешно преместените лица), нежели като заявяване на намерение за подновяване на бойните действия. [21]

Лиз Фулър привежда съображенията на тогавашния министър на отбраната на Армения – Серж Саркисян (по-късно, когато стане президент на Армения, той ще „поправи“ името си на Саргсян и ще се откаже от русифицираната му версия), който също не смята, че Азербайджан готви подновяване на войната. Радио „Свободна Европа“ / Радио „Свобода“ я цитира да казва:

„Остава въпросът, дали въоръжените сили на Азербайджан са се подобрили през изминалото десетилетие до такава степен, че да могат да победят арменската армия. Министърът на отбраната на Армения – Серж Саркисян, заяви, че той смята азербайджанските изявления, повече като проява на натиск или на шантаж, отколкото като реална заплаха. И той специално посочи, че ако се готвите да нападнете изненадващо своя противник, то няма да се разходите наоколо преди това и да разкажете, какво смятате да сторите“. [23]

Всъщност, тук трябва да се отвори скоба и да се отбележи, че законите за признаване на Нагорни Карабах и за връщане към военните действия не датират точно от 1-2 март 2006 година. През декември 2005 г. тази „размяна на любезности“ е осъществена в абсолютно същия контекст, но в обратен ред – първо президентът на

Армения Роберт Кочарян прави изявление за евентуалното признаване на Нагорни Карабах пред един словенски вестник, а след това министърът на отбраната на Азербайджан – Сафар Абиев предупреждава, че военните действия могат да бъдат възобновени.

На 7 декември 2005 г. руски средства за масова информация цитират министъра на отбраната на Азербайджан – Сафар Абиев, който по време на срещата си с втория заместник-министър на отбраната на САЩ – Джим МакДъгъл е предупредил, че ако Армения признае независимостта на Нагорни Карабах, военните действия между двете страни могат да бъдат подновени. Според „Лента.ру“, Абиев е казал:

„Ръководството на Армения заявява, че може официално да признае независимостта на Нагорни Карабах. Ако това стане, това може да доведе до възобновяване на военните действия“. [8]

От „Лента.ру“ твърдят, че министърът на отбраната на Азербайджан се е спрял и на геополитическото и геоикономическо измерение на конфликта, като е подчертал, че „нагорно карабахският конфликт представлява заплаха за безопасността на нефтопровода Баку–Тбилиси–Джейхан“. Всъщност, последното е по-скоро спирачка за войнствените настроения в Азербайджан, тъй като страната няма никакъв интерес от смущения по веригата на доставките на азербайджанския нефт и нефтопродукти, но руските журналисти са отнесли и тази реплика към предупрежденията за назряващ военен конфликт.

По-интересни са мотивите за това изявление на Сафар Абиев. Според „Лента.ру“, причината за това е интервюто на президента на Армения – Роберт Кочарян за словенския вестник „Дело“ („Delo“). Пред него, Роберт Кочарян заявява, че:

„Ако преговорите [по урегулирането в Нагорни Карабах] се изчерпят, без да дадат някакъв резултат, аз не изключвам възможността Ереван да признае Нагорно Карабахската Република или да я присъедини към Армения“.

Още по-провокативно звучат следващите думи на президента

Кочарян, който подхвърля, че фактическото признаване на Нагорни Карабах от страна на Армения е станало отдавна. Тогава, мнозина си спомнят думите на президента Илхам Алиев, които в най-сбит вид дават принципната позиция на Азербайджан по въпроса за независимостта на Нагорни Карабах, а именно, че Баку „никога няма да допусне нито независимост на Нагорни Карабах, нито неговото присъединяване към Армения, та ако ще конфликтът да се проточи с десет или със сто години”. [8]

Тогава, политическите наблюдатели не отдават такова значение на словесната фехтовка между Ереван и Баку, може би защото първопричината за свадата е интервю на Президента на Армения за чуждестранен вестник. Но интервюто на Роберт Кочарян от 2 март 2006 г. рязко вдига нивото на напрежението.

Междувременно, политическите наблюдатели обръщат внимание, че нервността е обхванала не само президентите на Азербайджан и Армения. Пьотр Бологов цитира посланика на САЩ в Азербайджан Рено Харниш (Reno L. Harnish), редовната продължителност на мандата на който ще изтече буквално след около месец през април 2006 година:

„Тревожни нотки прозвучаха не само в изявленията на президентите. Тези дни посланикът на САЩ в Азербайджан Рено Харниш, коментирайки перспективите на предстоящата среща на съпредседателите а Минската група на ОССЕ, която трябва да се проведе на 7-8 март 2006 във Вашингтон, отбеляза, че не си струва да се очаква напредък от преговорите в американската столица”. [22]

Много скоро ще стане ясно, че американският посланик или е недооценил обстановката, или умишлено е занижавал нивото на обществените очаквания от преговорите. В рамките на едно тримесечие, съпредседателите на Минската група на ОССЕ рязко ще променят подхода си, ще извадят преговорите „на светло” и ще сложат на масата на преговорите документ, който ще стане опорна точка на преговорите за Нагорни Карабах и до ден днешен. Но това става малко по-късно.

Пьотр Бологов се спира и на дрънкането на оръжие и миризмата на барут в риториката на Баку и Ереван. Той привежда мненията на азербайджански политолози за хода на преговорите между Азербайджан и Армения, както и за опасността от подновяване на огъня по линията на разграничение. Според Пьотр Бологов, азербайджанските политолози смятат, че по това време позициите на Азербайджан и на Армения даже съвпадат – и на двете страни им е необходимо разтягане на конфликта във времето („пролонгиране“), но затова им е необходимо от време на време да тревожат обществеността с шумни изявления.

Аргументите на интервюираните политолози са, че Азербайджан печели време, за да събере сили и в по-далечно бъдеще да смачка Армения с военна мощ, а в Ереван от своя страна разчитат, че световната общественост постепенно ще престане да вижда в НКР сепаратистко образуване, още повече че растящата възможност за признаване на Косово може да даде на Степанакерт допълнителен, дори основен коз.

Пьотр Бологов цитира поименно мнението на азербайджанския политолог Зардушт Ализаде, относно вероятността Азербайджан да разиграе отново военната карта през 2006 година. Отговорът за липсата на готовност в азербайджанската армия е категоричен:

„Със сегашните корумпирани генерали – пораженци не трябва да се започва война“.[22]

Според друг азербайджански експерт – Елдар Исмаилов (на руски – Эльдар Исмаилов) „военен конфликт няма да има – това е еднозначно ясно. Видимо, преговорите наистина са влезли в задънена улица, защото страните нямат никакви допирни точки. Боя се, че изобщо не може да става дума за продължаване на преговорите. Днес, подходите на страните с нищо не се различават от подходи с 10-15 годишна давност. Нещо не ми харесва и самият ход на преговорите. Според мен, всичко това е продължение на протакането във времето“.[22]

Не само азербайджанските политолози не харесват хода на

переговорите между Баку и Ереван. Не е по-различно мнението и на Великите сили, особено на американската страна. На 7 и 8-ми март 2006 г. съпредседателите на Минската група и двамата президенти се срещат във Вашингтон. След двудневните дебати, те излизат с изявление, в което се изказва тяхното съжаление, че мирният процес с посредничеството на Минската група „не се е придвижил напред през последните седмици”, въпреки „достатъчната възможност това да се направи”.

Не е обявена дата за нова президентска среща на най-високо равнище между Армения и Азербайджан.

V.

В периода април-юни 2006 г. съпредседателите на Минската група публикуват изявление, в което е била разкрита част от обсъжданите предложения – поетапно извеждане на арменските сили и демилитаризация на териториите около Нагорни Карабах, специален режим за Лачинския и Келбаджарския район (в това число – създаване на коридор между Нагорни Карабах и Армения) и провеждане на референдум за окончателното определяне на статута на Нагорни Карабах.

Също така се е предвиждало въвеждането на мироопазващи сили в зоната на конфликта, международна помощ за размирирането и възстановяването на окупираните територии засегнати от войната и връщане на вътрешно преселените лица. [28]

Предварителната версия на принципите на урегулиране на конфликта, наречени впоследствие „Мадридски” е била предадена на страните в конфликта през ноември 2007 г. в Мадрид.

На 22 юни 2006 г. постоянният Съвет на Минската група на ОССЕ във Виена, прави изявление във връзка с урегулирането на конфликта.

На същия ден, американският съпредседател на Минската група на ОССЕ - Матю Брайза (Matthew Bryza) дава интервю на ръко-

водителя на арменската служба на Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ – Хари Тамразян и на кореспондента на азербайджанската служба на Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“ – Кенан Алиев, относно изгледите за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах, ролята на Русия в Южен Кавказ и за Американските стратегически приоритети в региона. [24]

Матю Брайза, е заместник-помощник държавен секретар по европейските и евразийските въпроси (длъжността „deputy assistant secretary of state“ е висока и отговорна позиция в американската държавна администрация) и наскоро е станал и съпредседател на Минската група на ОССЕ, като е заменил на този пост Стивън Ман. Това веднага е забелязано от журналистите и първият въпрос към него дословно гласи:

„Вашият пост – заместник-помощник държавен секретар е по-старши от постовете на хората, които са заемали длъжността съпредседател на Минската група от американска страна. Значи ли това, че САЩ вече отделя по-голямо внимание на Карабаския въпрос? От своя страна, може ли това да означава, че имате чувството, че противостоящите страни започват да се сближават в разрешаването на конфликта?“. [24]

Американският съпредседател, естествено омаловажава факта на своето назначение, демонстрирайки и колегиалност и лоялност към своя предшественик, но е несравнимо по-конкретен при следващите въпроси. Представителите на Радио „Свободна Европа“/Радио „Свобода“, задават ключовия въпрос, който е в устата на всички в онзи момент:

„Вие казахте в скорошни изявления, че има поставен рамков документ на масата, който прави едно евентуално споразумение за Карабах възможно. Също така, Вие вече заявихте, че през следващата година политическият календар в Армения ще бъде по-сложен и затова президентите трябва да направят нещо през тази година, докато все още има отворен прозорец за такава възможност.

На първо място, за какъв рамков документ става дума? И също

така – все още ли вярвате, че има място за решаване на въпроса през тази година? Някои експерти казват, че въпросът вече е изключително сложен в наши дни, дори и преди да влезем в избори през следващата година”. [24]

Матю Брайза отговаря, че положението е достатъчно сложно и в момента, в който разговарят:

„Положението е сложно днес. Ние виждаме, колко сложна е ситуацията от факта, че президентите [на Азербайджан и на Армения] НЕ са стигнали до точката на съгласие по предложения рамков документ, който е на масата. Това ни връща обратно към първата част на Вашия въпрос. Това, което имаме е едно рамково споразумение, такова каквото го описахме в ОССЕ – както го описаха Посланик Ман и посланик [Юрий] Мерзляков [съпредседателят от руска страна], както и Бертран [Фасие (Bertrand Fassier) – френският съпредседател] – ние имаме рамково споразумение, което призовава за извеждането или за изтеглянето на арменските войски от тези територии в Азербайджан, където те са сега в момента. Това от една страна. От друга страна, ние имаме нормализацията на арменските връзки” – икономически, дипломатически, както и други въпроси, които са свързани с въпроса за миротворците и за международната икономическа помощ за региона на Карабах и за икономическото развитие. Така че, на масата е поставено пакетно предложение и в крайна сметка, то включва също така и гласуване в някакъв момент на бъдещия статут на Карабах. Така че, това е основното изложение на поставеното на масата предложение, и ние много ще насърчим президентите да приемат този рамков документ. Което изисква много политически кураж, както вече казах преди публично”. [24]

На последвалия логичен въпрос, дали има някакви знаци, че двете противостоящи страни са смекчили позициите си в някаква степен, американският съпредседател отговаря:

„Да го кажем така: В Букурещ, те разговаряха един с друг по време на цялата среща, наистина прегледаха в подробности всички въпроси и не направиха никакви отрицателни изявления след това.

Не съм сигурен как да интерпретирам това. Знам на какво се надявам, на какво се надяват съпредседателите: Съпредседателите [на Минската група] се надяват, че това отразява политическата воля от страна на президентите, наистина да подходят сериозно към някои тежки компромиси, които всяка страна ще трябва да направи. Не съм сигурен, че те са стигнали до това [убеждение] и днес съпредседателите си говорихме да направим пауза през лятото, за да изясним, дали наистина президентите имат или нямат такава политическа воля”. [24]

Американският съпредседател на Минската група на ОССЕ - Матю Брайза е много сдържан в оценката си за възможността за бързо разрешаване на конфликта. Въпреки еуфоричните настроения сред част от обществеността, където направо очакват 2006 година да е „годината на мира”, той е много предпазлив в оценките си:

„Не знам. Оптимизмът ми, ако сте следили внимателно изявленията ми, беше свързан с това, че на масата има поставен рамков документ, който предлага работна основа за честно и дългосрочно уреждане на проблема. Бях оптимистично настроен, заради това, че посредниците от Минската група успяха да доведат двамата президенти толкова близо до споразумение, колкото е възможно без президентите да трябва да взимат много тежки решения и да правят много тежки компромиси. Ние сме все още на същото място. Не знам дали това е оптимистично или песимистично.

Но самата Минска група реши, че няма смисъл да се опитваме да уреждаме друг кръг от срещи между президентите [на Азербайджан и на Армения] или да се опитваме да посредничим на споразумение, защото ние докарахме процеса до там, до където можахме и това, което остава да се направи е, че президентите трябва да вземат съответните тежки решения. Това песимистично ли е? Не знам дали е така. Зависи от това, какво решение ще вземат президентите да направят по-нататък. Ако те решат, че просто нямат политическата воля да продължат напред, то това ще е песимистичен резултат. Но ние просто не знаем, къде са президентите в момента. Ние ги окура-

жаваме, подтикваме ги, като правим крачка назад. Подтикваме ги да покажат, че имат тази политическа воля”. [24]

Матю Брайза прави доста изчерпателна оценка на ролята на Русия в Закавказието през 2006 година. За това, той е запитан от журналистите от Радио „Свободна Европа”/Радио „Свобода”, в прав текст:

„Русия не винаги играе това, което се разбира като конструктивна роля в Южен Кавказ, особено като се имат пред вид „замразените конфликти” в отцепилите се от Грузия региони на Абхазия и Южна Осетия. Но Русия винаги е била много готова на сътрудничество със САЩ по въпросите на Нагорни Карабах. Някои високопоставени руски дейци като Сергей Иванов, са заявявали, че не може да има разрешаване на конфликта в Карабах, наложено от чужбина. Но иначе, взаимоотношенията [между Русия и САЩ] през годините бяха конструктивни”.

На въпроса как би оценил взаимоотношенията между САЩ и Русия с оглед по-специално на Карабах и на Кавказ като цяло, Съпредседателят на Минската група на ОССЕ, отговаря изчерпателно:

„Първо, позволете ми да се съглася с посочения от Вас факт. Ние работим твърде добре с Русия по Карабах. Нашето ниво на сътрудничество, не е било толкова значително, когато става дума за Южна Осетия, Абхазия или за Приднестровието. Аз не се занимавам с Приднестровието, но съвсем скоро бях в Абхазия и мисля, че има много място за по-добро сътрудничество. Бих пледирал, че грузинската страна е показала до сега значителна добра воля и готовност за работа по мерките за изграждане на доверие. Също така, бих казал, че Съединените щати работиха здраво, за да останат грузинците, колкото се може по-конструктивни и умерени и се надявам, че нашите руски колеги и приятели ще правят същото с оглед да насърчават абхазците да бъдат конструктивни и умерени. [24]

Видях, че днес [Сергей] Багапш, ръководителят на абхазките власти, е излязъл с едно доста подстрекателско изявление, заплашвайки да минава линията на съприкосновение между Абхазия и ос-

таналата част от Грузия. Това е последното нещо, което трябва да се случи точно сега.

Ние не виждаме нещо подобно да става в случая с Карабах. Оставам това на анализатори като Вас, да пресметнат, защо става така. Географски различия, може би? Поради разположението на Карабах? Не знам, каква е причината. Може би, защото самите лидери на Армения и на Азербайджан, демонстрираха готовност да работят по конструктивен начин, макар че бих спорил, че и грузинците го правят не по-зле. Но ние работим твърде добре с руснаците и особено с руския съпредседател, посланик Мерзляков. Той е креативен и конструктивен дипломат, когото познавам от отдавна, още от времето, когато заедно работехме по каспийските енергийни въпроси". [24]

Матю Брайза формулира доста открито и стратегическите интереси на САЩ в Закавказието и мотивите, които движат американската политика и дипломатия в региона:

„В Кавказ ние имаме три групи стратегически интереси. Те са валидни във всяка от трите страни [Азербайджан, Армения и Грузия]. Да, ние имаме енергийни интереси и не се притесняваме да заявим, че енергията е стратегически интерес. Ние имаме интереси изцяло в областта на сигурността или ако искате – традиционни интереси в сигурността – в смисъл на борба с тероризма, борба с разпространението на оръжията (борба с пролиферацията), избягването на военни конфликти и възстановяване (или опазване в някои случаи) на териториалната цялост на държавите в региона.

Това, което имам пред вид е, че разрешавайки конфликтите - в случая на Грузия – в международно признатите граници на страната, то в случая с Карабах нашата официална линия е, че ние подкрепяме териториалната цялост на Азербайджан. И ние имаме трета група интереси: във вътрешните реформи на всяка страна – демократични и пазарни икономически реформи, по всички причини, които [американският] президент е артикулирал, въз основа на нашата вяра, че стабилността идва единствено от легитимността. А легитимността изисква демокрация от политическа гледна точка и просперитет от

икономическа гледна точка. Можете да получите двете едновременно – демокрация и просперитет единствено чрез сериозни реформи. Така че, ние преследваме тези три комплекта от интереси по всяко време”. [24]

Съпредседателят на Минската група на ОССЕ поставя много силно ударение върху значението на Азербайджан за разнообразяването на доставките на енергоносители в световен мащаб и особено за Европа. Той казва:

„Очевидно е, че в Армения, значението на енергията не е същото, както в Азербайджан. Азербайджан е производител. Не забравяйте, че ние американците ще потребим малко, ако не и никакво количество от енергоносителите, произведени в Азербайджан. Енергоносителите, произведени в Азербайджан са от значение, с оглед на техния принос към глобалната енергийна диверсификация, особено за нашите европейски съюзници. Така че разнообразието на доставките е това, за което сме загрижени – диверсификация на доставките, която да води до енергийна независимост.

Когато става дума за Армения, енергоносителите по подобен начин са важни с оглед да сме уверени, че Армения има независими или многобройни източници на доставка на енергоносители, така че да се чувства независима, а от там – по-стабилна и по-склонна да преговаря с добра воля.

Така че, това е един дълъг отговор, който казва, че разбира се енергоносителите са част от нашите стратегически разчети. Но не това ни движи в случая. Ние търсим баланс. И ние признаваме, че ако не дай си Боже, имаше възобновяване на конфликта [за Карабах], това щеше да подкопае целия инвестиционен климат в Кавказ и в трите държави [Азербайджан, Армения и Грузия]. И ние със сигурност не искаме това”. [24]

На 28 юни 2006 г. основните принципи на урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах са публикувани на официалния сайт на посолството на САЩ в Ереван.

На 30 юни 2006 г. Робърт Парсънс коментира станалото на 22-

28 юни 2006 година. Той започва с думите:

„Ереван и Баку не бяха извадени от равновесие от това, което Матю Брайза каза. Изненадата беше в това, че ОССЕ даде публичност на ставащото”. [26]

Според анализатора, коментарите на Брайза са разкрили принципите, които са в ядрото на разисквания документ. Според Парсънс, въпросните коментари са разкрили и „задълбочаващата се фрустрация на Минската група на ОССЕ, поради провала на двете страни да направят взаимни отстъпки, повече от десетилетие след като преговорите са започнали”. Според него, може да има някаква надежда, че изявлението на Минската група и изявлението на Брайза, направени в един и същи ден ще провокират по-открити дебати в Армения и в Азербайджан за бъдещето на Нагорни Карабах.

В анализа си, Парсънс на практика артикулира оценката на голяма част от анализаторите по това време, че Минската група, която до този момент тихо е играла подкрепяща роля, вече излиза с много прямо ново съобщение. То е:

„Време е всички страни в спора да поемат отговорност за откритването на решение”. [26]

Той се позовава отново на Матю Брайза, когато обосновава тезата си, че съпредседателите на минската група на ОССЕ вече са направили всичко по силите си и са се изчерпали като посредници. По присъщия му образен начин, Матю Брайза е обрисувал ситуацията така:

„Това, което казваме в изявлението е, че няма повече място за дипломатическа креативност, за да се направи това парче метал да блести още малко по-силно. То е напълно обработено и изгладено и Вие трябва да решите, дали го искате или не. Компромисите, които трябва да бъдат направени са толкова значими от политическа гледна точка, че изискват прякото участие на държавните глави. Така че, ние казваме О.К. – сега е Ваш ред”. [26]

Тук анализаторът на Радио „Свободна Европа”/Радио „Свобода” задава въпроса дали изобщо някой слуша това, което съпредсе-

дателите казват. Парсънс констатира, че топката е в полето на Баку и на Ереван, но никоя от двете страни не проявява интерес да прави отстъпки.

Безспорно, една от главните точки в спора е въпросът за условията, при които ще се проведе референдумът, който трябва да определи окончателния статут на Нагорни Карабах. Според тогавашното мнение на Азербайджан, тепърва е трябвало да се вземе решение за формата на референдума. Но арменският външен министър – Вардан Осканян, предизвиква бурни спорове с твърдението си, че Брайза бил заявил, че статутът на този анклав ще се определи от населението, което го населява към момента на формулиране на основните принципи на уреждането на конфликта в Нагорни Карабах. Това население естествено е в подавяващата си част арменско. Освен това, подобна интерпретация не се поддържа тогава (както и днес) от Минската група на ОССЕ и такова решение не се съдържа в изявлението от 22 юни 2006 година.

Робърт Парсънс цитира Томас де Ваал, известен британски експерт по проблемите на региона и автор на книгата „Черната градина“, посветена на събитията в Нагорни Карабах от началото на етническият конфликт там, до сключването на Бишкекското примирие, който изброява редица въпроси от ключово значение за потенциалния референдум, които са останали висящи към онзи момент.

„Дали това ще е референдум с участието само на текущо пребиваващото население в [Нагорни] Карабах, което е 99 на сто арменско? Или ще бъде референдум с участието на населението на [Нагорни] Карабах от преди конфликта и войната, от което 25 процента са азербайджанци?“, пита се Томас де Ваал. „Аз мисля, че тази идея за референдума беше може би добра, за да се започне с нея, но сега хората започват да задават по-трудни въпроси за подробностите“. [26]

Но едновременно с това, Томас де Ваал твърди, че забелязва много малко сериозни дискусии към месец юни 2020 година:

„Наистина, аз изобщо не откривам много дискусии, когато пътувам из региона“, казва Томас де Ваал. „Аз не виждам никого в Азер-

байджан да заяви публично, че най-важното е да се реши въпросът по мирен начин, дори и ако това означава да се направи болезнен компромис. Аз не виждам и никой от арменска страна да казва такава неща. Когато някой казва, че иска споразумение, това което наистина казва е, че иска победа. И разбира се, вие не получавате пълна победа в даден мирен процес – вие получавате половин победа, вие получавате компромис”. [26]

Проблемът се усложнява допълнително от факта, че самоназначените се власти в Нагорни Карабах, силно желая да играят по-голяма роля в преговорите. По време на посещение във Вашингтон през 2006 година, председателят на управляващата партия в самообявилата се Нагорно Карабахска република (НКР) – Ашот Гулян, който е и председател на Националното събрание (Парламента) на самообявилата се република, заявява, че включването на представители на анклав като страна в мирния процес, „ще възстанови правилния формат на преговорите и ще неутрализира обвиненията към Армения, като агресор и ще отслаби тенденцията да се изолира Армения в регионалната политика”. [26]

Заклучението на Робърт Парсънс, което със сигурност се споделя от мнозина по онова време е, че времето за бърз напредък изтича. Прозорецът за такава възможност през 2006 г. е създаден от паузата в избирателните процеси в Армения и в Азербайджан. Той се затваря бързо, защото следващата година, в която няма да има никакви избори в нито една от двете страни е 2009-та.

Осемте дни от 22 юни 2006 г. до 30 юни 2006 г. са изключително наситени. Докато Министърът на външните работи на Азербайджан потвърждава, че обявените основни принципи за урегулиране на конфликта са приемливи, неговият арменски колега веднага заостря вниманието върху няколко въпроса, които според него или не са докрай изяснени или не са разисквани в изявленията на съпредседателите на Минската група на ОССЕ, в частност в интервюто на заместник-помощник държавния секретар на САЩ – Матю Брайза пред Радио „Свободна Европа”/Радио „Свобода” от 22 юни 2006 година.

Междувременно, лидерите на арменските сепаратисти в Нагорни Карабах, отхвърлят една от точките, за които се твърди, че Азербайджан и Армения са постигнали споразумение, а именно провеждането на референдум за бъдещия политически статут на непризнатата от никого (даже и от Армения) Нагорно Карабахска република (НКР). Също така, карабахските арменци сигнализират допълнително за нежеланието си да отстъпят всички азербайджански области, които окупират към юни 2006 г., преди да бъде постигнато твърдо споразумение за бъдещия статут на НКР. [27]

Всички участници в преговорите са притеснени, защото Минската група на ОССЕ е скъсала с конфиденциалността и е извадила преговорния процес на светло. През всичките 14 години (от 1992 до 2006 г.), през които Минската група на ОССЕ се мъчи да посредничи в интерес на постигането на политическо решение на конфликта в Нагорни Карабах, участниците в преговорите се придържат към „джентълменското споразумение“, че разговорите трябва да останат конфиденциални.

Основанието да се прави това, е на първо място в желанието да не се извади от релси мирния процес, като се създават тревоги сред обществото на Азербайджан или на Армения, че се правят неприемливи отстъпки. Такива новини винаги са особено желани от опозиционните партии, които ги използват за да дискредитират тези национални лидери, които са готови да направят известни отстъпки.

Според анализаторката Лиз Фулър (Liz Fuller), „... съпредседателите на Минската група на ОССЕ, които вече на няколко пъти да имали възможността да се убедят, колко трудно е да бъде подготвено общественото мнение в Армения или в Азербайджан за взаимни отстъпки между Ереван и Баку, изглежда са преценили, че даването на публичност на преговорите би могло да окуражи президентите на Азербайджан и Армения да демонстрират това, което те наричат „необходимия политически кураж“ и да се съгласят поне за основните принципи на урегулирането, преди прозорецът за такава възможност да се захлопне с приближаването на парламентарните избори в

Армения през месец май 2007 година”. [27]

Основните принципи на урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах, така както са изложени в изявлението на съпредседателите на Минската група от 22 юни 2006 г., направено на заседанието на Постоянния съвет на ОССЕ във Виена и публикувани на 28 юни 2006 г. на сайта на американското посолство в Ереван, говорят за „етапно-пакетен” подход към разрешаването на конфликта. Това означава, че различните елементи на урегулирането вървят „заедно в пакет”, дори и когато ще се прилагат последователно, като един от ключовите въпроси – крайният статут на Нагорни Карабах, ще се реши „чрез референдум или чрез гласуване” в някакъв все още неопределен бъдещ момент.

„Тези принципи включват поетапното изтегляне на арменските войски от азербайджанските територии около Нагорни Карабах, със специални режими за районите на Келбаджар и Лачин [които отделят Армения от Нагорни Карабах]”, заявяват на 22 юни 2006 г. съпредседателите на Минската група на ОССЕ. „Ще последва демилитаризация на тези територии. Ще се постигне споразумение за провеждане на референдум или за гласуване от страна на населението, на неопределена бъдеща дата, за да се определи крайният правен статут на Нагорни Карабах”. [27]

Изявлението на съпредседателите добавя, че „ще бъдат разположение международни мироподдържащи сили. ... ще се договори съвместна комисия, която да прилага споразумението. Ще се предостави международна финансова помощ за разминирането, за възстановяването, за връщането на вътрешно преселените лица в окупираните преди територии и в засегнатите от войната региони на Нагорни Карабах. Страните ще отхвърлят употребата или заплахата за употреба на сила и ще се дадат международни и двустранни гаранции и уверения за сигурността”. [27]

Със значителни основания, Лиз Фулър отбелязва, че тези предписания съответстват в значителна степен на положенията, съдържащи се в проекта за мирно уреждане, предложен от Минската гру-

па през месеците май – юли на 1997 г., като ключовата разлика се състои в това, че в документа от 1997 г. няма специални позовавания за района на Келбаджар. Тя специално заостря вниманието върху обстоятелството, че враждуващите страни трябва да изработят практическите „модалности“ на референдума в Нагорни Карабах и цитира позицията на посредниците:

„Трябва да бъдат постигнати подходящи предварителни условия за подобно гласуване, така че вотът да се проведе в ненасилствена среда, в която добре информирани граждани да имат достатъчна възможност да преценят своите позиции след като са проведени енергични дебати в публичното пространство“. [27]

В изявление от 26 юни 2006 г. Външното министерство на Армения посочва неща, които смята за по-нататъшни ключови детайли и пропуски. От Ереван отбелязват, че в изявлението на съпредседателите не е посочено, дали на Нагорни Карабах ще се даде „междинен“ статут, което по презумпция означава, че ще бъде поставен под международен контрол до провеждането на референдум за неговия окончателен статут.

Арменците поставят ударение на това, че съпредседателите за първи път са потвърдили тяхната подкрепа за идеята, лансирана през декември 2004 г. от президента на Парламентарната асамблея на НАТО Пиер Льолуш (Pierre Lellouche) и от бившата испанска външна министърка Ана Паласио (Ana Palacio) за провеждане на референдум за статута на Нагорни Карабах, както и че президентите на Армения и Азербайджан са се съгласили на това.

Също така, от МВНР на Армения твърдят, че на срещата в Букурещ, състояла се на 4 и 5 юни 2006 г., между арменския президент Роберт Кочарян и президента на Азербайджан – Илхам Алиев, азербайджанската страна е отхвърлила някакво „неуточнено предложение“ на съпредседателите, за това, как ще бъде разрешена останалата част от несъгласията между страните. За разлика от арменското външно министерство, съпредседателите не хвърлят върху никого вина за несъгласията от Букурещ и използват формулировката „пре-

зидентите не успяха да се споразумеят“.

На 29 юни 2006 г., докато говори пред журналисти в Ереван, външният министър на Армения - Вартан Осканян описва дискутираните принципи като „съвсем всеобхватни“, в смисъл, че те покриват всички принципи, които оказват влияние върху премахването на военните последици от конфликта. Той добавя, че „само след постигане на пълно споразумение по тези основни принципи, страните ще започнат работа за изработване на споразумение за урегулиране и уреждане на конфликта. С други думи, споразумението върху принципите трябва да бъде съвършено изчерпателно. Окончателното споразумение, може да предвижда прилагането и изпълнението му отложено във времето“. [27]

На пресконференцията на 29 юни 2006 г. Осканян е помолен от журналистите да изясни споменатите от съпредседателите „специални условия“ (“special modalities”) за Лачин и Келбаджар. Той обяснява, че предложеният текст предвижда, че „ще има [в Лачин] коридор, който да свързва Нагорни Карабах с Армения“. Той добавя, че Армения ще настоява, че коридорът „трябва да има същият статут като [Нагорни] Карабах“. Осканян също така дава своето тълкувание, че по съображения за сигурност, „Келбаджар може да бъде върнат само след като референдумът е проведен и е определен окончателният статут на Нагорни Карабах“.

Според Осканян, това е предметът на несъгласие между двете страни, за който съпредседателите казват в тяхното изявление пред Постоянния съвет на ОССЕ. Според арменския външен министър, „принципите“ предвиждат, че гласуването за статута на [Нагорни] Карабах ще се проведе между населението му. Някои арменски опозиционни политици са изразили безпокойство, че в референдума ще участва цялото население на Азербайджан и ще гласува „срещу независимостта на [Нагорни] Карабах“. [27]

Запитан за цялостната оценка на арменското ръководство за „принципите“, Осканян отговаря:

„Това не е съвършен документ. За никого не е съвършен. Но

все пак, в него има достатъчно солидни и балансиращи постановки, с правилни компромиси по основните въпроси – статут, територии и сигурност, така че ние сме готови да продължим да преговаряме въз основа на тези принципи“. [27]

Разбира се, арменците от Нагорни Карабах не се чувстват щастливи. От една страна, те са фрустрирани от факта, че са изключени от преговорите между Армения и Азербайджан, водени под егидата на Минската група на ОССЕ. От друга страна, те не са съгласни поне с два от основните принципи. Още преди Минската група да сложи нещата на масата, самообявилата се Нагорно Карабахска република (НКР), излиза с изявление на официалния си уеб сайт на 12 юни 2006 г., с което излага своите аргументи срещу определянето на бъдещето на Нагорни Карабах чрез референдум.

Според самообявилата се власт в Степанакерт, провеждането на референдум в бъдещето, ще постави под въпрос законността на референдума от 10 декември 1991 г., в който преобладаващата част от арменските гласоподаватели в региона са гласували за обявяване на независимост от Азербайджан. (Всъщност, референдумът от 10 декември 1991 г. е абсолютно незаконен от всякаква гледна точка). Ръководството на „НКР“ поставя специално ударение на факта, че преобладаващата част от азербайджанското население тогава е отказало да участва в плебисцита.

На 26 юни 2006 г. Вахрам Атанесян (познат на руски като Ваграм Атанесян), който по онова време е председател на постоянната комисия по външна политика на самообявилата се НКР е цитиран да отхвърля „принципите“ (Мадридските принципи), така както са изложени от съпредседателите на Минската група въз основа на това, че те предполагат „недвусмислено връщане“ на окупираните територии – единствената разменна монета на самообявилата се НКР, в замяна на взимане на решение за статута на Нагорни Карабах в някакво неопределено бъдеще.

Също така, Атанесян споделя своето усещане, че Минската група натиска Армения да приеме предложения, които „са в пълно съот-

ветствие с интересите на Азербайджан“. [25]

По това време, мнозина наблюдатели сравняват възникналата ситуация с положението през 1997 година, когато Армения приема, макар и с редица уговорки модифицираното пакетно предложение на Минската група на ОССЕ, но докато азербайджанците размишляват, от Степанакерт идва категоричен отказ.

На 27 юни 2006 г. арменският независим двуседмичен вестник „Иравунк“ прави подобно сравнение между Мадридските принципи и плана от 1997 година. От „Иравунк“ обаче доста уместно отбелязват, че за разлика от своя предшественик – Левон Тер-Петросян, тогавашният президент на Армения – Роберт Кочарян няма никога да рискува публично да създаде прецедент за взаимен компромис с Азербайджан. Вестникът изказва предположението, че вместо това, Кочарян е оставил тази мисия на съпредседателите от Минската група на ОССЕ.

VI.

На 2 ноември 2008 г. президентите на Азербайджан, Армения и Русия подписват така наречената „Майендорфска декларация“. В нея, освен всичко друго се казва, че страните „потвърждават важно значение на продължаването на посредническите усилия от страна на съпредседателите на Минската група на ОССЕ с оглед на срещата им със страните в Мадрид на 29 ноември 2007 г. и последвалите дискусии с цел по-нататъшната разработка на основните принципи на политическото урегулиране“. [30]

„Майндорфската декларация“ е подписана в държавната резиденция „Барвиха“ – замъкът „Майендорф“ в Подмосковието. Там първоначално се провеждат двустранни преговори между Илхам Алиев и Серж Саргсян във формат „на четири очи“. Разговорите се водят изключително по въпроса за урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах. Предложението за провеждане на такава среща между президентите на Азербайджан и Армения, прави руският пре-

зидент Дмитрий Медведев, по време на посещение в Ереван, състояло се малко по-рано. [29]

Всъщност, разговорите в Барвиха в Подмосковието между Илхам Алиев и Серж Саргсян, посветени на урегулирането на Нагорно-Карабахския конфликт са предшествани от среща в Санкт Петербург в рамките на неформалната среща на най-високо равнище на страните от Обществото на независимите държави (ОНД).

След преговорите „на четири очи“, лидерите на Азербайджан и Армения се срещат с президента на Русия – Дмитрий Медведев. За резултатите от преговорите, тримата президенти подписват съвместна декларация. Текстът ѝ е прочетен от Дмитрий Медведев:

„Президентите на Азербайджанската Република, Република Армения и на Руската Федерация, които се срещнаха на 2 ноември 2008 година в Москва по покана на Президента на Руската Федерация, съдържателно и по същество обсъдиха в конструктивна атмосфера състоянието и перспективите на урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах с политически средства, чрез продължаване на прекия диалог между Азербайджан и Армения с посредничеството на Русия, САЩ и Франция в качеството им на Съпредседателки на Минската група на ОССЕ,

1. Заявяват, че ще спомогат за оздравяване на ситуацията в Южен Кавказ и за осигуряването на установяване на обстановка на стабилност и безопасност в региона по пътя на политическото урегулиране на нагорно-карабахския конфликт, въз основа на принципите и нормите на международното право и на приетите в тези рамки решения и документи, което ще създаде благоприятни условия за икономическото развитие и всеотдаеното сътрудничество в региона.

2. Потвърждават важното значение на продължаването на посредническите усилия на Съпредседателите на Минската група на ОССЕ, като се отчита тяхната среща със страните в Мадрид на 29 ноември 2007 година и последвалите дискусии за целите на по-нататъшното разработване на основните принципи на политическото

урегулиране.

3. Съгласяват се, че достигането на мирно урегулиране, трябва да се съпровожда от юридически обвързващи международни гаранции на всички негови аспекти и етапи.

4. Отбелязват, че президентите на Азербайджан и Армения са се договорили да продължат работа, в това число в хода на по-нататъшните контакти на най-високо равнище, над съгласуването на политическото урегулиране на нагорно-карабахския конфликт и са възложили на своите министри на външните работи да активизират по-нататъшните стъпки в преговорния процес във взаимодействие със Съпредседателите на Минската група на ОССЕ.

Смятат за важно да се поощрява създаването на условия за осъществяване на мерките по усилване на доверието в контекста на усилията по урегулирането”. [30]

Основните положения на обновената версия на Мадридските принципи бяха обнародвани на 10 юли 2009 г. в изявление на държавните глави на страните – съпредседателки на Минската група на ОССЕ, направено в хода на срещата на високо равнище на „Голямата осморка”, проведена в италианския град Л’Акуила [31]:

„Министрите от САЩ, Франция и Русия представиха предварителния вариант на основните принципи на урегулирането на Армения и на Азербайджан през ноември 2007 г. в Мадрид. Основните принципи отразяват разумен компромис, основаващ се на принципите на Заключителния акт от Хелзинки за неприлагане на сила, териториалната цялост, равноправието и самоопределението на народите. Тези принципи предвиждат в частност:

Връщане на териториите около Нагорни Карабах под контрола на Азербайджан;

Предоставяне на Нагорни Карабах на временен статут, гарантиращ неговата безопасност и самоуправление;

Отваряне на коридор между Армения и Нагорни Карабах;

Определяне в бъдеще на окончателния правен статут на Нагорни Карабах въз основа на юридически обвързващо волеизявление

ние;

Осигуряване на правото на връщане по местата на предишното им местоживеене на всички вътрешно преселени лица и бежанци;

Международни гаранции за сигурността, включващи и миропазваща операция” [33], [38].

На 9 октомври 2009 г. президентите на Азербайджан, Армения и Русия се срещат в Кишинев. Тази среща е седмата по ред за период от година и половина. [32]

Първата среща на тримата президенти се провежда на 6 юни 2008 година в Санкт Петербург в рамките на неформалната среща на най-високо равнище на страните от Обществото на независимите държави (ОНД).

По инициатива на президента на Русия, на 2 ноември 2008 г. се провежда втората среща на лидерите на Азербайджан и Армения, за резултатите от която е подписана съвместна декларация за принципите на уреждане на конфликта – така наречената „Майендорфска декларация”.

Следващите срещи на Илхам Алиев и Серж Саргсян се провеждат на 28 януари и на 7 май 2009 година.

На 4 юни 2009 г., в Санкт Петербург, проблемите на Нагорни Карабах са обсъдени на тристранна среща с участието на Дмитрий Медведев.

На 17 юли 2009 г. в Москва протичат поредните преговори на държавните глави на Азербайджан и Армения, като резултатите от нея са обсъдени на следващия ден – на 18 юли 2009 г., на тристранна среща с участието на Президента на Русия.

През декември 2009 г. и януари 2010 г. съпредседателите на Минската група на ОССЕ по уреждането на конфликта в Нагорни Карабах, връчват на президентите на Азербайджан и Армения обновения вариант на Мадридските принципи. Това е официално оповестено от сайта на ОССЕ:

„На двадесети януари, съпредседателите на Минската група на ОССЕ, Юрий Мерзляков (Русия), Бернар Фасие (Франция) и Ро-

бърт Брадтке (САЩ) се срещнаха в Ереван с президента на Армения – Серж Саргсян. По поръчение на своите президенти, възложено през месец юли 2009 г. в Л’Акуила, съпредседателите предадоха на президента Саргсян, като преди това на президента Алиев по време на декемврийското си посещение в Азербайджан, обновения вариант на Мадридския документ, който съдържа нови формулировки на основните принципи”, са казва в изявлението на ОССЕ. [33]

На следващия ден съпредседателите се срещат с президента Алиев в Баку.

„В хода на своите разговори със съпредседателите и Саргсян и Алиев изрази сериозна готовност за продължаване на преговорите по мирното урегулиране на конфликта в Нагорни Карабах”, се казва в изявлението. [33]

След това, съпредседателите заминават за Астана, за консултации с правителството на Казахстан, в качеството му на тогавашен действащ председател на ОССЕ.

„След Астана, консултациите ще продължат в Сочи, където по покана на президента на Русия – Дмитрий Медведев ще се състои поредната среща на лидерите на Армения и Азербайджан”, се пояснява в комюникето. [33]

На 25 януари 2010 г. се провежда поредната тристранна среща на президентите на Азербайджан, Армения и Русия. Тя се провежда в Сочи (Красна поляна).

Срещата преминава при закрити врати, в резиденцията на руския президент – „Красная поляна”, като продължава около два часа.

Министърът на външните работи на Русия – Сергей Лавров тогава оценява срещата като полезна и заявява, че страните са обсъдили документ, представен от Минската група на ОССЕ. Иначе казано – от изказването на Лавров, разбираме, че на тристранната среща се е обсъждала новата версия на Мадридските принципи – това, което ще бъде наречено „обновените Мадридски принципи”.

„На срещата беше продължен започнатият още през миналата година разговор в този формат, който подкрепя усилията на съпред-

седателите на Минската група на ОССЕ – Русия, САЩ и Франция, в търсене на мирно урегулиране, което би било приемливо за всички заинтересувани страни”, заявява Лавров.

„Разговорът беше полезен, разглеждаха се тези конкретни предложения, които представиха съпредседателите. Има общо разбиране и всички го потвърдиха, по преамбюла на този документ. От всички беше признато за полезно съществуването на такъв документ, защото той дава възможност да се води разговор не абстрактно, а обвързано с конкретни формулировки”, посочва руският външен министър. [34]

Според Сергей Лавров, главен резултат от срещата е станала договореността, „че макар че има някои части от документа, по които за сега няма съгласие на страните, то по тези части страните ще подготвят свои конкретни идеи, свои конкретни формулировки, които ще бъдат нанесени върху този текст”.

Руският външен министър изрично подчертава:

„Ние сме уверени, че това ще помогне на съпредседателите в тяхната по-нататъшна работа. Така че, като цяло, разговорът беше откровен, безусловно полезен и президентите се договориха да го продължат”. [34]

Сергей Лавров не уточнява, какво е било записано в преамбюла на споменатия документ, като казва, че „документът е предмет на преговори между страните”.

Президентите на Азербайджан и Армения се срещат с президента на Русия без да присъстват съпредседателите на Минската група на ОССЕ. Срещата на президентите Алиев и Саргсян със съпредседателите на Минската група на ОССЕ и с личния представител на действащия председател на ОССЕ – Анджей Каспршик, се провежда отделно, след тристранната президентска среща, късно вечерта на летището в Сочи.

След приключването на късната вечерна среща, продължила около час и половина, отговаряйки на въпрос на арменската секция на Радио „Свобода” – Радио „Азатутюн”, съпредседателят на Минска-

та група от руска страна – Юрий Мерзляков е съобщил:

„Президентите ще представят своите предложения по тези пунктове, които страните още не са съгласували и по мое мнение, ние ще посетим региона, за да се осведомим за тези предложения”. [34]

Пак на въпрос на Радио „Азатутюн” за това дали позициите на страните са се сближили, Мерзляков е отговорил, че „има взаимно разбиране, и в концептуален план, страните са съгласни по повечето представени точки”.

Също така, Мерзляков е съобщил, че той ще поработи още два-три месеца като съпредседател на Минската група на ОССЕ, но не е казал кой ще го замени на този пост. Преди това е имало информация, че Мерзляков може да замени Григорий Карасин на поста заместник-министър на външните работи на Русия.

На въпрос на радио „Азатутюн”, не означава ли новият формат на трестранната среща на президентите, когато в нея не участват съпредседателите на Минската група на ОССЕ, че по инициатива на Русия е започнал нов процес, успореден на преговорния процес в рамките на Минската група на ОССЕ, Мерзляков е отговорил отрицателно и е добавил, че съпредседателите приветстват тази среща. [34]

VII.

В същия ден, в който се провежда срещата в Сочи – на 25 януари 2010 г. руският сайт „ИНОСМИ.ру“ разпространява превод на коментар на арменското издание „Айкакан жаманак”, в което се лансира тезата, че се водят интензивни задкулисни преговори за изтегляне на арменските въоръжени сили от някои от окупираните райони, по-специално от три района на Азербайджан, граничещи с Иран. Очевидно, оригиналната публикация в арменското издание е излязла непосредствено преди срещата в Сочи. Авторката Лусине Барсегиан пише дословно:

„Както съобщават много достоверни дипломатически източници, по време на своето неочаквано посещение в Нагорни Кара-

бах (17 януари 2010 г.), американският съпредседател на Минската група на ОССЕ по урежулирането на конфликта в Нагорни Карабах – Робърт Брадтке в тесен кръг е казал, че САЩ са винаги готови да съдействат на народа на Нагорни Карабах по въпроса за самоопределението, но арменската страна трябва да направи някои отстъпки и на първо място да изведе войските си от граничещите с Иран три района”. [35]

Лусине Барсегиан коментира, че на фона на тази информация, посещението на втория президент на Армения – Роберт Кочерян в Иран на 20 януари 2010 г. става особено забележително. Според Барсегиан, „заявлението от петък на съпредседателите подсказва, че на 25 януари 2010 г., в рамките на тристранната среща в Сочи ще се уточняват последните щрихи в документа за урежулирането на въпроса за Нагорни Карабах.

В изявлението също така се отбелязва, че на 20 януари в рамките на посещението им в Армения, съпредседателите на Минската група на ОССЕ са предали на Серж Саргсян (действащият по това време президент на Армения) обновения вариант на Мадридските принципи, където са формулирани последните подходи, възприети от съпредседателите, относно основните принципи на урежулирането. Същото беше предадено и на президента на Азербайджан през декември 2009 година, по време на посещението на съпредседателите в Баку (напомняме, че те тогава не пристигнаха в Ереван)”. [35]

Според Барсегиан в навечерието на срещата в Сочи, насрочена за 25 януари 2010 г., в Ереван не е имало яснота по въпроса за точното съдържание на обновените Мадридски принципи. Лусине Барсегиан цитира представители на няколко политически сили, които уверяват, че не са запознати с пълния текст на обновените Мадридски принципи:

„Когато се опитахме да уточним от членове на управляващата партийна коалиция, както и на партията Арменска революционна федерация „Дашнакцутюн” (АРФД), дали са осведомени, какво представлява обновеният вариант на Мадридските принципи, членовете

на коалицията и на АРФД отговориха, че нямат никаква представа за това”. [35]

Според Лусине Барсегиан, ръководителят на координационната служба на АНК (Арменски национален конгрес – опозиционно движение, възглавявано от първия президент на Армения Левон Тер-Петросян) Левон Зурабян е заявил в разговор с журналистите от „Айкакан жаманак”:

„Ние не разполагаме с текста, тъй като документът се пази конфиденциално. Не мога да предскажа, какво представлява сам по себе си обновеният вариант, но мога да кажа, че това което вече публикувах за Мадридските принципи, също не е пълна информация, макар че у мнозина се създаде такова впечатление, че Мадридските принципи са обнародвани. В действителност, Мадридските принципи не бяха публикувани нито тогава, нито сега – в обновения им вариант”. [35]

На въпроса, възможно ли е да бъде подписан някакъв документ в рамките на тристранната среща, Левон Зурабян отговаря:

„А защо не? Едно е очевидно – дипломатическите маневри около Карабах взеха безпрецедентен обрат. За това свидетелстват и посещенията на представителите на страните – съпредседателки на Минската група на ОССЕ в нашия регион и тяхната визита в Казахстан, за която заявиха днес, а също и заплануваното посещение на министъра на външните работи на Казахстан в региона и тази тристранна среща в Сочи.

Очевидна е сериозната дипломатическа активност, което свидетелства за това, че е възможна окончателна развръзка по въпроса за Нагорни и Карабах. За това свидетелства и фактът, че Серж Саргсян изпрати Роберт Кочарян с послание в Иран. Иран не е просто сериозна държава, но и съседна държава на Армения и Азербайджан и макар че Иран не е участник в преговорния процес, той може да има голямо влияние и да използва това влияние и върху Азербайджан и върху Армения”. [35]

Тристранната среща в Сочи и посещението на Роберт Кочарян,

както и конспиративната теория, че Мадридските принципи се пазят в тайна и пълният им текст не се публикува, пораждаат всевъзможни спекулации, особено в Армения. (Всъщност, когато говорим за „конспиративна теория“, може би трябва да нарушим политическата коректност и да кажем, че подобни „теории“, като тази за „секретността“ на Мадридските принципи не са конспиративни, а просто провинциални и отразяващи комплексите за малоценност на определени категории политици в относително по-малките държави. Българската политическа практика също познава подобни примери). В разглеждания от нас случай, Лусине Барсегиан отразява тази тенденция в мисленето на арменските политици със следните размишления:

„Ние вече съобщихме за това, че по време на своето последно посещение в Москва, Серж Саргсян е поискал от Кремъл гаранции и застраховка за своя подпис под документа за урегулирането на въпроса за Нагорни Карабах, за това, че след подписването той ще остане на поста си поне до изтичането на мандата му. Както съобщават наши достоверни източници, Серж Саргсян така и не е получил никакви гаранции.

Нещо повече, тези дни – още преди тристранната среща в Сочи, руският „Газпром“ обяви, че ще удвои обема на природния газ, който ще купува от Азербайджан. Според съобщението на „Газпром“, вместо заплануваните 500 милиона кубически метра, те ще купуват 1 милиард кубически метра природен газ, а през 2011 г. обемът ще нарасне почти до 2 милиарда кубически метра. Този факт, както констатира експертите, съществено ще съкрати вероятността за осъществяването на проекта „НАБУКО“, на който помагат западните страни, което за Русия е не само икономически но и политически успех на международната арена. Така че, Серж Саргсян се оказва в твърде тъжно положение.

И именно сега, Роберт Кочарян направи неочакваното си посещение в Иран, където той говори за разни неща от името на Република Армения. Както съобщава иранският сайт islamidavet.com ,

в рамките на срещата с министъра на външните работи на Иран – Манучехр Моттаки, Роберт Кочарян, констатирайки важната роля на взаимоотношенията между Армения и Иран е казал:

„Ние ще положим всякакви усилия за разширяването на тези отношения”.

Фактът на присъствието на войски на чужди държави в Кавказ, Кочарян е оценил като явление, което пречи на стабилността и на безопасността на страните от региона. Бившият президент на Армения, според иранските средства за масова информация е казал, че регионалните принципи са най-добрият вариант за установяване на стабилност и за развитието на страните от региона.

Разбира се, след това, ръководителят на офиса на Кочарян – Виктор Согомонян е заявил, че посещението на Кочарян в Иран е имало неофициален характер, а статиите в иранските средства за масова информация, очевидно са резултат от неправилен превод. Но в навечерието на посещението на Кочарян, същият Согомонян казваше, че визитата му в Иран е с официален характер.

Излиза, че Саргсян, разбирайки, че не може да се надява дори и на стратегическия си партньор [Русия] и че вече е много трудно да се протакат преговорите, както казва и Левон Зурабян, изпраща Кочарян в командировка в Иран. На 26 януари [2010] е запланувано посещение на министъра на външните работи на Иран в Армения. Така че, единствената надежда, която е останала на Серж Саргсян е Иран. Но положението изглежда е такова, че Серж Саргсян няма възможност да протака въпроса за подписването на документа за урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах”. [35]

VIII.

На 5 март 2010 г. министърът на външните работи на Азербайджан – Елмар Мамедъяров е информирал посредниците в Париж, че ако не се смятат някои изключения, Азербайджан приема като цяло документа, предложен въз основа на обновените Мадридски пред-

ложения. От своя страна, съпредседателите обещаха да продължат обсъждането на този въпрос с арменската страна и да интензифицират работата по него. [36]

Същият ден, по време на среща на министър Елмар Мамедъяров със съветника на президента на Франция по външно политическите въпроси – Жан-Давид Левит, въпросът за обновените Мадридски принципи е бил обсъден отново. Съветникът на президента на Франция също обещава френската страна да положи повече усилия за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах.

Малко по-късно, президентът на Азербайджан – Илхам Алиев потвърждава думите на външния си министър и потвърждава азербайджанската позиция на принципно приемане на Мадридските принципи в обновения им вариант:

„Може да се каже, че по принцип основната част на преговорите е завършена. Мога да кажа, че внесените предложения като цяло, с известни неголеми изключения, осигуряват интересите на Азербайджан, неговата териториална цялост, връщането на всички окупирани райони под контрола на Азербайджан. По този начин, ние смятаме, че ако отсрещната страна прояви конструктивност и се съгласи с предложения вариант, то ние ще успеем още по-бързо да се придвижим в процеса на решаване на въпроса“. [37]

Това свое изявление, президентът Алиев прави по време на тържествата по повод любимия на азербайджанците празник - Новруз байрамъ, на 20 март 2010 година. Оценката му за състоянието на преговорите е оптимистично:

„Най-важният, най-основният проблем, който стои пред нас – това е урегулирането на арменско – азербайджанския, на Нагорно-Карабахския конфликт. По това направление са предприети определени стъпки и днес позицията на Азербайджан в преговорния процес са още по-силни. За укрепването на тези позиции своята роля разбира се, изиграха нашите дипломатически усилия. В същото време, протичащите в Азербайджан процеси на създаване и развитие, усилването на страната, в много голяма степен засилиха наши-

те позиции в процеса на преговорите. Днес, ние сме икономически най-развитата страна от региона, нашето развитие изобщо не може да се сравнява с развитието на останалите страни.

Всички тези фактори, засилват нашите позиции на преговорите и докато ние възлагаме надежди на преговорния процес, ние сме длъжни да продължаваме тези усилия. Днес, ние се намираме в решаващия етап на уреждане на конфликта ...". [37]

Президентът Алиев ясно показва, че Мадридските принципи не противоречат на категоричната позиция на Азербайджан, да не прави компромиси с териториалната си цялост, като едновременно с това, анонсира статута на „висока автономия“ за Нагорни Карабах:

„В хода на преговорите, ние нито на крачка не отстъпихме от своята принципна позиция. Каквото заявявахме преди няколко години, към същата позиция се придържаме и днес. Териториалната цялост на Азербайджан никога не е била и няма да бъде тема за преговори.

Териториалната цялост на Азербайджан трябва да бъде възстановена. Окупационните сили трябва да бъдат изведени от всички завзети територии, където трябва да бъдат върнати гражданите на Азербайджан. Трябва да се отворят всички комуникации. Живеещите в Нагорни Карабах арменци и азербайджанци, които обезателно ще се върнат в Нагорни Карабах, трябва да живеят в условията на статут на висока автономия“. [37]

На 8 юни 2010 година, Президентът Илхам Алиев отново коментира обновените Мадридски принципи, този път в Истанбул. Според агенция „Азер Тадж“ той е заявил:

„Азербайджан по принцип е съгласен с обновените Мадридски принципи. Наистина, в тези предложения (обновените Мадридски принципи) има определени моменти, които не могат да ни задоволят. Но те имат преди всичко технически и редакционен характер“, казва Алиев, като отбелязва при това, че като цяло обновените Мадридски принципи отразяват въпросите на възстановяването на териториалната цялост на Азербайджан и връщането на принудител-

но преселените по местата на постоянното им местоживеене. [39]

Илхам Алиев изрично подчертава, че обновените Мадридски принципи са предложение на страните – съпредседателки на Минската група на ОССЕ, а не на Азербайджан. Той изразява надежда, че „тези страни ще се отнесат с уважение към своите предложения и на Армения, която води през последните месеци разрушителна дейност в хода на преговорите, ще трябва да бъдат изпратени сериозни сигнали“. [39]

По думите му, ако не бъдат предприети мерки по посока на продължаване на преговорите, и ако Армения продължава да се придържа към тактиката на протакане или не приеме официално обновените принципи, Азербайджан сериозно ще помисли за своето участие в преговорите и в процеса на урегулиране на конфликта с Армения.

„Ние разглеждаме различни варианти и ще се постараяме да възстановим териториалната цялост на Азербайджан по всякакъв път“ е казал Илхам Алиев. Той е отбелязал също така, че при запазване на положението в така възникналата ситуация, не остава голям избор за продължаване на преговорния процес. [39]

„Или въпросът ще остане в сегашното висящо състояние, тоест *status quo*-то ще се запази, което ние не можем да приемем по никакъв начин. *Status quo*-то трябва да се промени. Или преговорите ще продължат с имитационна цел, с което Азербайджан никога няма да се съгласи. Аз не веднъж съм казвал, че ние няма да вземаме участие в преговорите заради тяхното имитиране. Ние ще участваме в тях, докато има надежда да се постигнат резултати. Или пък въпросът ще премине от замразено състояние в друга плоскост. И не е тайна, че това е военният вариант. Той никога не е изключен и ние винаги трябва да сме готови за този вариант“, е казал Алиев, като е подчертал, че „именно затова сегашният период [в урегулирането на конфликта] има своята логика и своето значение“. [39]

„На сегашния етап, именно стъпките, които ще се предприемат от Армения, както и от съпредседателите, ще определят, по

какъв път ще бъде разрешен този въпрос [конфликтът между Азербайджан и Армения]. Ние много искаме, страните – съпредседатели, като използват своето влияние, възможности за въздействие, изпращайки на Армения сериозни сигнали, да направят така, че тя да признае обновените Мадридски принципи и на тази основа да започнем работа над мирния договор”, заявява президентът на Азербайджанската република.

На 17 юни 2010 г. в Санкт Петербург е проведена тристранна среща на президентите на Русия, Азербайджан и Армения, с участието на министрите на външните работи на трите страни. [40], [41], [42]

Според съобщението на прес-службата на президента на Армения, срещата е започнала с участието на тримата президенти, след което към тях са се присъединили министрите на външните работи. След срещата е последвал работен обяд, даден от името на президента на Руската федерация, с участието на президентите и министрите на външните работи.

След срещата, министърът на външните работи на Армения – Едуард Налбандян е съобщил, че в хода на срещата е било установено, какво са постигнали страните в резултат на проведените преговори. Била е постигната договореност, преговорите да продължат въз основа на тези резултати. Президентите възлагат на министрите на външните работи да продължат преговорите активно.

Обобщавайки резултатите от тристранната среща, министърът на външните работи на Армения заявява на брифинга:

„Преговорният процес продължава с подкрепата на съпредседателите на Минската група на ОССЕ – Русия, Франция и САЩ. Смятам, че днешната среща беше полезна. Това беше важен етап в процеса на урегулиране на Нагорно-Карабахския конфликт”. [41]

Като охарактеризира срещата в Санкт-Петербург, като важен етап в процеса на карабахското урегулиране, Налбандян заявява дословно:

„Срещата премина в конструктивна атмосфера, страните зафи-

ксираха това, което са достигнали до момента в резултат от преговорите и се договориха да продължат преговорите именно на тази основа. Президентите възложиха на министрите да продължат контактите. Активни контакти ще се поддържат и със съпредседателите”. [41]

„Русия, като страна – съпредседател на Минската група, играе важна роля в процеса на урегулиране на карабахския конфликт. Срещите с участието на президента Медведев дават възможност да се сближат позициите на страните, а по тези въпроси около които не е постигнато споразумение, страните могат да уточнят подходите си, което ще позволи преговорите да продължат и да се движим напред” е заявил министърът на външните работи на Армения. [41]

Според съобщението на управлението по печата и информация на Министерството на външните работи на Армения, отговаряйки на въпрос за Мадридските предложения, Едуард Налбандян е отбелязал, че от месец ноември 2007 г. нататък, на масата на преговорите е имало един документ – предложените от съпредседателите Мадридски принципи, които са регистрирани в секретариата на ОССЕ във Виена като официално предложение. Всички предложения, направени след това са имали работен характер. [41]

Министърът на външните работи на Армения също така съобщил, че тогавашният президент Серж Саргсян се е срещнал с посредниците. Освен това, според Налбандян, по това време съпредседателите са планирали да посетят региона в началото на месец юли 2010 година.

Позицията на Армения по отношение на обновените Мадридски принципи е повторена още един път от прес секретаря на МВНР на Армения – Тигран Балаян. Той заявява:

„Армения прие Мадридските принципи в качеството на основа на преговорите още преди две години. Всички останали предложения имаха работен характер”, заявява Тигран Балаян пред „Интерфакс”, цитиран от радио „Азадлък”. [42]

Балаян е принуден да повтори тази позиция, която съвпада до-

словно с казаното от арменския министър на външните работи, поради отправената междувременно реплика на министъра на външните работи на Азербайджан – Елмар Мамедъяров, който заявява, че на последната тристранна среща в Санкт Петербург, арменската страна отново не е дала определен отговор по Мадридските принципи.

„Много е трудно да се работи в такива условия, защото арменската страна от една страна говори, че е съгласна с Мадридските принципи, а от друга заявява, че не може да се съгласи с някои точки от тях”, е казал Елмар Мамедъяров. [42]

В съобщението, разпространено от кремълската прес служба по повод на срещата, се казва, че президентите са обсъдили ключови въпроси на урегулирането на нагорно-карабахския конфликт.

„Беше отбелязано сближаване на позициите на страните по редица спорни положения на основните принципи на урегулирането”, се отбелязва в съобщението, поместено на официалния сайт на Кремъл. „Президентите на Армения и Азербайджан потвърдиха готовността си да продължат диалога, насочен към завършване на работата над този документ с посредничеството на Русия, САЩ и Франция в качеството им на съпредседатели на Минската група на ОССЕ”. [41]

В интервю за интернет изданието 1news.az, коментирайки състоялата се в Санкт Петербург среща на президентите, официалният представител на Министерството на външните работи на Азербайджан – Елхан Полухов заявява:

„Азербайджанската страна би искала, Армения да се отнася по-отговорно към преговорния процес по карабахското урегулиране”. Според неговите думи е дошло време, арменската страна да осъзнае необходимостта от превръщане на количеството на срещите по този проблеми в качество. [41]

Като е посочил, че по време на тристранната сеца в Санкт Петербург е имало интензивна размяна на мнения, Елхан Полухов е заявил:

„Ние смятаме, че всяка среща на равнището на държавните глави, особено с участието на президента на Руската Федерация, е важна за намирането на пътища за решаването на Нагорно-Карабахския конфликт.

Според думите на азербайджанския дипломат, подобни срещи вдъхват надежда за намиране на пътища, водещи до взаимно приемливо решение на конфликта.

„Позицията ни си остава предишната: ние смятаме, че документът, представен на арменската и азербайджанската страна, позволява да се излезе на ново равнище на преговорния процес”, е заявил представителя на МВНР на Азербайджан. [41]

Според съобщенията на средствата за масова информация, съпредседателите на Минската група на ОССЕ са се намирали в Санкт Петербург в деня на тристранната среща, но са отказали да отговорят на въпросите на журналистите. Според азербайджански източници (информационната агенция „Тренд”), съпредседателите на Минската група на ОССИ са били приети от президента на Азербайджан – Илхам Алиев и са обсъдили с него състоянието на процеса на урегулирането на Карабахския конфликт. [41]

IX.

Мадридските принципи са огласени отново на 26 юни 2010 година в канадския град Мускок в съвместно изявление на президента на Руската федерация – Дмитрий Медведев, президента на САЩ – Барак Обама и президента на Франция – Никола Саркози. [43]:

„Ние, президентите на Руската федерация, Съединените щати и Франция, в качеството си на ръководители на държавите – съпредседателки на Минската група на ОССЕ, потвърждаваме своя ангажимент да поддържаме ръководителите на Азербайджан и Армения в приключването на съгласуването от тяхна страна на Основните принципи на урегулирането на Нагорно-Карабахския конфликт.

Ние приветстваме и разглеждаме като важна крачка напред,

признаването от двете страни на факта, че трайното урегулиране трябва да стъпва върху принципите, съдържащи се в Заключителния Акт от Хелзинки и на тези постановки, които ние предложихме във връзка с нашето изявление на срещата на високо равнище на „Групата на осемте“ в Акуила на 10 юли 2009 година.

Сред тях са: връщането на териториите около Нагорни Карабах; междинен статут на Нагорни Карабах, осигуряващ гаранции за безопасността и самоуправлението му; коридор, свързващ Армения с Нагорни Карабах; определяне на бъдещия окончателен правен статут на Нагорни Карабах чрез волеизявление на населението му, имащо задължителна правна сила; право на всички вътрешно преселени лица и бежанци да се върнат по местата на предишното им местоживееене; международни гаранции за безопасността, включително и мироопазваща операция.

В днешно време, президентите на Армения и Азербайджан трябва да направят още една крачка и да завършат работата над Основните принципи, за да може да се пристъпи към разработването на проекта на Мирното споразумение. Ние възлагаме на нашите министри и на съпредседателите да продължат да оказват активно съдействие на страните за преодоляване на съществуващите разногласия в хода на подготовката на съвместна среща на полето на неформалния министерски форум на ОССЕ в Алма-Ата”. [43]

На 17 юли 2010 г. ръководителите на делегациите на страните – съпредседателки на Минската група на ОССЕ: министърът на външните работи на Русия – Сергей Лавров, министърът на външните работи на Франция – Бернар Кушнер и заместник държавният секретар на САЩ – Джеймс Стайнберг, публикуват съвместно изявление относно Нагорно-Карабахския конфликт, в което призовават противостоящите страни да стигнат до мирно урегулиране.

Външните министри на Русия и Франция, заедно със заместник държавния секретар на САЩ провеждат преговори с министрите на външните работи на Азербайджан – Елмар Мамедъяров и на Армения – Едуард Налбандян по време на неофициалните консул-

тации на Срещата на високо равнище на министрите на външните работи на страните от ОССЕ в Алма-Ата.

„Ръководителите на делегациите на страните – съпредседателки, припомниха съвместното изявление относно Нагорни Карабах от 1 декември 2009 г., прието на срещата на министрите на външните работи на страните от ОССЕ в Атина и напомниха на страните за техния ангажимент да стигнат до мирно урегулиране на Нагорно-Карабахския конфликт въз основа на принципите на Заключителния Акт от Хелзинки, в частност – въздържане от заплахи със сила или прилагането ѝ, териториална цялост на държавите, а също така – равни права и самоопределение на народите”, се казва в изявлението (<https://ria.ru/20100717/255734396.html>).

Авторите му потвърждават, че в основите на каквото и да е справедливо и трайно урегулиране на конфликта, трябва да залегнат Мадридските принципи, както са заявили президентите на Русия, Франция и САЩ – Дмитрий Медведев, Никола Саркози и Барак Обама на срещата на високо равнище на „Голямата осморка” през 2009 г. в италианския град Л’Акуила и през 2010 г. в канадския град Мускок.

Тези принципи включват в частност отваряне на „коридор” между Армения и Карабах, даване на временен статут на Нагорни Карабах и определяне в бъдеще на окончателния му правен статут въз основа на юридически обвързващо волеизявление на населението.

„Предлаганите елементи представляват единно цяло и всеки опит да бъдат отделени няколко елемента от него ще направи невъзможно достигането на балансирано решение”, се казва в изявлението. (<https://ria.ru/20100717/255734396.html>).

Кушнер и Стайнберг тогава изразяват признателност за усилията на Дмитрий Медведев и Сергей Лавров за преодоляване на разногласията между противостоящите страни, имайки пред вид обсъжданията на срещите в Сочи (на 25 януари 2010 г.) и в Санкт Петербург (на 17 юни 2010 година).

В Алма-Ата, министрите на външните работи на Русия и Франция, заедно със заместник държавния секретар на САЩ изрично подчертават, че усилията на двете противостоящи страни за преодоляване на съществуващите различия са се оказали недостатъчни. Те изразяват съжаление по повод възникналите инциденти – въоръжени сблъсъци на 18-19 юли 2010 година³. Министрите предупреждават, че тази ситуация е резултат от прилагането на сила и повторното ѝ прилагане може да доведе само до страдания, разруха и задълбочаване на конфликта и враждата.

На 27 октомври 2010 г. в Астрахан се провежда седмата по ред тристранна среща на най-високо равнище между президентите на Азербайджан, Армения и Русия. Тя е и третата по ред за 2010 година. Вижда се, че през 2010 г. наистина има много сериозна динамика в преговорите около Нагорнокарабахският конфликт. В хода на преговорите, страните в тях успяват да съгласуват съвместно изявление:

„Президентите на Азербайджанската Република, Република Армения и на Руската Федерация се срещнаха на 27 октомври 2010 г. в Астрахан по покана на Президента на Руската Федерация и подробно обсъдиха хода и перспективите на нагорнокарабахското урегулиране.

Като потвърдиха постановките на съвместната декларация, подписана в Москва на 2 ноември 2008 г. Президентите подчертаха, че урегулирането на конфликта с политико-дипломатически средства изисква по-нататъшни усилия за заздравяване на режима на прекратяване на огъня и на мерките за доверие във военната област.

С тази цел, Президентите на Азербайджанската Република и Република Армения се договориха, като първа крачка без отлагане да се извърши размяна на военнопленниците и връщане на телата

³ Въоръжените сблъсъци от 18-19 юли 2010 г., довели до гибелта на петима военнослужещи, стават на североизточната част на линията на съприкосновение на карабахските сепартисти и азербайджанските въоръжени сили, близо до село Чайлъ в Мардакертски район. Завързва се сражение, в резултат на което от арменска страна загиват четирима души, а азербайджанците загубват един войник.

на загиналите със съдействието на съпредседателите на Минската група на ОССЕ и на Международния комитет на Червения Кръст, а също така да се ръководят от тези подходи и в бъдеще, изхождайки от изключително хуманитарния характер на подобни въпроси”. [44]

Пред журналистите Дмитрий Медведев заявява:

„Вие знаете, че аз вече за седми път провеждам такова мероприятие и като цяло, независимо то това, че става дума за срещи, които никак не са леки – те протичат с доста твърда полемика, понякога с емоции, това не е лесно нито за посредническата страна, за Минската група, за Русия като съпредседателка на Минската група, аз смятам тези срещи за много полезни.

Първо, защото във всеки случай преговорите са винаги по-добро нещо от активната фаза на конфликта.

Второ, и може би това е най-главното – това не са само преговори, това е и движение напред. Бих искал да Ви информирам за това, че страните съгласуваха съвместно изявление, което има хуманитарен характер, но са и много важни с оглед на различните трудности, които днес наблюдаваме във взаимоотношенията между Армения и Азербайджан по въпросите на Нагорни Карабах.

Става дума за специална декларация, насочена към укрепване на мерките за доверие, за това щото без отлагане да се извърши размяната на военнопленниците и да се върнат телата на загиналите. Това изглежда като достатъчно драматична, но и частна тема. Само че тя е много важна, защото двете страни действително отдавна не са в пряко и открито противопоставяне, но има проблеми, има изстрели, загиват хора. И в някакъв момент става необходимо, както се казва, да се погледне открито на ситуацията и да се направят стъпки един към друг, да се положат усилия да се разблокират макар и не толкова големи, но много важни проблеми.

И още една тема, с която ние днес се занимахме – ние всеки път се занимаваме с тази тема – естествено това е темата за мирния договор и общото урегулиране. Тази тема присъства на всяка наша среща от момента на провеждането на срещата в „Майендорф” в Под-

московие, когато беше прието съвместно изявление (така наречената „Майндорфска декларация“).

И днес ние се занимавахме с тази тема и се договорихме за следното. Сега остават въпросите около така наречените общи принципи на урегулирането, които впоследствие трябва да бъдат заложи в основите на мирния договор. Но все пак, ние извървахме определен път, който ни дава основание да се надяваме, че в случай, че страните пороботят добре през следващия месец, а ние ще дадем такова поръчение на нашите министри на външните работи, то към датата на провеждането на срещата на най-високо равнище на ОССЕ в Казахстан на 1 и 2 декември 2010 г., ние ще успеем да стигнем до съгласуван вариант на общите принципи на урегулирането.

Бих искал специално са подчертая, че все още има достатъчно нерешени въпроси, но има и стремеж на страните да постигнат съгласие по все още не урегулираните разногласия в текстуален порядък. Русия ще продължава своите усилия. Аз смятам, че резултат може да бъде достигнат. Това внушава определен, умерен оптимизъм. Основната част от работата, разбира се, тепърва предстои”. [45]

На 1 декември 2010 г. на срещата на високо равнище в Астана, е прието изявление по Нагорно-Карабахския конфликт, под които поставят подписите си ръководителите на делегациите на страните – съпредседателки на Минската група на ОССЕ: президентът на Русия – Дмитрий Медведев, държавният секретар на САЩ – Хилари Клинтън и министър-председателя на Франция – Франсоа Фийон, заедно с президентите на Азербайджан – Илхам Алиев и на Армения – Серж Саргсян.

В текста на изявлението изрично се посочва, че подписалите са се „съгласили, че е дошло време за по-решителни крачки по посока на урегулирането на Нагорно-Карабахския конфликт”.

Също така, в изявлението още един път се посочва привързаността на страните към урегулиране на конфликта въз основа на принципите и нормите на международното право, Устава на ООН, Заключителния Акт от Хелзинки, а също така и въз основа на съв-

местните изявления на президентите на САЩ, Русия и Франция, направени от тях на 10 юли 2009 година в Л'Акуила и на 26 юни 2010 г. в Мускок. [46]

Срещата на високо равнище в Астана е събитие с особена важност, защото такова събиране на лидерите на страните – членки на ОССЕ не е имало цели 11 години преди това. В Астана се събират държавните глави и министър-председателите на всички страни – членки на ОССЕ.

На 5 март 2011 г. на среща в Сочи, в курорта „Красная поляна“, президентът на РФ – Дмитрий Медведев, президентът на Азербайджан – Илхам Алиев и президентът на Армения – Серж Саргсян, обсъждат актуалните за момента въпроси на конфликта в Нагорни – Карабах. Разменят се мнения за хода на осъществяването на намеренията в документа, подписан през 2010 година в Астрахан. След това, преговорите продължават по време на работен обяд. (Кремъл, 5 март 2011, <http://kremlin.ru/events/president/news/10529>). Тримата президенти приемат съвместно изявление:

„Президентите на Азербайджанската република, Република Армения и Руската Федерация се срещнаха на 5 март 2011 г. в Сочи по покана на Президента на Руската Федерация и подробно обсъдиха хода и перспективите на нагорнокарабахското урегулиране.

Като разгледаха въпросите на практическото осъществяване на тристранното изявление, прието в Астрахан на 27 октомври 2010 г., президентите договориха следните стъпки към по-нататъшното усилване на доверието, като допълнение към предвидените [в Астрахан] мерки.

1. В най-кратък срок да се завърши размяната на военнопленниците.

2. Страните да се стремят да решават всички спорни въпроси с мирни средства и да се провежда разследване на възможните инциденти по линията на прекратяване на огъня с участието на страните под егидата на съпредседателите на Минската група на ОССЕ и със съдействието на специалния представител на действащия предсе-

дател на ОССЕ.

Президентите са отбелязали важното значение на своите редовни контакти по въпросите на нагорно-карабахското урегулиране и се договориха да ги продължат в същия формат като допълнение към работата на съпредседателите на Минската група на ОССЕ". (Кремъл, 5 март 2011 г., <http://kremlin.ru/supplement/882>).

След деловата работа на срещата, Дмитрий Медведев, Серж Саргсян и Илхам Алиев посещават един от ски курортите в Красная поляна. (Кремъл, 5 март 2011 г., <http://kremlin.ru/events/president/news/10529>).

На 24 юни 2011 г. се провежда тристранна среща на президентите на Армения, Азербайджан и Русия в столицата на Татарстан – Казан. Тримата държавни глави разглеждат хода на работата, извършвана по тяхно поръчение за съгласуването на проекта на Основните принципи на урегулирането на конфликта в Нагорни-Карабах. На срещата от руска страна участват още министърът на външните работи Сергей Лавров и помощникът на Президента на Руската федерация – Сергей Приходко. В края на срещата, тримата президенти приемат съвместно изявление, в което се казва:

„Президентите на Азербайджан, Армения и Руската федерация се срещнаха на 24 юни 2011 г. в Казан и разгледаха хода на работата, извършвана по тяхно поръчение за съгласуването на проекта на Основните принципи на нагорнокарабахското урегулиране.

Държавните глави констатираха постигането на взаимно разбиране по редица въпроси, решаването на които способства за създаването на условия за одобряване на Основните принципи.

Президентите на Азербайджан и Армения изразиха признателност на лидерите на Русия, САЩ и Франция в качеството им на страни – съпредседателки на Минската група на ОССЕ за тяхното постоянно внимание към проблема на нагорно-карабахското урегулиране и високо оцениха личните усилия на Президента на Руската федерация да съдейства на достигането на споразумения". (Кремъл, 24 юни 2011 г., <http://kremlin.ru/supplement/977>).

След срещата, Дмитрий Медведев и Серж Саргсян отиват да наблюдават конните надбягвания за купата на Президента на Русия на конно-спортния комплекс „Казан“, а журналистите и анализаторите се захващат да преброят всички изказвания и изявления, свързани със срещата в Казан и с Нагорни Карабах.

Оказва се, че срещата в тристранен формат „Азербайджан – Армения – Русия“ е вече девета (!) по ред. С нея са били свързани големи очаквания. Наблюдателите са смятали, че тя ще донесе „пробив“, като не се е изключвала и възможността на нея да бъде подписан съгласуван вариант на Мадридските принципи на урегулирането на Нагорно-Карабахския конфликт.

Тон за такива очаквания задава МВнР на Русия, което в навечерието на срещата изразява надежда, че тристранната среща на високо равнище ще изиграе ролята на своеобразен Рубикон (руската формулировка е „сыграет рубежню роль“) в преговорния процес, който тогава вече наброява 17 години. МВнР на Русия изразява надежда, че документът, който се предлага на лидерите на Азербайджан и Армения, ще положи „реална основа за по-нататъшната подготовка на всеобхватно мирно споразумение“⁴.

Преди срещата в Казан, посредниците – съпредседатели на Минската група на ОССЕ също излизат с оптимистични изявления, като не изключват възможността, по време на срещата да бъде подписан документ за съгласуване на основополагащите Мадридски принципи.

В навечерието на срещата, американският председател на Минската група на ОССЕ – Робърт Брадтке, по-специално заявява, че от 2001 до 2011 г. това е „може би най-важният етап“ в преговорния процес.

През дните преди срещата в Казан, за необходимостта от стигане до окончателно съгласие по основните принципи на урегулиране на конфликта, говорят и излизат с призови към противостоящите страни в конфликта президентът на САЩ – Барак Обама, президен-

⁴ Президенти Армения, Азербайджана и России приняли совместное заявление, Радио „Азатутюн“, Июнь 24, 2011, <https://rus.azatutyun.am/a/24245680.html>

тът на Франция – Никола Саркози, председателят на Европейския съвет (по смисъла на Лисабонския договор) – Херман ван Ромпой и председателят на Европейската комисия – Жозе Мануел Барозу.

На 22 юни 2011 г., докато говори на пленарното заседание на ПАСЕ в Страсбург, президентът на Армения – Серж Саргсян говори и за срещата в Казан, като заявява, че отива на нея „преизпълнен с оптимизъм“. Той е посочил че поставеният на масата на преговорите документ, „разбира се, не е онзи документ, за който арменската страна е мечтала, но той дава възможност да се премине към разработването и подписването на основното споразумение“.

Едновременно с това, президентът Саргсян не пропуска да подложи на критика Азербайджан за едва ли не нарушаване на Мадридските принципи и за тяхната едностранчива интерпретация:

„Те мислят другояче и казват, че приемат правото на самоопределение, но в конкретния случай приемат осъществяването на самоопределението на Нагорни Карабах в рамките на териториалната цялост на Азербайджан. Ние казваме, че тук става дума за окастрено самоопределение, а самоопределението на нациите трябва да бъде такова, че то да дава възможност на дадения народ свободно да се разпорежда със съдбата си“, заявява тогавашният лидер на Армения⁵.

Два дни по-рано, в интервю за телевизионния канал “Euronews”, президентът на Азербайджан – Илхам Алиев, заявява говорейки за очакванията си за тристранната среща, че неговата страна няма намерение да предлага нищо срещу извеждането на арменските войски от прилежащите на Нагорни Карабах територии, дотолкова до колкото Нагорни Карабах, според него „от пам ти века е принадлежал на Азербайджан, това е международно призната азербайджанска територия“. При това, той отново заявява, че Азербайджан е готов да предостави на Нагорни Карабах възможно най-широка автономия.

⁵ Президенти Армения, Азербайджана и России приняли совместное заявление, Радио „Азатутюн“, Июнь 24, 2011, <https://rus.azatutyun.am/a/24245680.html>

В това време, опозиционните (по това време) политически сили в Армения, продължават да критикуват поставените на масата на преговорите Мадридски принципи. Тогавашните опозиционни партии – Арменската революционна федерация „Дашнакцутюн“ и партията „Наследство“ даже заплашват с протестни акции, в случай, че в Казан бъде подписан документ одобряващ Мадридските принципи.⁶

За съжаление, надеждите за това, че участвалите в срещата на най-високо равнище президенти на Азербайджан и на Армения ще продължат преговорите и ще постигнат напредък в урегулирането на конфликта не се оправдават. [47]

Х.

И така, под термина „Мадридски принципи“ се разбира условното наименование на основните принципи за урегулиране на Нагорно-Карабахския конфликт, предложени от Минската група на ОССЕ на противостоящите страни (Азербайджан и Армения) в Мадрид през месец ноември 2007 година. Основните положения на обновената версия на Мадридските принципи са обнародвани на 10 юли 2009 г. в изявлението на държавните глави на страните – съпредседателки на Минската група на ОССЕ, направено в италианския град Л’Акуила. [31]

Независимо от това, че през следващите години не е достигнат съществен напредък при урегулирането на конфликта, изработените предложения не загубват актуалност. Така например, на 1 март 2016 г. Върховната представителка на Европейския съюз по международните въпроси и по политиката за сигурност, заместник председателката на Европейската комисия – Федерика Могерини заяви, че Карабахският конфликт трябва да бъде урегулиран въз основа на мадридските принципи. [49]

⁶ Президенти Армения, Азербайджана и России приняли совместное заявление, Радио „Азатутюн“, Июнь 24, 2011, <https://rus.azatutyun.am/a/24245680.html>

В качеството си на Върховна представителка на Европейския съюз по международните въпроси и по политиката за сигурност, Федерика Могерини пристига на 1 март 2016 г. на официално посещение в Армения. Посещението е осъществено в рамките на поредица от пътувания на Могерини в страните – членки на програмата за „Източното партньорство” на Европейския съюз.

Още същия ден, тя се среща с министъра на външните работи на Армения – Едуард Налбандян, с тогавашния президент – Серж Саркисян, както и с фракциите на представените в парламента политически партии.

На срещата със Серж Саргсян се поставя на обсъждане и въпросът за преговорния процес по Нагорни Карабах в рамките на Минската група на ОССЕ. Федерика Могерини потвърждава, че ЕС продължава да поддържа посредническата мисия на Минската група на ОССЕ и поддържа три принципа в основата на преговорите: правото на народите на самоопределение, НЕприлагането на сила и териториалната цялост.

Същият ден, по време на срещата на Могерини с ръководствата на парламентарните фракции на двете управляващи по това време партии – Републиканската партия на Армения (РПА) и АРФ „Дашнакцутюн”, въпросите свързани с Карабахския конфликт са обсъдени отново. Това е потвърдено от тогавашния ръководител на фракцията на РПА – Ваграм Багдасарян.

По време на официалния брифинг, на който Федерика Могерини обобщава резултатите от посещението си в Ереван, тя подчертава, че урегулирането на Нагорно – карабахския конфликт има първостепенно значение за Европейския съюз. Според думите ѝ „*status quo*”-то не може да бъде запазено, както и не може да има военно решение на проблема. Тя подчертава важността на мирното урегулиране в съответствие с международното право и въз основа на Мадридските принципи. [49] Едновременно с това, Федерика Могерини подчертава и важността на продължаването на диалога на високо равнище.

„Необходимо е въздържане от милитаристична риторика и от нарастване на насилието, които вредят на мирния процес“, заявява Могерини.

Тогава тя посочва, че ЕС ще съдейства на инициативата за създаване на механизъм за разследване на инцидентите по границата и по линията на разграничение. По думите ѝ, тя е изразила от името на ЕС, готовност да съдейства за създаване на лични контакти между азербайджанци и арменци. Последното стана факт в края на 2019 – началото на 2020 г., когато започват първите посещения на журналисти от Армения в Азербайджан и обратно.

Както се вижда, зад „Мадридските принципи“ има дълга история и най-важното – по тях е постигнато съгласието на страните – посреднички и съпредседателки на Минската група, които са три от петте постоянни членки на Съвета за сигурност на ООН. Азербайджан и Армения също са изказали неколкократно съгласието си с „Мадридските принципи“, колкото и да сме резервирани към искреността на тези изявления, особено що се отнася до арменската страна.

XI.

Да се върнем на сцената на „Мюнхенските дебати“. Несъмнено, Никол Пашинян пое голям риск, отивайки на публични дебати с Илхам Алиев пред публика, която е изключително добре подготвена по проблемите на сигурността и международното право. Пред такава публиката, приказването на общи приказки или на стандартни пропагандни клишета просто не върви, а всяка по-откровена реплика е натоварена с голям политически риск.

Всъщност, трудно може да се намери по-подготвена аудитория в тази област от участниците в Мюнхенската конференция по сигурността. Освен това, ерудицията, опитът и не на последно място – езиковата подготовка на опонента му, също създаваха много сериозен риск за премиера на Армения. Но той несъмнено е бил „пришпорен“

от обстоятелствата около свръхочакванията сред значителна част от арменското общество, на която ѝ се иска, настъпилата политическа промяна с идването на власт на „Моята стъпка“ и Пашинян, да донесе радост на арменците поне в международен план.

Само че, освен да се справи някак си с дебатите с президента на Азербайджан, министър-председателят Пашинян трябваше да се пребори и с други съпътстващи проблеми у дома. На първо място, това беше изключително негативният фон, създаден от опозицията в Армения и особено от Републиканската партия. Пашинян имá неблагоприятното да се изкаже в отрицателен контекст за постигнатото от опонентите му на арменската политическа сцена от „Карабахския клан“ – Роберт Кочарян и Серж Саргсян.

За всеки, който следи хода на продължаващото от 1992 г. досега „урегулиране“ на конфликта в Нагорни Карабах и на „умиротворяването“ на враждебните отношения между Армения и Азербайджан, достигнали вече до положението на това, което на времето си Оливър Кромвел е нарекъл „провиденциални врагове“, е ясно, че пространството за маневриране на който и да е арменски (или пък азербайджански) политик е малко по-голямо от луксозните копринени носни кърпички на дипломатите от кариерата. Не е лесно да танцуваш върху носна кърпичка с буре барут в ръцете, от което виси тлеещ огнепроводен шнур.

Оливър Кромвел е нарекъл Испания „провиденциален враг“ на Англия, като повече от век по-късно, си е запазил специално място в творчеството на Карл Шмидт с тези си думи. За него, самото Провидение – Всевишният и Съдбата са предопределили Испания и Англия да са врагове и нищо не е можело да промени това положение. По-късно, думите на Кромвел са подхванати и превърнати в стройна научна теория от Карл Шмидт, чиято формула „кажи ми кой е врагът ти, за да ти кажа кой си“, попада на безброй радикали – от Хитлеровите националсоциалисти, до днешните радикални леви, които са готови да го признаят за „радикален демократ“, само заради първенстващото място на враждата в неговите анализи.

Ако Карл Шмидт беше имал възможността да наблюдава и изследва последния етап на враждата между арменци и азербайджанци, провокирана по безскрупулен начин още през 1906 г. от царската „Охранка“, предизвикала така наречената „Армянско-татарская резня“ („Арменско-татарското клане“), той вероятно би изпаднал във възторг от това, че е намерил нов пример за „провиденциални врагове“, който може да мине почти за „идеален тип“, според разбирането на Макс Вебер за това понятие.

Едва ли можем да подозираме Никол Пашинян, че не си е давал сметка, колко чувствително е общественото мнение в собствената му страна по отношение на преговорите с „провиденциалния враг“ – азербайджанския съсед. Той несъмнено е имал възможността на живо да проследи всички баталии, около обсъждането на така наречените „Мадридски принципи“ в Армения и е видял, какво многообразие от желаещи да демонстрират крайни позиции се „въди“ в страната му.

Всъщност, противопоставянето между Армения и Азербайджан по всички показатели изпреварва опозицията между „Англия и Испания“ в категорията „провиденциални врагове“, особено в нейния съвременен и днешен контекст. И точно тук Пашинян „стъпи на гнила дъска“, поддавайки се на изкушението да критикува предшествениците си и да ги обвинява в безпринципни споразумения с Азербайджан.

Ако обвиненията му бяха основателни, това щеше да е много добра новина за международната общност и за Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, които вече 28 години се мъчат да умиротворят региона. В тези си усилия, те постигнаха удивително нисък коефициент на полезно действие. Проблемът е точно в това, че в продължаващите вече 28 години, страните в конфликта никак не бяха склонни да направят никакви решителни компромиси.

Това в особена степен се отнася за Армения, по няколко причини. От една страна, арменските въоръжени сили контролираха На-

горни Карабах и няколко негови съседни района. От Баку редовно напомняха и подчертаваха, че са арменците бяха окупирани практически 20 на сто от територията на Азербайджан. От друга страна, освен по причина на националистическите емоции и на военно-стратегическите съображения, Армения направи всичко възможно да задържи окупираните територии, заради експлоатацията на находища на злато, мед и паладий там.

Главната разменна монета на Армения в преговорите с Армения бяха окупираните азербайджански райони, които не са част от някогашната Нагорно-Карабахска Автономна област (НКАО). В контекста на „Мадридските принципи“, точно тези граничещи с Нагорни Карабах райони, подлежах на връщане на Азербайджан, с условието да бъде осигурена безпрепятствена транспортна връзка от Нагорни Карабах до Република Армения, през така наречения „Лачински коридор“. Окупираните райони, граничещи с Нагорни Карабах бяха това, което арменските управници, без значение кои, можеха да „търгуват“ срещу ответни отстъпки от страна на азербайджанците.

Да, но се оказа, че тази перспектива среща яростна съпротива и в Армения и в още по-голяма степен – в самия Нагорни Карабах. И ако в Армения причините за отказа да се приеме тезиса, че чуждото подлежи на връщане, са в интервала от емоционално – националистически, до рационално – сметкаджийски, с оглед на експлоатацията на полезните изкопаеми там, то в самия Нагорни Карабах, местните сепаратисти, както и цялото арменско население, изпитваха панически ужас при мисълта, че ще трябва да отстъпят от укрепените позиции, които са изградили на територията на съседните на бившата НКАО азербайджански райони.

Предвидените в рамките на „Мадридските принципи“ защитни мерки – разполагането на миротворци, провеждането на миропазваща операция и прочее, просто не се приемаха от арменците в Нагорни Карабах, поради откровен страх, че могат да загубят тогавашните си предимства в чисто военен план.

По тези причини, политиката на Армения през всичките години на „урегулирането“ на конфликта и особено след формулирането на „Мадридските принципи“ беше да се печели време и да се отлага даването на ход на каквито и да са реални действия по прилагането на „Мадридските принципи“. Това се правеше по повече или по-малко елегантен начин непрекъснато, като всеки арменски политик, който споменеше нещо за промяната на „*status quo*“-то, рискуваше не просто кариерата си, а може би и главата си.

За разлика от Азербайджан, където години на ред „Мадридските принципи“ се приемаха по принцип, а забележките на Баку изобщо не бяха от фатален характер, арменската страна имаше пред очите си и още едно обстоятелство – оглушителният провал на политическата кариера на Левон Тер-Петросян – единственият арменски политик, позволил си лукса да заяви публично, че е готов на компромиси с азербайджанците. Тази смелост му струва президентския пост и доведе на власт „Карабахския клан“ в арменската политика – президентите Роберт Кочарян и Серж Саргсян.

В този смисъл, Никол Пашинян хвърли не един, а два камъка в гнездо на оси и не би трябвало да се оплаква, че незабавно беше нажilen. От една страна, той започна кампания, в която обвиняваше предшествениците си, едва ли не в съглашателство и в скрити договорки с Азербайджан – нещо което очевидно не отговаряше на истината. Опонентите му се почувстваха свободни да го разкъсат от критики, действащи в положение на „неизбежна самоотбрана“.

От друга страна, арменският министър-председател се опита да си направи реклама, участвайки в публични политически дебати по темата за Нагорни Карабах, без да се замисли над възможността, че отзивите за участието му, могат и да не са особено позитивни, дори и сред привържениците му. Така той се оказа между два водени камъка – този на несправедливо набедените опозиционери и този на много по-широката категория на недоволните от представянето му в дебатите с Илхам Алиев.

Всъщност, публиката се оказа „подгряна“ още преди Никол Пашинян да седне да спори с Президента на Азербайджан пред очите на участниците в Мюнхенската конференция по сигурността. Сред арменската общественост не липсваше напрежение, включително и поради усещането за неяснота по отношение на преговорите за Нагорни Карабах. Определяният от арменските медии, като политически технолог Вигун Акопян, беше един от първите, които идентифицираха този проблем. Той заяви открито пред „Sputnik Armenia“, че отсъствието на информация за хода на преговорите по Карабах ражда множество подозрения в обществото. Своят принос за такава оценка има и самият министър-председател на Армения. [51]

На съвместно заседание на Съветите за сигурност на Армения и на самообявилата се „Нагорно-Карабахската република“, министър-председателят на Армения – Никол Пашинян заяви, че има разлика между това как осмислят „Мадридските принципи“ съпредседателите на Минската група на ОССЕ и как коментират този документ в Азербайджан и че това дава известен повод за оптимизъм по отношение на преговорния процес по карабахското регулиране. Опитният „политтехнолог“ обаче веднага е усетил опита на Пашинян да каже нещо успокоително за арменското обществено мнение, без да има особен повод за това – най-малкото, защото разминаванията в тълкуването на „Мадридските принципи“, между официален Ереван и съпредседателите на Минската група бяха в пъти повече, отколкото бяха противоречията на последната с Баку.

„По всяка вероятност, въпросното изявление беше насочено към вътрешната аудитория. В последно време, по отношение на преговорния процес се чуват много оценки, има много подозрения, свързани с недостига на информация“, отбелязва тогава Акопян. [51]

Според думите на политтехнолога, по време на визирания от него период от управлението на Никол Пашинян (началото на това управление), преговорният процес протича при по-затворен режим.

Практически няма планирани изтичания на информация, които в по-стари времена от време на време са се използвали за успокояване на обществото или за проверка на отношението му към едни или други програми.

„Сега се излива толкова много противоречива информация, че появата на многочислени и различни подозрения е напълно естествено. Това е нормално, след като практически има абсолютна липса на информация”, е казал Акопян. [51]

Според него, тези подозрения се усилват от това, че Баку представя своя версия на разговорите, а Ереван – своя. Относно така наречените „Мадридски принципи“, Азербайджан е представил своя версия, а арменската страна – своя, при това твърде приблизителна.

„В същия този процес, не смятам, че има някакви кой знае колко значителни промени. Дори и само това, че Армения и Азербайджан коментират по различен начин това, което става с тяхно участие, показва че страните по никакъв начин не са сближили позициите си по работата върху основния документ”, казва Акопян. [51]

Според Вигун Акопян в момента, когато той прави коментара си (става дума за последните дни на 2019 г.), всяка от двете страни е работела върху вътрешната си аудитория, като се е опитвала да се представи като по-ефективна.

Разбира се, винаги трябва да сме резервирани и към обективността на „безпристрастните анализатори“. Така е и в случая с Вигун Акопян. След като обективно и аналитично критикува премиера на Армения, политтехнологът не пропуска да похвали тогавашния лидер на арменските сепаратисти в Нагорни Карабах – Бако Саакян, когото политическите анализатори не слагат между членовете на личния „фен клуб“ на Никол Пашинян.

Известно е, че при срещата си със Саакян в средата на месец октомври 2019 г. Никол Пашинян се обръща към него с „уважаеми марзпет“, титулувайки го по този начин с арменската дума за областен управител. До този момент, официален Ереван винаги назоваваше лидерите на самообявилата се „Нагорно Карабахска република“

(от известно време – преименувана от арменците на „Република Арцах“) с титлата „президент на Нагорни Карабах“.

Това веднага породи вълна от спекулации, дали пък Ереван не смята да анексира Нагорни Карабах, щом министър-председателят на Армения се обръща към президента на самообявилата се „република“ по този начин. Още повече, че наблюдателните анализатори и журналисти бяха забелязали „незначителния факт“, че зад гърба на двамата лидери стои само знамето на Република Армения, а знамето на „Република Арцах“ липсва. Общо взето, основателно или не, се създаде впечатлението, че Никол Пашинян просто е направил демонстрация пред Бако Саакян, „кой кара влака“ и кой е истински държавен ръководител, а кой – „марзпет“ в най-добрия случай.

В този смисъл, всяка похвала за Бако Саакян през декември 2019 година се тълкуваше като скрита нападка срещу Никол Пашинян. И в този случай, след като разкритикува министър-председателя на Армения за липсата на информация за преговорите около Нагорни Карабах и за тяхната непрозрачност, Вигун Акопян отправи доста акцентирана похвала към тогавашния лидер на арменците в Нагорни Карабах. Той отдели специално внимание на „капана“, заложен от азербайджанците – заявената възможност да бъде привлечена към преговорите азербайджанската община на Нагорни Карабах.

Акопян подчерта, че Стапанакерт веднага е начертал „червена линия“. Карабахският лидер Бако Саакян е заявил, че не трябва да се дава даже и надежда на Баку, че в случай на завръщане на Карабах на масата на преговорите към него ще се присъедини азербайджанската община. [51]

Само по себе си, изказването на Бако Саакян не блестеше с остроумие, по две причини. Първата е, че представителите на арменците от Нагорни Карабах бяха изключени от преговорите, точно от техните бивши водачи и военни командири – Роберт Кочарян и Серж Саргсян. Дватама представители на „Карабахския клан“ в арменската политика бяха президенти на Република Армения един след друг и изобщо не се посвениха или притесниха да изключат Степанакерт от

преговорите. Многозначителен е фактът, че в самото начало на преговорния процес, в това число и при подписването на „Бишкекският протокол“, с който се установява примирието между арменските и азербайджанските сили, участваха и представители на арменците от Нагорни Карабах. Само че, точно политиците от „Карабахския клан“ най-добре знаят, че по това време, неизменен член на азербайджанската делегация на всякакви мирни преговори беше намиращият се в изгнание както всички свои сънародници – азербайджанци от Нагорни Карабах, кмет на окупирания град Шуша.

Втората причина, да смятаме заетата от Бако Саакян поза за по-претенциозна, отколкото би трябвало да бъде е фактът, че предвожданата по онова време от него „Нагорно Карабахска република“ или „Република Арцах“, както биха предпочели да я наричаме в Степанакерт, не беше (и не е) призната от абсолютно никого. Бутафорните държави Южна Осетия и Абхазия, които са рожби на други „замразени конфликти“ в Закавказието са признати поне от пет държави – членки на ООН – Русия, Никарагуа, Венецуела, Науру и Сирия. (Между другото, Вануату и Тувалу също признават Абхазия (за Южна Осетия нямаме точни данни), но после се отказват от стореното).

Арменските сепаратисти в Нагорни Карабах се чувстват изключително неуютно не само от факта, че за разлика от подобията си на грузинска територия не са признати от Русия (да не говорим за Науру). Те не са признати от самата Република Армения. Дори и Ереван не признава самообявилото се „държавно формиране“ в Нагорни Карабах, защото там има достатъчно грамотни специалисти по международно право, които знаят, че няма абсолютно никакви законни основания за признаването на „Нагорно Карабахската република“ или на „Република Арцах“. Не че за Абхазия и за Южна Осетия има някакво международно правно основание, но случаят на Степанакерт си остава абсолютно непризнат. (Това е и причината, навсякъде в този текст „Нагорно Карабахска Република“ и „Република Арцах“ да се изписват в кавички. Кавичките не са израз на някакво отрицателно отношение към арменското население в Нагорни Карабах (пази

Боже!), нито пък са белег, че авторът не знае, чии въоръжени сили контролират Нагорни Карабах по това време. Но международното право си е международно право и в неговия контекст, независима държава в Нагорни Карабах просто няма).

Така че, изявлението на Бако Саакян, вероятно е предизвикало у арменските власти само кисели усмивки – един път арменците в Нагорни Карабах са отстранени от преговорите с Азербайджан от самата Родина-Майка, от Република Армения (в лицето на двама нейни поредни президенти) и второ – „президентът на Нагорни Карабах“ е лидер на държава, която се радва на пълна и абсолютна липса на международно признание. По тази причина, точно на него не му прилича да прокарва „червени линии“ и каквито и да са други подобни ограничения, защото те имат стойност само на някакви заключителни и магически чертежи. От международно-правна гледна точка, мнението на Бако Саакян няма стойността дори и на вчерашен вестник.

Пак в контекста на горните обяснения се разбира, защо похвалата от еревански политически технолог за красноречието на г-н Бако Саакян е била просто камък в градината на министър-председателя на Армения – г-н Никол Пашинян.

След като е обвинен в непрозрачност, Пашинян е обвинен и в безотговорност или по-точно в нежелание да поема отговорност за делата на Нагорни Карабах. Това обвинение му е отправено вече не от неутрален политически технолог, а от заместник председателя на Републиканската партия на Армения (РПА) – Армен Ашотян.

Според него, в навечерието на Мюнхенската конференция от февруари 2020 г., подходът на премиер-министъра Никол Пашинян към наследството от преговорите за Карабах е свидетелствал за неговото нежелание сам да поеме отговорност по този въпрос. За това, Армен Ашотян написва на собствената си страница във Фейсбук на 25 януари 2020 година. [52]

На пресконференция, проведена на 25 януари 2020 г. Пашинян заявява, че кандидатите за президенти на „Нагорно Карабахската

Република“ (кавичките са на автора), трябва да отговорят на въпроса: желаят ли да продължат преговорите с „наследството“, получено от третия президент на Армения – Серж Саргсян. В отговор на тази неприкрита нападка към бившите управляващи, заместник-председателят на Републиканската партия, го обявява за безотговорен и направо за страхливец.

„Той се бои до такава степен, че цитирайки документа се позовава на публикациите в средствата за масова информация, независимо, че има на разположение пълния пакет от документи, които е получил с работната преписка“, написва във Фейсбук, заместник-председателят на РПА. [52]

В поста си, Армен Ашотян добавя, че стълбът на пакета, около който е водил преговори Серж Саргсян – това е международното признание на правото на народите на самоопределение, а също така – окончателното определение на статуса на Карабах чрез международно признат референдум.

Заместник-председателят на Републиканската партия, призовава Пашинян да отговори на няколко въпроса: имало ли е в Армения макар и един лидер, който да не е говорил за разрешаване на конфликта чрез взаимни отстъпки? Чие наследство фиксира международното признаване на Арцах? На база на кой документ води преговорите той?

„Нас се осмели да ни обвинява човек, който се гордее със своя тезис, че решаването на въпроса трябва да бъде приемливо за народа на Азербайджан. Както сам той е признал в тесен кръг, за да скрива своето нелепо поведение по време на преговорите, той понякога принудително се прави на луд. А сега кого изкарваш луд? Нас или себе си, или може би народа?“, написва републиканецът. [52]

Веднъж „набрал скорост“ с обвиненията си срещу Пашинян, който както вече беше казано е стъпил на „много гнила дъска“, Армен Ашотян обръща внимание за „опасността от популизма при решаването на толкова важен въпрос“.

В същия ден, в пряк телевизионен ефир, Никол Пашинян е про-

чел няколко абзаца от публикация, която според неговите думи не е била опровергана от бившите власти. Съгласно прочетения от него текст, на масата на преговорите по време на предишния президент – Серж Саргсян е лежал документ, според който арменската страна е трябвало да предаде на Азербайджан седем (окупирани, бел. авт.) района, запазвайки си коридор, който да свързва Карабах с Армения. Освен това, се е обсъждало провеждането на референдум (в текста от „Sputnik Armenia” има явна печатна грешка, като е записано „меморандум“, а очевидно става дума за допитване до населението) с всички възможни варианти за определяне на статуса на Карабах.

Също така, според текста, който е прочел Пашинян, по всички граници на Карабах, освен в Лачин (така нареченият „Лачински коридор“ е сухопътната връзка между Нагорни Карабах и територията на Армения) и в Карвачар се е предвиждало разполагане на миротворчески сили. По думите на Пашинян, във всеки един момент, в който Армения поиска да продължи преговорите от тази точка (на която е оставил преговорите Серж Саргсян, бел. „Sputnik Armenia“), международната общност няма да създава никакви препятствия. [52]

В дадения случай, министър-председателят Пашинян не заблуждава никого, защото цитираните от него формули не са нищо друго, освен формулираните четиринадесет години по-рано „Мадридски принципи“. Веднага обаче възниква въпросът: ако Никол Пашинян критикува предшествениците си, заради склонност да се придържат към „Мадридските принципи“, (както беше изяснено по-горе, всякакви твърдения, че властите в Ереван са прегърнали „Мадридските принципи“ са силно преувеличени, дори в някаква степен са измамни и подвеждащи), то тогава, какво е неговото собствено отношение към тях? Както ще видим от по-нататъшния анализ, Пашинян наистина е бил склонен да се опитва да лансира алтернатива на „Мадридските принципи“, без изобщо да си дава сметка, колко контрапродуктивно е това за самата Армения.

На 20 февруари 2020 г. министър-председателят на Армения – Никол Пашинян, решава да вземе рекламата на политическите си

действия в собствените си ръце и дава интервю, излъчвано на живо по Обществената телевизия на Армения. Ключовата фраза в изявлението на Пашинян е, че смята неотдавнашната си среща в Мюнхен с президента на Азербайджан – Илхам Алиев за „преломна“.

„От месец май 2018 г. насам, Баку се опитва да убеди международната общност за това, че Армения има едва ли не деструктивна позиция по въпроса за Карабах. А нашият диалог с Алиев пред очите на международната общност, демонстрира точно обратното: по карабахския въпрос е деструктивен подходът на Азербайджан, той дори в определена степен стига до расизъм”, заявява Пашинян в стил, който отново е изцяло адресиран към вътрешно-арменската аудитория. [64]

Според думите на премиер-министъра на Армения, форматът на срещата с Алиев се е превърнал в изпълнение на даденото по-рано от Пашинян обещание пред обществеността, че не трябва да има никакви тайни от арменския народ по време на преговорите за уреждане на карабахския конфликт.

Според него, след тази среща се е формирало ново съдържание на карабахския въпрос, което той условно нарича „Мюнхенски принципи”. Това вече е втората ключова фраза, която Никол Пашинян ще превърне в знаме, след срещата си с Илхам Алиев в Мюнхен. Трудно е да се прецени, дали министър-председателят на Армения е планирал това развитие на нещата или в присъщия си хаотичен стил е импровизирал „Мюнхенските принципи“. Някои близки до властта арменски медии ще му направят комплименти, че по този начин той е казал неща, „които стигат до ушите на демократичните европейци“.

Това веднага може да се класифицира, като голяма заблуда или самозаблуда, защото е трудно да се повярва, че която и да е от държавите в Минската група, още по-малко от съпредседателите на Минската група, ще допусне многогодишният труд на ОССЕ да бъде задраскан с един замах от едната от страните в конфликта и „Мадридските принципи“ да бъдат заменени с някакви буквално написани на коляно „Мюнхенски принципи“.

Към момента на интервюто на Пашинян, „Мюнхенските принципи“ са „навършили“ ... цели четири дни – те са обнародвани на 16 февруари 2020 г., след първата вълна от противоречиви оценки за дебатите между Илхам Алиев и Никол Пашинян, състояли се на 15 февруари 2020 година. Човек трябва или да е решил да играе „ва банк“, с реалния риск да настрои срещу себе си цялата международна общност (дори и своите покровители – руснаците) или да подхожда абсолютно наивно, смятайки, че съгласуваните между страните-съ-председателки на Минската група (Русия, Франция и САЩ) и страните в конфликта (Азербайджан и Армения) „Мадридски принципи“, могат да бъдат заменени с лекота от някакви „Мадридски принципи“, за които не е ясно дали Никол Пашинян е съгласувал дори и с прес-аташето си.

Оказва се, че Никол Пашинян не е бил далече от идеята, ако не друго, то поне да провери, каква ще бъде реакцията на съпредседателите на Минската група и на опонентите от Азербайджан. Едновременно с това, той лансира пред арменската публика някаква негова формула, наречена красиво „Мюнхенски принципи“. В международен план, тази маневра не му носи абсолютно нищо, но във вътрешен план той получава възможност да се разграничи поне за пред публиката от досегашната преговорна дейност на президентите от „Карабахския клан“ (Кочарян и Саргсян), а от там и да атакува предшествениците си, поставяйки под съмнение преговорното им наследство. Във вътрешно-политическо отношение, за Пашинян е важно да успее да прокара разделителна линия точно там, където обществото е най-чувствително – по въпроса за сигурността на Нагорни Карабах и на самата Армения.

Колкото и да се опитваме да тълкуваме „широко“ изказването на Пашинян за замяната на „Мадридските принципи“ с „Мюнхенските принципи“, ясно е, че арменският премиер откровено се е опитал да се измъкне от рамката, начертана от съпредседателите на Минската група, като артикулира неща, които ще се приемат много добре сред арменците от Нагорни Карабах. Пашинян подчертава, че

не става дума за никакви териториални отстъпки, защото не става дума за територии, въпросът е за сигурността.

„Около този въпрос ние сме готови да водим преговори”, заявява Пашинян.

Освен дистанцирането от „Мадридските принципи”, не трябва да се забравя, че по време на дискусиите на Мюнхенската конференция, министър-председателят Никол Пашинян заявява за необходимостта от нови подходи и „микрореволюции” при урегулирането на карабахския конфликт, а също така и че проблемът няма военно решение, а ако някой твърди че има – то тогава проблемът отдавна е решен, още през 90-те години на ХХ век. [64]

Вижда се, че освен желанието му да бъде „иновативен” и оригинален, Пашинян може да бъде и арогантен – както с азербайджанците, така и със съпредседателите на Минската група, иначе казано – с Великите сили. Какво му е дало смелост да се държи така е трудно да се каже, защото е възможно и той да няма точно обяснение за това. Понякога политиците просто блъфират, държат се ирационално или в най-добрия случай за конкретната ситуация – действат по метода на пробите и грешките.

Тук специално внимание заслужава репликата, че проблемът няма военно решение, а ако някой твърди че има – то тогава проблемът отдавна е решен, още през 90-те години на ХХ век. Има принципна разлика между изявленията на европейски политици, като Федерика Могерини, която просто казва, че проблемът не може да има военно решение и приведените по-горе думи, казани от Пашинян. (За обстоятелствата при които са казани думите на Федерика Могерини и контекста им, виж в [49]).

Думите на Могерини са постоянен стандарт в изказа на европейската дипломация. „Меката сила” на ЕС изключва силови решения и европейците не ги препоръчват на никого. Казаното от Пашинян е съвсем друго. Преведено от патетичен на разбираем език, той казва: ние арменците победихме в Карабахската война през 1988 – 1994 година, ние контролираме тази територия и няма да връщаме

нищо, защото не искаме да го правим, а и защото имаме опасения, че това би заплашило сигурността ни. Ако искате да преговаряме при тези условия – заповядайте.

Този език може би е бил съвсем адекватен през 1994 г., по време на сключването на примирието и на подписването на „Бишкекския протокол“. Тогава арменците действително биха имали по-голямо основание за претенциите си, на базата на еуфорията на военните си победи и на окупирането на близо 20 на сто от територията на Азербайджан.

През февруари 2020 г. ситуацията е съвсем друга. Армията на Азербайджан вече се състои не от деморализирани милиционери от „ОМОН“, а е многочислена, модерно въоръжена и добре обучена. И в Армения и в Азербайджан се повтаря една и съща мисъл, макар и с различно чувство: военният бюджет на Азербайджан е по-голям от целия държавен бюджет на Армения.

През годините, различни екстремисти в Армения „дърпаха дявола за опашката“, заявявайки, че продължаването на войната, прекъсната с примирието от Бишкек от 1994 г., ще им даде възможност „да си върнат и Нахичеван“. Както потвърдиха и по-сетнешните събития, тези ултра националистически изблици вече бяха станали опасни за националната сигурност на Армения, просто защото Азербайджан изобщо не беше лесната плячка от края на ХХ в. и нов военен конфликт с тази държава, щеше да има опустошителни последици за арменците. (Така и стана, но да не избързваме напред).

На всичкото отгоре, съюзниците на Армения от Организацията на договора за колективна безопасност (ОДКБ), не преливаха от лоялност към своите младши партньори от Ереван. Почти на всеки форум на ОДКБ се повдигаше въпросът за продажбата на оръжие (напълно легално и открито) от страни – членки на ОДКБ на Азербайджан. Азербайджан не е страна – членка на ОДКБ, но по това време беше предпочитан клиент и на Русия и особено на Беларус. Продажбата на реактивни системи за залпов огън за високо точно поразяване на целите – РСЗО „Полонез“ от страна на Беларус на Азербайджан,

стана повод за изключително сериозно безпокойство в Армения.

От своя страна, азербайджанците тържествуваха, защото се виждаше, че страните от Организацията на договора за колективна безопасност (ОДКБ) не бяха особено загрижени за сигурността на техните арменски съюзници. Една популярна азербайджанска журналистка с чувство за черен хумор тогава отправи предупреждение към Ереван, че от Баку могат „да им изпълнят една полонеза” ...

При това положение, на Армения все по-малко и приличаше да заплашва с военни действия, въпреки че „горещите глави” в страната продължаваха да си мечтаят за нова война с Азербайджан и за „връщане” на Нахичеван. Да си спомним думите на защитника на „освободените територии” (разбирай – на окупираните територии на Азербайджан) – Армен Агаян, който през декември 2005 г. каза точно това:

„Няма никакви причини да се връщат територии или да се придава на този въпрос международна окраска. Ако този вариант не харесва на Азербайджан, нека започнат желаната от тях война. Това ще ни даде шанс да освободим и Нахичеван и други територии”. [6]

През 2005 г. тези думи бяха просто израз на емоциите на група ветерани от войната. В началото на 2020 г. това беше самоубийствен вариант за Армения, но дори и Никол Пашинян не беше против да се „заиграва” с реплики за непобедимостта на арменското оръжие.

Страните от ОДКБ охотно въоръжаваха Азербайджан, Баку имаше отлично партньорство с НАТО и добро разбирателство с Москва, а принадлежността на Нахичеван към Азербайджан (дори и в рамките на някогашния му статут на съветска република) е гарантирана още с Карския договор от 13 октомври 1921 година. Гарант по договора е Турция и това изчерпва дискусиата по въпроса.

Несъмнено, премиерът Пашинян имаше по това време огромни проблеми в комуникацията си с арменското общество. След като беше създал огромни очаквания със своята мирна революция, свалила от власт „Карабахския клан” и в частност Серж Саргсян, който се опита с „шити с бели конци” конституционни промени да си

осигури нов цикъл на властване в страната, Никол Пашинян беше изправен пред невъзможността да ги удовлетвори.

Остана му възможността да се представи силно на полето на международните отношения. Затова и пое риска да води публични дебати с толкова силен противник като Илхам Алиев в Мюнхен. Но проявената от него смелост, съвсем не го опази от сурова критика – кога напълно основателна, кога почиваща на най-откровени партизански подбуди.

Още почти в момента на приключването на дебатите проведени в рамките на Мюнхенската конференция по сигурността, прес-секретарят на Републиканската партия на Армения – Едуард Шармазанов, разкритикува изявлението на министър-председателя на Армения – Никол Пашинян, направени по време на дискусиата за Нагорни Карабах с Президента на Азербайджан – Илхам Алиев.

„Гледахте ли дебатите Пашиня – Алиев? За няколко минути – толкова автоголове във вратата на Армения и Карабах“ е написал Шармазанов на 15 февруари 2020 година на своята страница във Фейсбук (<https://www.facebook.com/333386077462494/posts/627798858021213/?d=n>).

По негово мнение, Пашинян е бил длъжен да каже, но не го е направил, че арменската страна е против поетапния вариант на урегулиране на конфликта и че Карабах никога няма да бъде в състава на Азербайджан. (Арменските политици преднамерено правят географската грешка да говорят за „Карабах“, когато имат пред вид планинската част на Карабах – Нагорни Карабах, където в съветски времена съществуваше Нагорно Карабахската автономна област (НКАО). Всъщност „полската“, равнинната част на „Черната градина“, както се превежда Карабах е населена предимно с азербайджанци. Освен територията на бившата НКАО, Армения окупира с въоръжена сила и още седем района от територията на Азербайджан. От тези седем района са избягали над един милион азербайджански бежанци, които дори и в днешния момент са принудително преселени в различни части на Азербайджан, бел. авт.).

„След като има две турски държави (Шармазанов тенденциозно смята турците и азербайджанците за идентични нации, което разбира се не отговаря на никакви научни критерии“, бел. авт.), то трябва да има и две арменски държави. Няма алтернатива на това. Че какво – „Coca Cola“ е с 32 години по-стара от азербайджанската държава“, добавил е Шармазанов. (Преводът на постинга на Шармазанов е даден според [57]).

Представителят на Републиканската партия на Армения (РПА) се оплаква и от „лошия английски“ на Пашинян. По негово мнение, премиерът е щял да направи по-добре да говори на родния си език. Той подмята, че не е срамно да се говори на арменски и е по-добре да говориш на майчиния си език, отколкото на лош английски.

„И още: преди да говори за Тигран Велики, спомни си, че е имало Боспорско царство, Римска империя. Може би, няма (повече, бел. авт.) да говориш за историята, брат?“, с такава молба се е обърнал Шармазанов към Пашинян.

„На Мюнхенската конференция, популизмът не сработи“, резюмира на края прес-секретарят на РПА. [57]

Коментирайки критиките на Шармазанов срещу Пашинян, „Sputnik Armenia“ тогава подчерта, че по време на дискусиата, министър-председателят на Армения – Никол Пашинян е заявил за необходимостта от нови подходи, от „микрореволюции“ при урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах. По негово мнение, на всички, в това число и на международната общност, вече е омръзнало от срещи, на които само се излагат позициите на засегнатите страни и тези срещи са безсмислени.

Друга реплика на Пашинян, която се запомни и стана обект на разнопосочни и силно поляризирани оценки (включително и от страна на прес-секретаря на Републиканската партия на Армения – Едуард Шармазанов), беше в отговор на твърдението на Президента на Азербайджан - Илхам Алиев, че Карабах и даже Ереван са исторически азербайджански територии. На това, Пашинян отговори, че когато арменският цар Тигран Велики е водил преговори с римския

пълководец Помпей, азербайджанската държава я е нямало на картата на света.

Всъщност, критиката на Едуард Шармазанов може да мине за твърде умерена, в сравнение с избухването на много популярната в Армения певица и поетеса с китара Анна Ховнер. Написаното от нея в социалната мрежа, незабавно беше преведено от арменски на руски и се превърна в някакъв своеобразен електронен „бестселър“. Тук привеждаме пълния текст на заявеното от Анна Ховнер:

„Тяхната външна политика предизвикваше гордост. От тях се бояха баща и син Алиеви и цялата им нация. Роберт Кочарян и Серж Саргсян се отличаваха с такива изказвания от международните трибуни, че когато ги слушах всеки път изпитвах гордост за това, че аз съм арменка и че моята страна я представят на такова високо равнище.

А днес съм готова да се проваля в дън земя от срам, защото заради някакъв си уклонист трябва да наведе глава ...

Никол Пашинян, ако домочадието ти, ти кажат, че това е било блестящо представяне – не им вярвай. Не се откъсвай от действителността и знай: ти си просто нула, нищожество!“. [59]

Подобно послание не се нуждае от коментар, макар че има и други обръщения към Пашинян, които биха могли да се състезават за първенство в категорията на пълното отрицание. Трудно е да се каже, до къде стигат емоциите, предизвикани от провала на Пашинян в чисто ораторски и полемичен план и от къде започват страстите, породени от неприемането на Пашинян като политически лидер от страна на Анна Ховнер, поради нейната политическа и партийна ориентация. В профила на певицата в „Инстаграм“ има само две пояснения за нея:

„Поетеса с китара

Партия: РПА“. (<https://www.instagram.com/annahovner/?hl=bg>).

Отбелязаното говори достатъчно не просто за политическите предпочитания на Анна Ховнер, а направо за партийните ѝ пристрастия. Въпреки това, трябва да се подчертае, че подобни самопризна-

ния за понесени поражения от азербайджански лидери не са типични за арменските националисти. Очевидно, популярната певица се е почувствала изключително наранена от хода на дебатите в Мюнхен, за да даде такава воля и такава публичност на емоциите си.

Политическите съмишленици на Никол Пашинян бързо осъзнаха, че Мюнхенските дебати няма да изпълнят лесно поставената „PR цел“, заради която министър-председателят на Армения се беше съгласил да влезе в словесна битка с толкова силен противник. Напротив, те усетиха, че може да бъде постигнат точно обратният ефект – Пашинян да се окаже виновен за това, че „се е изложил“ лице в лице с азербайджанския лидер и пред очите на елита на общността на специалистите по сигурността не само в Европа, а може би и в света. Като знаем, какви негативи в наше време събират футболистите от националните отбори по футбол, когато загубят от „вражески“ отбор, лесно можем да си представим възможните величини, до които можеше да стигне магнитудът на общественото недоволство в Армения.

Затова, на сцената бързо излезе „тежката артилерия“ на политическия блок „Моята стъпка“, с който Пашинян дойде на власт. Депутатът в Парламента от управляващия политически блок и ръководител на арменската делегация в ПАСЕ – Рубен Рубинян, даде интервю за “Sputnik Armenia”, за да каже добри думи за премиер-министъра, след проведената среща между двамата лидери и участието им в дискусиата по карабахския въпрос по време на Мюнхенската конференция за сигурност.

Рубинян започна с факта, че Президентът на Азербайджан – Илхам Алиев и министър-председателят на Армения – Никол Пашинян за първи път са се срещнали без да са в компанията на съпредседателите на Минската група на ОССЕ и са обсъдили карабахския конфликт не зад закрити врати, а публично. Според ръководителя на арменската делегация в ПАСЕ, това е можело да окаже положително влияние върху отношенията между двете страни. Изобщо, за разлика от мнозина арменски политици и общественици, Рубен Ру-

бинян изрази удовлетворение от срещата Алиев – Пашинян.

„Министър-председателят на Армения достатъчно ясно очерта позицията на нашата страна по карабахския конфликт. Той подчерта, че безопасността на Нагорни Карабах няма да бъде поставена под заплаха с отстъпки. Също така, той отбеляза, че мирът между двете страни трябва да стъпва върху мира между арменското и азербайджанското общество, а не между властите”, заяви той. [60]

Така се стигна до главното внушение, което Пашинян и обкръжението му се опитваха да направят сред арменското общество, артикулирано от Рубен Рубинян. По думите на парламентариста, ако Пашинян през цялото време е предлагал да се гледа към бъдещето на двете страни, Алиев със своите идеи и разбирания си е останал в миналото.

„В течение на 30 години и Армения и Азербайджан си настояваха на своето и преговорите изобщо не се придвижваха напред. Сега Пашинян за първи път в историята на урегулирането на карабахския конфликт, предлага да погледнем на този процес по нов начин. Обаче, президентът на Азербайджан с поведението си доказва, че е останал в XIX век”, заяви депутатът. [60]

В интервюто си Рубен Рубинян подчертава и думите на Пашинян за това, че карабахския проблем няма военно решение, а ако някой твърди че има, то народът на Нагорни Карабах ще отговори – той отдавна е решен през 90-те години на XX-ия век. Адекватността на дрънкането с оръжие от арменска страна беше разгледана по-горе. Такъв подход показва, че и Рубинян беше „останал някъде“ – останал в периода 1988-1994 г., в дните на Първата Карабахската война и на подписването на „Бишкекския протокол“. Това са времена, за които арменците и до сега си спомнят с трепет и гордост, но които отдавна са отминали.

По това време Рубен Рубинян е ръководител на арменската делегация в ПАСЕ, но в дискусиата последвала Мюнхенските дебати, посланията му са адресирани изцяло за вътрешна употреба. Няма как иначе да се обясни позицията на човек с претенции за диплома-

тически опит, който е готов да се съгласи, че лековатото подминаване на „Мадридските принципи“, смятани от международната общност, в частност от ОССЕ, за фундамента, на който трябва да стъпи урегулирането на конфликта в Нагорни Карабах представлява голям принос към преговорния процес. Подобна гледна точка е изцяло за „вътрешна консумация“, както и тезата, че въпросът за Нагорни Карабах е решен по военен път още през 90-те години на ХХ-ия век.

Критична позиция спрямо изявите на арменския лидер, заеха и относително обективни или поне не изпълняващи открито пропагандни задачи издания в приятелската на арменците Руска федерация. Твърде четеното издание „Вестник Кавказа“, направи обобщение, което до тогава би било смятано за немислимо в руско издание:

„Съботната открита среща на лидерите на Азербайджан и на Армения в рамките на Мюнхенската конференция по сигурността, се превърна в истинско поражение на арменския министър-председател Никол Пашинян – той се позоваваше на митове за древна Армения и на многократно уличавани в грешки и лъжи източници, не подкрепяше думите си с документи и с имащи тежест аргументи, в по-голяма степен изграждаше изказването си върху възражения срещу казаното от азербайджанския президент Илхам Алиев, отколкото върху собствени послания. Към края на размяната на мнения, залата започна да се смее на думите му“. [61]

Според „Вестник Кавказа“, този факт е признат и в Армения и в арменската диаспора. От изданието се позовават на „особено цветистото“ изказване във Фейсбук за поражението на Никол Пашинян [55], на съпредседателката на обществената организация „Всеарменски национален консенсус“ Лусине Ароян-Далакян:

„Следя пресконференцията. Ние позорно загубихме. Ако не бях арменка, щях да повярвам на Алиев. Той беше добре подготвен, езикът на жестовите му беше грамотно подбран. Пашинян не даде нито веднъж нито един пълноценен отговор, не нанесе контра удари“, отбелязва съпредседателката на „Всеарменски национален консенсус“. [61]

„Алиев разигра в своя полза това, че Карабах се намира в със-

тава на Азербайджан. Пашинян нямаше необходимите знания в тази област и неговите половинчати отговори го поставиха в смешно положение. Също така, той не можа нищо да каже за невъзможността Нагорни Карабах да остане в състава на Азербайджан. Добре че после дойде на помощ Тигран Велики. Но победата вече беше спечелена от Алиев“, подчертава Лусине Ароян-Далакян. [61]

Тя добавя, че Пашинян не е казал нищо за историята на Ханкенди и е искал от публиката да му задава въпроси за неговите „микрореволюции“, с което е направил жалко впечатление на слаб полемист.

Тук би трябвало да отбележим, че на Мюнхенската конференция по сигурността, поне формално не са водени преговори между арменската и азербайджанската страна. Или ако са били водени, то това е станало при срещата „тет-а-тет“ между Алиев и Пашинян. Но обществеността в Армения, а изглежда и арменската диаспора в РФ и в други страни от ОНД, видимо бяха възприели публичните прения между двамата президенти като преговори. Затова и много арменци и симпатизанти на арменската кауза преживяха тежко резултатите от мюнхенските прения, смятайки че Пашинян е претърпял унижително поражение в дискусиата.

XIII.

След проследяването на крайно поляризираните оценки за действията на Никол Пашинян в Армения, важно е да се приведе и мнението на азербайджански наблюдател, който не е свързан пряко с официалната власт в Баку. На 17 февруари 2020 г. журналистката Яна Мадатова интервюира бившия министър на външните работи на Азербайджан – Тофик Зулфугаров. Тофик Зулфугаров по начало е уважаван в Азербайджан като анализатор, а иначе е представител на „по-твърдата“ линия спрямо Армения в азербайджанската политика.

През месец октомври 1999 г., в качеството си на министър на

външните работи, Тофик Зулфугаров подава оставка, заедно с Елдар Намазов (ръководител на президентската администрация на Президента Хейдар Алиев от 1993 до 1999 г.) и със съветника на Президента – Вафа Гулузаде, в знак на протест срещу неприемлив от негова гледна точка план за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах, който предвижда размяна на територии между Азербайджан и Армения. Според този план, Азербайджан е трябвало да признае фактическото управление на Армения в Нагорни Карабах, а Ереван е трябвало да предаде на Азербайджан коридора при Мегри, който да позволи физическа връзка между Нахичеван и основната територия на страната.

По начало, изказът на Зулфугаров е много по-остър, отколкото в разглежданото интервю с Яна Мадатова. Той не се притеснява да нарича Армения – „врагът“ и съвсем не смята, че конфликтът в Нагорни Карабах няма военно решение. Запитан за оценката си по отношение на „Мюнхенските дебати“, Зулфугаров казва следното:

„Мюнхенската конференция, несъмнено е едно много важно политическо събитие, резултатите от което следи целият свят. Тя е знаменателна с цял ред знакови изказвания, оказващи влияние на хода на по-нататъшните политически събития. Аз бих искал да открия два елемента на така протеклата дискуссия. Първият елемент е свързан с това, че Илхам Алиев продемонстрира политическо превъзходство над своя опонент от гледна точка на политическия опит, на познаването на историята, на предмета на дискуссията, на дипломатическото майсторство, на знаенето на езика и така нататък.

Критиката, прозвучала по отношение на Пашинян, в това число и в Армения, беше свързана именно с това обстоятелство.

Вторият елемент, който бих искал да открия, това е фактът, че президентът Алиев представи позицията на Азербайджан, стъпваща на нормите на международното право. На Пашинян му беше много трудно и защото той искаше да представи позицията на Армения, представляваща сама по себе си просто верига от нарушения

на нормите на международното право. На Пашинян му се налагаше да защитава въоръжената агресия на Армения срещу Азербайджан; тоталното етническо прочистване, съпроводено с поредица от престъпления на окупираните територии; анексионистичната политика; опитът да бъдат присъединени всички окупирани територии към Армения. Мисля си, че дори на мястото на Пашинян да беше някой друг – много по-значим и по-грамотен политик, то на никого не би му се удало да изпълни такава задача.

Аз внимателно наблюдавах реакцията на арменските средства за масова информация и ще отбележа, че на първото обстоятелство всички обърнаха внимание. Но бях разочарован, че никой не подложи на критичен анализ самата позиция, излагана от Пашинян. И това доказва, че политическата атмосфера в Армения е далече от това, реално да се оценяват ситуацията и политиката на своята страна. И което е най-интересно, малко беше казано в коментарите по отношение на тези изявления, които направи президентът Илхам Алиев“. [62]

Както виждаме, представянето на президента Илхам Алиев на „Мюнхенските дебати“ е оценено много положително от човек, който е в опозиция вече повече от 20 години. По начало, широката публика извън границите на Азербайджан, не познава добре нито тона, нито лексиката на политическите дебати там. Всъщност, темпераментът на политиците от Закавказието, в това число и от Азербайджан е много сходен с този на политиците от Балканите и България. Използването на силни думи, на хиперболи и силни преувеличения, както и на не до там цензурна лексика са присъщи и на управляващите и на опозицията, особено на последната.

В този смисъл, пред февруари 2020 г. президентът Илхам Алиев изобщо не е бил „служебно абониран“ за положителната оценка на човек със собствено мнение, като Тофик Зулфугаров. Впрочем, в Азербайджан на опозицията и на опониращите на властта, не им липсва нито смелост, нито острота в оценката за управляващите. Между властта от една страна и опозицията и иначе мислещите от

друга, не липсват и разногласия по отношение на външната политика, макар че те са повече по отношение на средствата, отколкото по отношение на целите ѝ. (В Армения, положението не е кой знае колко по-различно. Там само степента на конфронтация е по-висока на моменти).

Верен на твърдата си позиция спрямо отношенията с Армения, която го изважда от властта през 1999 г., Тофик Зулфугаров акцентира върху тези моменти в представянето на Президента на Азербайджан, в които е демонстрирана по-голяма твърдост и неотстъпчивост:

„Бих искал да ги напомня: президентът отбеляза, че целта на политиката на Азербайджан е възстановяването на териториалната цялост и суверенитета, на арменската страна няма да ѝ се удаде да задържи окупираните територии. Вторият елемент от изявленията на президента на Азербайджан е особено важен: Илхам Алиев заяви, че арменците могат да получат, като граждани на Азербайджан, същите права, както и всички други национални малцинства в страната.

Това обстоятелство говори, че е даден достоен и точен отговор на неотклонната радикализация на позицията на Армения, на което бяхме свидетели в Пашияновския период. Това се отнася и до изявления от типа „Карабах – това е Армения и точка“. И по време на Мюнхенските дебати, Илхам Алиев заяви, че никакви особени права за арменците в азербайджанската държава, освен тези, които имат другите национални малцинства, няма да има. Логиката е в следното: ако Вие искате някакви особени права, Вие трябва да дадете същите права и на азербайджанците, които трябва да се върнат в Армения.

Както виждаме и Азербайджан демонстрира твърда позиция и се оттегли от своята предишна версия за „висока автономия“ и така натаък. Смятам, че резултатът от тази среща е точно във всичко това“. [62]

Изказването на Зулфугаров, че по време на дебатите на Мюнхенската конференция през февруари 2020 г. Азербайджан се е от-

теглил от идеята за „висока автономия” на Нагорни Карабах е пресилен⁷. В някаква степен той вижда малко повече от това, което е станало. Той очевидно подкрепя евентуалния отказ на Азербайджан от идеята за максимално висока степен на автономия на Нагорни Карабах, в това число на арменското население там. Странното е в това, че на времето, самият Тофик Зулфугаров е смятан за един от архитектите на идеята за „висока автономия” на Нагорни Карабах. Негови съмишленици свидетелстват, че той е бил на ясната позиция, че не е възможно Нагорни Карабах да излезе от Азербайджан, но за сметка на това може да получи възможно най-високата автономия. Цитиран е да казва, че тази „висока автономия” би била „по-малко от независимост но повече от автономия”.

Очевидно, с времето възгледите на Зулфугаров постепенно се радикализират, но това не е достатъчно основание това да се приписва и на държавния глава на Азербайджан. Друг е въпросът, че по време на дебатите, Илхам Алиев поддържа по-твърд тон от обикновено и изобщо не „глези” опонента си. Но ако можем да вменим на Зулфугаров, че надценява остротата в изказа на президента Илхам Алиев, то оценката му за маневрата на Пашинян, насочена към замяна на „Мадридските принципи” с неговите собствени „Мюнхенски принципи” е твърде правдива, дори от гледната точка на неутралните странични наблюдатели. Тофик Зулфугаров казва:

„А Пашинян все така продължава да криви политическата си линия. Но за това ми се иска да кажа отделно: „мюнхенските принципи” трябва изцяло да неутрализират „мадридските принципи”.

Лично аз смятам, че така наречените „мюнхенски принципи” на Пашинян сами по себе си са бълнуване: нелогично и явно говорещи за това, в какво ужасно състояние се намира политическата

⁷ Това ще стане по-късно – едва след катастрофалното поражение, което ще понесе Армения в 44 дневната война, наричана в Азербайджан – Отечествената война от 2020 година. До началото на 44 дневната война, Азербайджан и лично Илхам Алиев, продължават да предлагат на арменското население в Нагорни Карабах „възможно най-високата форма на автономия”.

мисъл в Армения. Може би, това е авторски текст на Пашинян, не знам, но във всеки случай, такива понятия като „мини-революции“ и така нататък, които се опитваха да прокарат като основа на тези принципи ...

Във всеки случай, да се анализира, разбира се има смисъл, защото обсъждайки това политическо бълнуване ние сме длъжни да разберем, че тенденцията на „мюнхенските принципи“ (в текста на интервюто е записано „мадридските принципи“, но очевидно става дума за „*lapsus lingue*“ – съвсем ясно е, че интервюираният има предвид „мюнхенските принципи“ на Никол Пашинян и е направил грешка на езика или има печатна грешка в публикацията, бел. авт.) ще бъде продължена, а следователно и подриването на преговорния процес и линията, която е поел Пашинян от момента на идването си на власт – всичко това ще има продължение“. [62]

Този ход на разсъжденията на Зулфугаров, кара интервюиращата го журналистка Яна Мадатова да го попита в прав текст, дали има опасност от възобновяване на военните действия. Зулфугаров е категоричен:

„Преди всичко, искам да отбележа: опитът за политическо регулиране на конфликта по правило се осъществява по пътя на преговорите. Така че, ако една от страните е изцяло ориентирана към проваляне на преговорите, то става актуална друга политика, която се регулира от член 51-ви от Устава на ООН – правото на всяка страна да даде отпор на агресора“. [62]

Разбира се, в началото на 2020 г. тезата на Зулфугаров можеше да бъде оспорена със съвсем логични съображения. Независимо, че Азербайджан създаде мощна армия, въоръжена с най-съвременно оръжие и непрекъснато провеждаща мащабни учения на всички родове войски, едва ли Баку преливаше от желание да се хвърли надолу с главата в един въоръжен конфликт срещу противник, който няма да има абсолютно никакви задръжки.

Дългосрочните планове на Азербайджан, да бъде лидер сред доставчиците на енергоносители за Европа, особено в Южна и Юго-

източна Европа, изискваха (и изискват) преди всичко гарантиране на стабилността на доставките. Въръжените конфликти в опасна близост, както с трасетата на новопостроените газопроводи, така и със самите находища на природен газ в Каспийско море, по никакъв начин не благоприятстват стабилността на доставките.

Европейският съюз, който е изключително заинтересуван от диверсификацията на доставките на енергоносители и който открито подкрепя изграждането на Транс-Каспийския газопровод и сътрудничеството на Азербайджан и Туркменистан при експлоатацията на изградения от Баку „Южен газов коридор“, също по никакъв начин не насърчаваше опити за въръжено разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах.

Съединените щати, които подкрепят изграждането на „Южния газов коридор“ от самото начало, виждайки в него мощен инструмент за осигуряване на енергийната сигурност на ЕС, също работеха в посока на предотвратяването на какъвто и да е военен сблъсък между Азербайджан и Армения.

Що се отнася до Русия, то тя направо беше задължена да се притече на помощ на младши съюзника си – Армения, съгласно Договора за колективна безопасност, **ако на международно признатата територия на Армения се водят бойни действия.**

Така че, през месец февруари 2020 г. картината за мащабен военен конфликт, излизащ извън рамката на няколко дневни сблъсъци⁸, изглеждаше малко вероятно да бъде изрисувана в политическата реалност. Още по-малко, изглеждаше, че е възможно официален Азербайджан да лепне на образа си петното на заплахата с военни действия. За сметка на това, хора които не можеха да бъдат заподозрени в принадлежност към официалните власти, бяха свободни да чертаят всякакви конфронтационни сценарии, та дори и военни⁹.

⁸ Такива бяха случаите на по-сериозни военни действия от 1994 до 2016 г., в това число и боевете през 2010 година.

⁹ По ирония на съдбата, благодарение на изключително недалновидната арменска политика, Тофик Зулфугаров се оказа в крайна сметка прав.

След като е хвърлил „бомба“, позовавайки се на член 51-ви от Устава на ООН – правото на всяка страна да даде отпор на агресора, Тофик Зулфугаров доразвива мисълта си. Той смята, че и при съвременните геополитически условия, използването на член 51-ви от Устава на ООН е „реално и даже да си кажем – напълно политически обосновано“. Той продължава:

„Защото, ако се тръгне от логиката на мирния процес или на процеса на политическо урегулиране, то струва си още един път да се напомни за това, какво представлява Минската група. Минската група беше образувана през месец юни 1992 г. след окупирането на Шушинския и на Лачинския район, а ООН предаде решаването на този въпрос на ОССЕ. И ОССЕ, в резултат от това споразумение, беше длъжна да осъществи посредничество от гледна точка на осигуряване на освобождаването на окупираните територии и връщането на положението към момента на началото на военните действия.

Дайте сега да анализираме: Пашинян казва – няма да обсъждаме териториите, няма да обсъждаме „мадридските принципи“. Така ли е? Какво всъщност направи той? Той просто уби преговорния процес, а следователно лиши от мандат Минската група. По-нататък, решението на резолюцията на Съвета за сигурност на ООН предава пълномощията за посредническо решаване на въпроса на ОССЕ. И се получава, че действията на работната група на ОССЕ са напълно дезавуирани от Пашинян.

Затова възниква своеобразна дилема: ако няма преговори, то заплахата от война съответно нараства, още повече, че президентът еднозначно заяви, че ние нямаме намерение да се примиряваме с окупирането на нашите територии и не се надявайте, че ще успеете да ги задържите“. [62]

След като обяснява, защо от негова гледна точка, действията на Минската група „са напълно дезавуирани от Пашинян“, Зулфугаров преминава към анализ на геополитическата ситуация и на мотивите на арменския министър-председател да заеме такава радикална позиция. Казаното от него заслужава внимание:

„Сега за геополитическата ситуация: кое е в основата на радикализма в позицията на арменския министър-председател? Това е „чадърът за сигурност“, който Русия дава на Армения. Но доколко днес този „чадър за сигурност“ е устойчив, надежден и здрав? Толкова ли са добри отношенията между Русия и Армения? И вторият момент: Пашинян провъзгласява своя път на Запад. А „чадър за сигурност“ той иска от Русия.

Ето го и главното противоречие в политиката на Пашинян. Все още, никой на света не е успял да получи „чадър за сигурност“ от някого и едновременно с това да се ориентира в политическо отношение към друга световна политическа сила. Ясно е, че Пашинян няма да успее да държи две дини под една мишница, това още никой не е успял, както вече отбелязах. И много скоро ще има съвсем истински взрив”. [62]

Пред 2020 г. всички миролюбиви хора се молеха Тофик Зулфугаров да не се окаже прав до край, но никой не можеше да отрече логиката в казаното от него. Пашинян парадиреше с демократичността си и не отказваше да флиртува в западна посока. Но всички негови заигравания се сблъскваха със суровата реалност – времето не работеше за Армения, още по-малко за него.

Азербайджан не спираше да набира икономическа и военна мощ. Военният бюджет на Баку надхвърляше (и надхвърля) държавния бюджет на Армения. Азербайджан изгради успешно Южния газов коридор и стана ключов фактор за диверсификацията на енергийните доставки в Европа. С перспективата да бъде изграден Транс-Каспийският газопровод или да се намери друго техническо решение от типа на суаповите сделки и по Южния газов коридор да потече и туркменски газ¹⁰, ролята на Азербайджан още повече нарастваше. От своя страна, Грузия все повече се превръщаше в стра-

¹⁰ Макар и в по-ограничен обем, отколкото би ни се искало, това стана факт от 01 януари 2022 година с влизането в сила на суаповата сделка между Азербайджан, Туркменистан и Иран

тегически съюзник на Баку.

Въпреки поредицата от сътресения, които преживя, никой не можеше да оспори на Турция ролята на ключова регионална сила и нейният поглед вече беше отправен още по-нависоко в йерархията на държавите с влияние върху международната политика. Това се дължеше най-вече на развитието на турската икономика, но не по-различно беше положението и с развитието на турската военна машина.

Арменците можеха да отчетат нагледния факт, че намесата на Турция в Либия (при това на страната на международно признатото, в това число и от ООН правителство) доведе до драматична промяна в ситуацията на бойното поле там, като помощниците на военния лидер Халифа Хафтар (Египет, Обединените арабски емирства, Франция и Русия) бяха поставени на ръба на унижението. В Сирия, въпреки общо взето ограниченото участие на Турция в конфликта и придържането ѝ към точно определени географски и етнически граници за действията си, опонентите на Анкара също получиха „разкървавявания на носа“ в епизодичните им сблъсъци с турската армия.

На всичкото отгоре, Турция изигра по възможно най-добър начин картите си и към разглеждания момент вече се беше превърнала в истинския „газов хъб“ за Югоизточна Европа, а защо не и за Близкия изток в по-далечна перспектива. Фактът, че през нейна територия преминават основните газови коридори за снабдяване на Югоизточна и за Южна Европа беше повече от многозначителен, но в Ереван някак си предпочетоха да не го забележат.

Армения нямаше как да се чувства уютно със съседни като набирацият скорост Азербайджан и могъщата и влиятелна Турция. В тази ситуация, Ереван наистина нямаше полезен ход и можеше да се надява само на руската подкрепа и на 102 база на руската армия в Гюмри (бившият Ленинанкан). Другият стратегически съюзник на Армения – Иран, едва ли щеше ѝ бъде от полза в тогавашната ситуация.

Разбира се, съществуваше алтернативата, политическите елити в Ереван да извършат не „микрореволюция“, както говореше Пашинян, а съвсем сериозна макрореволюция и да тръгнат към мирение със съседите на страната си, но ние добре знаем, каква е участта на всеки в Армения, който се опита да търси компромиси с Азербайджан или не дай си Боже с Турция. Тук е уместно да цитираме още една мисъл от интервюто на Тофик Зулфугаров:

„В светлината на така подредилата се ситуация, а именно с оглед на тезисите, огласени от Илхам Алиев на мюнхенските дебати е съвсем на място са си спомним думите на Левон Тер-Петросян, казани от него през ноември 1997 година:

„За сега, ние не се съгласяваме с тези условия, които са на масата на преговорите. Но после, когато Азербайджан се засили, ние ще молим за всичко това“. Е, точно този момент е настъпил“. [62]

Да, към датата на Мюнхенската конференция по сигурността от 2020 година и още повече с днешна дата, арменските политици биха могли да признаят (разбира се – на ум), мъдростта на казаното от Левон Тер-Петросян. Както вече беше отбелязано, пазенето на „*status-quo*“-то беше в ядрото на арменската външна политика, като към днешна дата е заместено от огромни дози реваншизъм.

Който и да беше на власт, каквото и да правеше, каквито и преговори да водеше от арменска страна, той винаги се връщаше към „*status-quo*“-то. А то се свеждаше до това, че Армения контролираше с въоръжените си сили (заедно с отдавна интегрираните към тях сили на сепаратистите в Нагорни Карабах) Нагорни Карабах и седемте азербайджански района, граничещи с него. Това беше горе-долу една пета от територията на Азербайджан и всеки, който изкажеше на глас намерение да преговаря сериозно за връщането, дори на част от тези територии, подписваше еднопосочния си билет към арменското политическо небитие.

Това се знаеше най-добре от цитирания току-що Левон Тер-Петросян. Но пазителите на „*status-quo*“-то забравиха или поне недооценяваха факта, че в столицата на Киргизстан – Бишкек, те бяха по-

дписали през 1994 г. примирие, а не мирен договор. Окупацията на Нагорни Карабах и на съседните му азербайджански райони се крепеше на твърдата позиция на съпредседателите на Минската група (Русия, Франция и САЩ), че няма военно решение на проблема, както и на руския „чадър на сигурността“, чието материално изражение беше (и е) военната база в Гюмри.

Въпросът е бил, какво ще стане ако руското благоволение се вдигне от Армения? Повечето хора смятат, че това просто е невъзможно, че Русия няма да изостави християнска Армения по никакъв начин. Това може и да е частично вярно, но то от само себе си изключва всякакво „озападняване“ на Армения и затова всички политически пируети на министър-председателя Никол Пашинян в тази посока не струваха счупена пара.

И наистина, в периода до 44-дневната война, Пашинян постоянно удивляваше публиката с „последователността“ си. Той уж гледаше на Запад, а правеше всичко възможно, руското военно присъствие в Армения не само да не престава, но и да се засилва колкото е възможно. Той говореше за участието на арменците във „Великата отечествена война“, но едновременно с това постоянно дразнеше руснаците с опитите си (също объркани и непоследователни) да рехабилитира Гарегин Нжде, Дро Канаян и други популярни личности в Армения, които обаче са минали без съмнение през някакви форми на сътрудничество било на политическо ниво с нацистка Германия (като Гарегин Нжде), било направо с Вермахта и с Абвера, какъвто е случаят с Дро Канаян.

На края, слепият случай се пошегува грозно с Никол Пашинян, като му сервира ситуация, която е картинна, пълноцветна илюстрация на всичките му противоречия и политически залитания във взаимно изключващи се посоки. На 8 май 2020 г. министър-председателят на Армения качи във Фейсбук снимка на дядо си с хвалебствие за него, като за „защитник на Отечеството“ и храбър червеноармеец. Това му донесе единствено ... обвинения, че дядо му е колаборационист, който се е бил на страната на немците. Случаят остана да виси

във въздуха, но сам по себе си е емблематичен за начина на правене на политика по „Пашиняновски“.

Ситуацията с обявяването на „Мюнхенските принципи“ на Пашинян беше толкова губеща за него лично (за Армения да не говорим), че дори и неговите опоненти на моменти го съжаляваха.

Такъв беше случаят с оценката на Арменската революционна федерация „Дашнакцутюн“ за Мюнхенските дебати и постиженията на арменския министър-председател на тях. Мнението на АРФ „Дашнакцутюн“ по „Мюнхенските дебати“ беше артикулирано публично от ръководителя на централния офис на АРФД - „Ай Дат“ и ръководител по политическите въпроси на партията – Киро Маноян в разговор с журналисти на 24 февруари 2020 година.

По негово мнение, публичната дискусия между министър-председателя на Армения – Никол Пашинян и президента на Азербайджан – Илхам Алиев, проведена в Мюнхен, не е произтекла от интересите на страните в конфликта.

Според Маноян, от тази дискусия повече от всички са спечелили самите организатори на форума. Други изгоди не е имало. Неочаквано за опозиционен лидер, представителят на АРФ „Дашнакцутюн“ тогава се изказа срещу подхода на критиците на министър-председателя, според който Пашинян е бил длъжен да каже това или онова. Според него, е трябвало да се разбере, че това не са били преговори, а всичко на всичко – ограничена по времетраене дискусия.

В изявлението си Киро Маноян подчертаваше, че партията АРФД има разногласия с управляващите в Армения по отношение на външната политика, в частност – по карабахското урегулиране. Но като цяло, по тези въпроси не трябвало има никакви пазарлъци и спекулации.

Във връзка с последната си теза, Маноян беше съобщил, че няколко дни преди да направи изявлението си, представители на „Дашнакцутюн“ са провели пет часова среща с министъра на външните работи на Армения – Зограб Мнацаканян, посветена на външно политическите проблеми и на карабахския въпрос. Такива срещи

щели да се провеждат и в бъдеще. [65]

В заключение, би могло да се каже, че самите „Мюнхенски дебати“ несъмнено бяха спечелени от Илхам Алиев, на първо място поради превъзходството му във владенето на английския език, на който се водеше дискусиата. На второ място, трябва да се отчита фактът, че Пашинян беше в изключително неизгодна ситуация – трудно е да защитаваш кауза, срещу която има четири резолюции на Съвета за сигурност на ООН, които категорично защитават принципа на териториалната цялост на Република Азербайджан¹¹.

По-важният въпрос обаче беше, доколко сериозни бяха намеренията на Никол Пашинян да замени „Мадридските принципи“ със своите „Мюнхенски принципи“? До каква степен „Мюнхенските принципи“ бяха импровизирани и имаше ли изобщо импровизация в този демарш на арменския министър-председател? До каква степен изявленията на Пашинян бяха насочени към арменското общество за „вътрешна консумация“ и имаше ли премиер-министърът на Армения и най-малкото очакване, че може така лековато и „със замах“ да се заличи резултатът на многогодишни преговори, водени с участието и модерацията на Великите сили – иначе казано, с участието на съпредседателите на Минската група на ОБСЕ – Русия, Франция и САЩ?

Някой би казал, че тези въпроси са риторични. Не, напротив – те изобщо не са риторични и за съжаление са изключително силно преплетени. Би могло да се каже, че със сигурност главният адресат на посланието на Пашинян бяха гражданите на Република Армения. В своята безкомпромисна схватка с опозицията (най-вече с Републиканската партия на Армения- РПА), Пашинян търсеше (и продължава да търси) всякакви подходи и лостове за въздействие. Това го до-

¹¹ Става дума за: Резолюция 822 (1993) на Съвета за сигурност на ООН от 30 април 1993 г.; Резолюция 853 (1993) на Съвета за сигурност на ООН от 29 юли 1993 година; Резолюция 874 (1993) на Съвета за сигурност на ООН от 14 октомври 1993 година; Резолюция 884 (1993) на Съвета за сигурност на ООН от 12 ноември 1993 година. И четирите резолюции са достъпни в [1]

веде до изключително рисковия в международен план експеримент с лансирането на „Мюнхенските принципи“.

За публиката „на Запад“, Пашинян „подхвърли“ тезата за така наречените „микрореволюции“ в отношенията с Азербайджан. Подобен подход говори, както за сериозно надценяване на собствените му политически иновации, така и за много опасно подценяване на интелектуалното ниво на публиката в ЕС и в страните от НАТО. Там общественото мнение не може да бъде „водено за носа“ само с една реплика, чийто смисъл остана напълно неизяснен.

Близките до Пашинян медии в Армения побързаха да имитират обективност, признавайки езиковите проблеми на министър-председателя в Мюнхен, както и други трудности, с които се е сблъскал, но едновременно с това крайно услужливо обясняваха, колко се ценят „на Запад“ иновации като „микрореволюциите“ на Пашинян. [63]

Всъщност, опитът да се подменят „Мадридските принципи“ с някакви нови „Мюнхенски“ беше изключително рискована операция, която в дадения момент постави Армения в много опасна за самата нея изолация, дори и в отношенията ѝ с Русия. Дали това е било резултат на нехайство и на надценяване на собствената си креативност или е било израз на отчаяние от все по-влошаващото се положение на управлението на Пашинян в Армения ще покаже времето.

Трябва още веднъж да се подчертае, че е крайно време днешните арменски ръководители и опозиционери да разберат репликата на Левон Тер-Петросян, цитирана по-горе. Това, на което арменците повече от две десетилетия не просто се „мусеха“ на масата на преговорите, а направо отхвърляха с гняв, вече не е тема на водените преговори. За съжаление, проблемът в Нагорни Карабах беше решен от Азербайджан по военен път, но в пълно съответствие с Устава на ООН. Сега на арменците може да им се наложи наистина да се молят. Да се молят на покровителката си Русия, да се молят на Великите сили и на Минската група на ОССЕ, да се молят на САЩ, с които успяха рязко да влошат отношенията си.

Времето не работи за Армения. Времето продължава да работи

за Азербайджан. Протакането на преговорите и борбата за запазване на „*status-quo*“-то бяха безкрайно вредни точно за националната сигурност на Армения. Тази политика се превърна в огромна заплаха за благосъстоянието на арменското население в Нагорни Карабах.

XIV.

Идването на власт на Никол Пашинян в Армения се оказа лоша новина за мирния процес в Армения. Въпреки първоначалното очакване и впечатления, че ще има пълна приемственост в арменската политика по отношение на мирните преговори (която се свеждаше до деклариране на формално желание за постигане на споразумение и протакане на преговорния процес с всички възможни средства), оказа се, че на Пашинян по вътрешно политически причини му се налага да се разграничи от действията на предшествалите го двама президенти от „Карабахския клан“ – Роберт Кочарян и Серж Саргсян.

Този процес на разграничаване беше официално анонсиран по време на така наречените „Мюнхенски дебати“ с президента на Азербайджан – Илхам Алиев, на Конференцията по сигурността в Мюнхен през месец февруари 2020 година.

По време на пренията с Илхам Алиев, Никол Пашинян на практика отхвърли формулираните от страните съпредседателки на така наречената „Минска група“ на ОССЕ – Русия, Франция и САЩ – „Мадридски принципи“ за рамката на мирното решаване на Нагорно Карабахския конфликт.

Това се оказа огромна грешка от арменска страна, защото мирните преговори се бяха проточили цели 26 години от Бишкекското примирие през 1994 г. до наши дни. През всичките тези години, азербайджанската страна, в лицето най-вече на президента и външния си министър, постоянно повтаряше, че Азербайджан е силно привързан към идеята за мирно решаване на конфликта, но ако няма решение остава военният вариант.

Арменската страна, донякъде самовнушила си, че няма военно

решение на конфликта, защото тя вече е победила във войната, неглижира тези постоянни предупреждения. За самохипнозата на властите в Ереван, спомогнаха в определена степен и ритуалните повтаряния от страна на всички Велики сили – Русия, САЩ, Европейския съюз, триото на страните съпредседателки на „Минската група“ на ОССЕ (тоест три страни от Съвета за сигурност на ООН на куп – Русия, Франция и САЩ), че „няма военно решение на Нагорно Карабахския конфликт“.

Арменците бяха убедени от една страна, че винаги могат дабият Азербайджан на бойното поле, а от друга страна наистина вярваха, че до възобновяване на конфликта няма да се стигне, защото великите сили и най-вече Русия няма да позволят това.

За сега обаче, тези сметки излизат грешни в корена си. На първо място, Армения подцени неимоверно много желанието на Азербайджан за реванш. В Ереван буквално проспяха, протичащия пред очите им процес на превъоръжаване на азербайджанската армия, промяната в командния ѝ състав, създаването на изключително боеспособна бойна сила, способна да води война от най-ново поколение.

Арменците наблюдаваха флегматично как Азербайджан харчи огромни средства от бюджета си за въоръжение. Известно е, че военният бюджет на Азербайджан е по-голям от държавния бюджет на Армения. В Ереван се успокояваха с периодичните подаръци на въоръжение от страна на Русия, но не разчетоха посоката в която се развива азербайджанската армия.

Арменският генерален щаб и сродната му структура при сепаратистите в Нагорни Карабах очакваха, че в случай на война, Азербайджан ще се придържа към класическата форма на сухопътни операции с поддръжка от въздуха, каквато беше войната в периода 1988-1994 година. Това очакване се оказа фатално погрешно.

През всичките 26 години на сравнително безплодни преговори, Азербайджан остави времето да работи за него. Докато преговорите вървяха в приспивно темпо, азербайджанската армия се въоръ-

жаваше приоритетно (над 70 на сто от покупките на въоръжение) с високотехнологично оръжие от Израел. Чак след това идваха покупките от Русия и Турция. Азербайджан изобщо не мислеше да воюва по класическите начини с арменците, след като вече веднъж беше претърпял поражение в подобна военна кампания, довела до загубата не само на Нагорни Карабах, а и на много важните седем азербайджански района около бившата автономна област.

За азербайджанската страна бяха от изключително значение две неща.

Първото – да изчерпа всички възможности за мирно решаване на въпроса за Нагорни Карабах. Международното право беше и е изцяло на страната на Азербайджан и в Баку не виждаха причини, да не се възползват от това максимално.

Второто нещо беше светът да види много ясно, че преговорите се протакат от арменската страна, а ако възникне въоръжена конфронтация, то тя задължително да е инспирирана от арменска страна.

За постигането на първото, азербайджанската страна неотклонно, упорито и неуморно участваше във всички възможни преговорни формати. Имаше периоди от време (най-вече по време на президентството на Медведев в Русия), когато изглеждаше, че мирът е на една ръка разстояние. Така изглеждаше и в Ки Уест, още по времето, когато Хайдар Алиев беше президент на Азербайджан, така изглеждаше и по-късно, когато съпредседателите на Минската група съгласуваха „Мадридските принципи“ за решаване на конфликта и се опитаха да ги наложат на двете противостоящи страни. Това обаче не стана, като идването на Пашинян на власт доведе до срив на мирния процес.

За второто, азербайджанската страна наблюдаваше хладнокръвно уж „замразения конфликт“, който не само че не беше докрай замразен, но и постоянно „припламваше“. От една страна, имаше месеци, през които ставаха над 700 (!) нарушения на прекратяването на огъня. От друга страна, на няколко пъти страните влязоха в ис-

тински бойни действия, като последният път беше през 2016 и през лятото на 2020 г., когато арменците загубиха няколко опорни пункта от тактическо значение, но междуременно с намесата на Русия, боевете бяха прекратени.

Арменската страна не оцени правилно станалото през 2016 година. Още тогава, полевите командири на арменските сили в Нагорни Карабах се тюкхаха, че азербайджанците са ги изненадали с масираното използване на дронове, вместо да се бият очи в очи с тях. Както винаги, арменците бяха убедени, че когато са „очи в очи“, винаги ще побеждават азербайджанците и не се замислиха в достатъчна степен, дали противникът им иска да се бие по този начин.

Арменското чувство за превъзходство имаше своите основания, но то се основаваше на събития от началото на войната през 1988-1994 г., когато срещу арменските въоръжени формирования (отлично въоръжени и много силно мотивирани) противостоеше азербайджанският ОМОН (Отряд милиции особого назначения). Когато срещу доброволци с отлична военна подготовка и редовна армия се противопоставят отряди на милицията, резултатът е лесно предвидим. Арменците установиха контрол над Нагорно Карабахската автономна област (НКАО), завзеха седемте азербайджански района около нея, осигуриха си сухопътна връзка с Република Армения през така наречения „Лачински коридор“ и вече можеха да се съгласят на примирие.

Примирието устройваше Ереван най-добре, защото там отлично знаеха, че в международното право няма формула по която да придобият законно Нагорни Карабах, нито има начин новопоявила се „република“ да бъде призната от някого. Така „Нагорно Карабахската република“ си остана непризната не само от Русия, но и от самата Армения.

За арменския политически елит, поддържането на „статускво“-то беше постоянна стратегия. Докато се поддържаше то, арменското управление в бившата НКАО беше гарантирано, а на територията на седемте района можеше да продължава незаконният добив

на полезни изкопаеми (злато, мед, молибден, паладий), с износа на които се осигуряваше прехраната не само на Нагорни Карабах, но и на самата Армения в известна степен.

До каквато и мирна формула да се достигнеше, тя нямаше да бъде толкова изгодна за Ереван и за „властите“ в Степанакерт (Ханкенди), колкото поддържането на състоянието на нещата към датата на Бишкекското примирие. Единственото, което не трябваше да се прави, беше да се правят резки движения и да се възобновява въоръжената конфронтация с Азербайджан. Докато на власт бяха президентите от „Карабахския клан“, тази стратегия се изпълняваше доста успешно.

Точно Никол Пашинян, поради неопитност или поради някакви много по-сериозни причини, за които ние не знаем, направи грешния ход. От една страна, той водеше една доста бутафорна политика на противопоставяне на Москва. Бутафорна, защото първото посещение на Пашинян след избора му за министър-председател беше в Москва и защото руското присъствие в базата в Гюмри беше абсолютно гарантирано.

Пашинян обаче не си даде сметка, че в Москва обичат „отдаването“ на съюзниците им да е пълно и откровено се дразнеха от театралните етюди на „независимост“ и „западничество“ на властта в Ереван. Особено раздразнени бяха руските власти, когато Пашинян предприе определено ограничаване на руските електронни медии от държавната ретранслаторна мрежа в Армения. В епохата на интернет, подобни действия са доста безсмислени, но в Москва това беше прието много лично и като враждебен акт.

В този момент, министър-председателят на Армения направи своя фатален погрешен ход. През юли 2020 г. арменската страна предизвика пограничен конфликт в Товузкия район на международно признатата граница между Армения и Азербайджан. В Баку реагираха като ужилени, защото този път боевете пламнаха не на територията на Нагорни Карабах, а далече на север, на участък от границата, за който двете страни нямат никакви спорове. За смет-

ка на това, Товузкият район е в непосредствена близост до: трасето на Южния газов коридор; трасето на нефтопровода Баку – Джейхан; и до трасето на железопътната линия Баку – Тбилиси – Карс (БТК), която е част от Великия копринен път, свързващ Китай с Европа.

За азербайджанското ръководство, провокацията от месец юли 2020 година беше достатъчно основание да не изпитва повече никакви задръжки и да няма никакви угризения на съвестта спрямо арменската страна. Събитията от месец юли на практика дадоха „карт бланш“ на Азербайджан и лично на президента Алиев при следващ инцидент, да действат не отбранително, а да започнат контрастъпление.

Така и стана. След затишието през месец август и началото на септември, дойде поредният инцидент от ранното утро на 27 септември 2020 година. Последва пълномащабна война, в която победиха азербайджанците. Седемте окупирани от Армения района вече са под контрола на азербайджанската армия. Специалистите в областта на военното дело продължават да анализират неуморно резултатите от действията на азербайджанските дроневи и от прилаганата военна стратегия. [70] Тези въпроси са изключително интересни и много важни, но те не са тема на този анализ. Темата е по-различна.

След като азербайджанската армия настъпи на широк фронт срещу арменските сили в окупираните територии, светът видя, че Русия не възнамерява да се намесва – поне на първо време. Причината за това беше простият факт, че Азербайджан води бойни действия на собствената си, международно призната територия. Владимир Путин и неговият говорител Песков, бяха пределно ясни по този въпрос – Русия няма да се намеси, докато бойните действия не се водят на международно призната арменска територия.

По-лошата новина за Армения беше, че и военно политическият съюз ОДКБ (Организация договора о коллективной безопасности) също нямаше намерение да се намеси, докато боевете са на азербайджанска територия. Аргументът беше същият – ОДКБ би имал мотив и задължение да се притече на помощ на Армения, ако е нападната

суверенната ѝ територия. Боевете се водеха на суверенната територия на Азербайджан, така че ОДКБ нямаше формален ангажимент да се намесва.

В този момент двете страни имаха диаметрално противоположни външно политически стратегии, които обаче бяха (и продължават да са) като „скачени съдове“.

Азербайджанската дипломация правеше и продължава да прави всичко възможно, за да възпира по деликатен начин „ентусиазма“ на съседна Турция, която образно казано „я сърбят ръцете“. В Баку обаче прекрасно знаеха, че трябва да си свършат работата сами. Всяко пряко заместване на Турция във военните действия би направило неопенима услуга на Армения – то най-вероятно би задействало намесата на ОДКБ, която всъщност беше последната надежда на Ереван за излизане от ситуацията в дадения момент.

Армения беше мобилизирала цялата си изобретателност, а и цялата си безкомпромисност в усилията си да постигне интернационализация на конфликта. Обстрелът с балистични ракети на градове на територията на Азербайджан, които нямат нищо общо с оспорвания Нагорни Карабах, не се дължеше на някакви човеконенавистни настроения у арменското ръководство. Тази стрелба по цивилни цели имаше едно единствено предназначение – да провокира азербайджанската армия да отговори с обстрел на местата, откъдето се изстрелват ракетите. А ракетите, се изстрелваха от международно признатата територия на Армения, към която Азербайджан няма никакви претенции. Ако Баку отвърнеше симетрично и азербайджанските ракети започнеха да падат върху международно признатата арменска територия, Армения щеше да има формалното основание да поиска намесата на ОДКБ, на която в крайна сметка е член. (За разлика от Армения, Азербайджан е член на ОНД, но не е член на ОДКБ).

Както се вижда, става дума за макиавелистки подход в най-чистия му вид. Всъщност, опитите на Армения да активира ОДКБ започнаха още преди септемврийската ескалация на бойните действия. [66]

Азербайджанците сякаш разгадаха този ход на Ереван и отказаха да отвърнат на ракетния обстрел, идващ от територии намиращи се извън границите на бившата Нагорно Карабахска автономна област.

Тук няма да коментираме хода на бойните действия в Нагорни Карабах и седемте обкръжаващи го азербайджански окупирани райони. Окупираните райони просто не са вече окупирани.

Ключовият въпрос, който всеки вероятно би си задал е:

Как е възможно да се преговаря 26 години и да не се постигне окончателно мирно споразумение?

На тези тема беше посветена значителна по обем работа от страна на Лабораторията по проблемите на Черноморския и Каспийския регион (ЛПЧКР) към ВУСИ, резултат от която е и тази книга, „От Мадридските принципи до Мюнхенските дебати“.

Днес, журналисти, публицисти и най-различни политици се надпреварват да обвиняват Великите сили и в частност трите държави – съпредседателки на „Минската група на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа“ (OSCE, OCSE на български и ОБСЕ на руски език) – Русия, Франция и САЩ, че са се провалили да постигнат мир в региона.

Справедливостта изисква да признаем, че точно по въпроса за Нагорни Карабах, Русия и САЩ имаха несравнимо по-малко разминавания, отколкото по въпросите на останалите „замразени конфликти“ в страните от бившия СССР, да не говорим за сепаратистките движения в самообявилите се „републики“ в Грузия – Абхазия и Южна Осетия.

Пак справедливостта изисква да се признае, че страните от Минската група и по-специално трите съпредседателки, формулираха съвсем адекватно и максимално балансирано предложение за „рамкови“ принципи на мирния процес – така наречените „Мадридски принципи“, които са съобразени с международното право и в максимална степен отчитат интересите на страните в конфликта, особено тези на арменците в Нагорни Карабах. Тези принципи в ог-

ромна степен отразяват и натрупаната история на преговорите за разрешаване на конфликта в Нагорни Карабах.

Проблемът е в това, че както стана дума по-горе, преговорите се проточиха прекалено дълго, а опитът на Никол Пашинян да изпрати сигнал на Москва, че тя може да разчита на него по най-важните геополитически въпроси в Закавказието – контрола върху трасетата на газопроводите и нефтопроводите, се оказа много лошо пресметнат. Вместо да спечели благоволенieto на Путин, Пашинян даде на Азербайджан не просто повод, а много сериозна причина да поднови бойните действия.

Така възникна реалната възможност, връщането на Азербайджан на седемте района около Нагорни Карабах да стане със силата на оръжието. Към днешна дата, вследствие на споразумението между Азербайджан, Армения и Русия, оповестено под формата на съвместно политическо изявление на Илхам Алиев, Никол Пашинян и Владимир Путин от 10 ноември 2020 г., това е факт. Азербайджан си върна контрола над седемте района около бившата Нагорно Карабахска автономна област, като и върху част от територията на НКАО – най-вече върху историческата столица на Карабахското ханство и азербайджанската култура – град Шуша.

Естествено, възниква резонният въпрос: толкова ли не можеше това да стане с преговори, а трябваше да се водят пълномащабни бойни действия? Отговорът ще даде може би някой ден Никол Пашинян, защото можем да обвиняваме предшествениците му в безкрайното забавяне на преговорите, но за детонирането на новия въоръжен конфликт, заслугата е лично негова.

Така или иначе, историята на противопоставянето на Азербайджан срещу Армения в преговори, продължили повече от 26 години е изключително поучителна. Тя показва, че са възможни ситуации, при които дори и Великите сили не могат да наложат волята си над малки но суверенни държави. Това би могло почти да предизвика възхищение, ако резултатът не беше пълномащабна война, в рамките на която се твърди, че се водят „бойни действия от пето поколение“.

Също така, финалът на 26 годишното печелене на време, шикалкавене, водене на преговори, на които не се вижда краят е също много поучителен. Никол Пашинян и неговият военен министър може би решиха, че за нуждите на вътрешната политика в Армения, могат да бъдат използвани външно политически средства. Ако Пашинян беше учил уроците си по история по-внимателно, той несъмнено щеше да знае, че по подобен начин е започнала Френско-Пруската война през 1870 година. Императорът на Франция – Наполеон III заявява пред вътрешния си кръг от най-приблизени сътрудници, че му е необходима „една малка, победоносна война“. Всички знаем как завършва „малката, победоносна война“ – с тежко поражение на Франция, със загубата на Елзас и Лотарингия, с рухването на Империята и с Парижката комуна, като „допълнителен бонус“.

В случая с 44 дневната война в Закавказието през тази година, арменското държавно ръководство също търсеше някаква „малка, победоносна война“ или дори „малка, безнаказана въоръжена провокация“, с която да поддържа тона на привържениците на управляващото мнозинство.

В тази посока бяха направени достатъчно предварителни стъпки. Сред тях са: отказът от „Мадридските принципи“, станал по време на „Мюнхенските дебати“ между Никол Пашинян и Илхам Алиев по време на Международната конференция по сигурността през февруари 2020 г.; отказът от подхода „територии срещу мир“ и не на последно място – провокацията в изключително невралгичния Товузки район.

Последното събитие, за което вече стана дума е от изключителна важност. Това представляваше недвусмислен реверанс в посока към Москва с посланието:

„Ако азербайджанската енергийна и транспортна инфраструктура Ви пречат, (най-вече Южния газов коридор и Железопътната линия Баку – Тбилиси – Карс, известна вече като БТК, както и нефтопровода Баку – Джейхан), ние сме готови да Ви съдействаме, като инициираме въоръжен сблъсък точно там, където границата между

Армения и Азербайджан е най-близо до въпросните обекти на критичната инфраструктура на Баку. Само кажете и ние сме насреща ...“

Днес, Пашинян и военния му министър могат да отричат яростно подобни тълкувания, но едва ли някой ще повярва на уверенията им. Ескалацията на напрежението си вървеше като по учебник – първоначално със сблъсъците в Товузкия район, след това с различни PR демонстрации, включително военното обучение на съпругата на Никол Пашинян и на още двадесетина нейни съмишленици от движението „Жени за мир“ в окупираните тогава територии [67], за да се стигне до „дръпването на спусъка“ на 27 септември 2020 година.

Пашинян дойде на власт на вълната на анти-корупционната риторика, като тук трябва да имаме пред вид не само тривиалното рушветчийство в Армения, но и всеобщото възмущение срещу опита на предпоследния президент на Армения – Серж Саргсян да си направи конституционна реформа, която да го остави на власт и след окончателното изтичане на мандата му, този път под формата на министър-председател със съевременно рязко нараснали пълномощия. Циркът с „конституционната реформа“ в Армения, създаде всички необходими условия за мащабни обществени протести срещу политическото „статус-кво“ в страната.

Пашинян се възползва оптимално от създадалата се ситуация и дойде на власт, яхвайки вълната на протеста срещу конвенционалната и високата политическа корупция. Но, както е добре известно – да дойдеш на власт е много по-лесно от това да се задържиш на власт. Когато анти-корупционната риторика на Пашинян се изхаби, най-вече поради липсата на адекватни действия в същата посока, той потърси „план Б“ в ескалацията на напрежението. Така се стигна до рязкото покачване на напрежението и до пълномащабната 44 дневна война, започнала на 27 септември 2020 г. и завършила с падането на Шуша и споразумението Алиев – Пашинян – Путин.

Всичко това, би трябвало да покаже на арменската страна в конфликта, а най-вече на Никол Пашинян и неговите съмишлени-

ци, че и най-лошият мир е за предпочитане пред най-хубавата война. Още повече, че 44 дневната война, наричана вече и „Втора Карабахска война”, както и „Отечествена война”, съвсем не беше хубава за Армения и арменците. Тя просто доведе до военен разгром на арменските сили в окупираните азербайджански райони и до достигането на азербайджанските войски на крачка от столицата на някогашната Нагорно Карабахска автономна област (НКАО) – Степанакерт (Ханкенди).

През всичките 26 години на преговори в периода между Бишкекското примирие и 44 дневната война, един от основните аргументи на привържениците на арменската кауза беше: „международното право може формално да е на страната на Азербайджан, но арменците си завоюваха своето право над завзетите райони на бойното поле”. Вижда се, че човек не бива да изкушава съдбата постоянно, особено когато става дума за такова променливо нещо като военното щастие.

XV.

Безспорен факт е, че ако Армения се беше придържала към „Мадридските принципи”, днес тя щеше да е в много по-добро положение в Нагорни Карабах. Но заиграването с националистическите настроения и използването на външната политика за решаване на конюнктурни вътрешно политически задачи, доведе Пашинян до сегашното му незавидно положение.

Подписаното споразумение между Илхам Алиев, Никол Пашинян и Владимир Путин¹², с което се спират бойните действия от 00:00 часа по московско време на 10 ноември 2020 г., не оставя никакво място за маневриране нито на арменската дипломация, нито на политическото ръководство в Ереван като цяло. Армения вече направи

¹² Пълният текст на Споразумението Алиев-Пашинян-Путин е даден в тази студия като Приложение № 1. Той може да бъде намерен на български език и в списвания от ЛПЧКР сайт blacksea-caspia.eu – източник [68].

една след друга, предвидените в споразумението отстъпки, без да има каквото и да е право на „обжалване и протест“.

Със сигурност можем да твърдим, че ако в Ереван бяха приели искрено „Мадридските принципи“ и бяха дали ход на конструктивни преговори по прилагането им, в момента арменците щяха да контролират територията на бившата НКАО в границите в които тя беше окупирана от тях към 27 септември 2020 година. Шуша щеше да е все още под арменски контрол.

В момента, арменците на територията на бившата НКАО не контролират територията, на която живеят.

Според Споразумението „Алиев-Пашинян-Путин“ [68] в най-добрия случай, те са под закрилата на Русия – останалата извън контрола на Азербайджан част от бившата НКАО се превръща от непризната арменска република и от „втора арменска държава“ в откровен протекторат на Руската федерация. Протекцията се осъществява чрез предвидения в споразумението „миротворчески контингент на Руската Федерация“, състоящ се от „1960 военнослужещи, въоръжени със стрелково оръжие, 90 бронетранспортъора, 380 броя автомобили и специална техника“. [68]

От по-песимистична гледна точка обаче, арменците в Нагорни Карабах се превръщат буквално в заложници, гарантиращи доброто поведение на Ереван пред Москва. Арменските държавни ръководители вече видяха как Руската федерация може (когато поиска и когато ѝ е изгодно) да следва международно-правните норми толкова стриктно, че с иначе напълно легитимното си поведение да накаже дадено държавно ръководство, което не харесва, в частност – някакъв държавно-политически лидер, когото особено много не харесва.

Ако Армения беше следвала „Мадридските принципи“, Нагорни Карабах щеше да има много по-прецизиран специален статут, като някъде в неопределеното бъдеще дори щеше да бъде проведен и референдум за самоопределението на населението му. Референдумът вероятно щеше да бъде отложен за след десетки години, но

миротворческият контингент щеше да бъде много по-балансиран (в него най-вероятно щяха да са широко представени останалите държави от ОНД, на първо място – Беларус и може би Казахстан) и карабахските арменци нямаше да бъдат „заложници“ на отношенията Москва – Ереван. Те щяха да живеят и работят в условията на „високата автономия“, която постоянно им предлагаша азербайджанските лидери.

Днес, „високата автономия“ е заместена от нещо, намиращо се по средата между „протекторат“ и „заложничество“. Арменското държавно ръководство и лидерите на самообявилата се „Нагорно Карабахска Република“ нямат абсолютно никакви инструменти, с които да помръднат нещата и на йота от това положение.

Много по-оптимистични са нещата за Азербайджан. „Страната на огньовете“ си върна окупираните седем района около бившата НКАО, откъдето азербайджанското население беше изгонено по най-безцеремонен начин по време на „Първата Карабахска война“, заедно с кюрдското население от Келбаджарския и Лачинския район. Азербайджанците обаче трябва да са изключително внимателни, защото създаващата се ситуация в останалата извън техния контрол част от бившата НКАО твърде много наподобява на ситуацията в Южна Осетия преди руско-грузинската война от 2008 г., известна като „войната 08.08.08“.

Успоредниците между „остатъчния“ Нагорни Карабах днес и Южна Осетия през 2008 г. са много. И двете територии са част от държави – членки на ООН и международната общност ги разглежда като част от територията съответно на Азербайджан и на Грузия.

И на двете територии са се самообявили „независими държави“, които изобщо не са признати от международната общност. Тук би трябвало да отбележим, че Южна Осетия по редица причини е призната поне от Русия, Никарагуа и една – две тихоокеански островни държави, докато Нагорни Карабах не е признат от никого – нито от Русия, нито дори от Армения. Но международно-правното положение на двете територии е съв-

сем сходно.

И на двете територии действат управленски режими, които са крайно враждебни към държавите, чиято суверенна територия всъщност са.

И двете територии са под протектората на Руската федерация. Тук азербайджанската страна, би трябвало много добре да прецени опита на Грузия в нейния опит да си върне суверенитета над Южна Осетия¹³. Макар че и до ден днешен продължават да висят неясноти и въпросителни над „войната 08.08.08“, едно е ясно. И най-малкото посягане на Азербайджан към територията, намираща се под руска протекция, може да доведе до незабавен и крайно асиметричен отговор.

Споменът от руско-грузинската война хвърля много дебела сянка над останалата извън контрола на Азербайджан част от бившата НКАО и властта в Баку не трябва да забравя за събитията от август 2008 г. нито за миг. Най-важното е, че азербайджанците не бива да забравят, че съществува много широк арсенал от провокации, които биха могли да активират някаква руска свръхреакция. По тази причина, те трябва да са изключително внимателни и да не се поддават на никакви емоции, каквото и да става в „остатъчния“ Нагорни Карабах. Към тази констатация трябва и да отнесем и заключението, че Азербайджан най-вероятно ще продължи досегашната си политика на ограничаване на ролята и намесата на Турция в деликатния баланс в Закавказието.

Въпреки доста тенденциозните повтаряния на някои медии по време на 44 дневната война, наричана вече и „Втора Карабахска война“, които постоянно пишеха: „подкрепеният от Турция Азербайджан“, всички добросъвестни наблюдатели забелязаха усилията на азербайджанската дипломация, да държи Турция на страна от конфликта.

¹³ Виж: Война 08.08.08: Впервые о ее тайнах в интервью Владиславу Шурыгину генерал Хрулев, 27 апреля 2012, 18:30, <https://regnum.ru/news/polit/1525951.html>

Разбира се, отношенията между Турция и Азербайджан в момента са в своя зенит, но съществената помощ на Турция за Азербайджан изобщо не трябва да бъде търсена във военната област. Там, тя беше ограничена в значителна степен.

Въпреки всеобщото стереотипно разбиране, Турция изобщо не е главният снабдител с оръжие на Баку. Над 70 на сто от вноса на оръжие на Азербайджан идва от Израел, в това число и преобладаващата част от дроновете, изиграли толкова важна роля за победата на страната в 44 дневната война.

Не по-малко несъстоятелни бяха и внушенията, че Турция изпраща „муджахидини“ от Северна Сирия в помощ на Азербайджан. Излишно е да се обяснява, че някакво сирийско опълчение, трудно ще свърши работа на непознат терен, където противниците се бият с оръжия, които са последната дума на военната промишленост. Докато за арменците, идването на помощ на някои техни сънародници от Сирия или от Ливан, би могло да има все пак някакво положително отражение върху бойния им дух, то при азербайджанците идването на подобна „външна“ помощ би донесло „нулева добавена стойност“ за тяхната боеспособност¹⁴.

Истинската помощ оказана от Турция на Азербайджан през годините, беше на първо място, осигуряването на достатъчно надеждни трасета за енергийните и транспортни инфраструктурни проекти на Баку през Анадола и европейската част на страната. Разбира се, Турция е защитила интереса си в тези съоръжения по най-добър начин, но помощта, оказана на осъществяването на азербайджанските проекти наистина е много важна. Достатъчно е да се направи сравнение, за колко време бяха изградени Транс-анадолският и Транс-адриатическият газопровод и за колко време се строи, без да е изпълнен до край интерконекторът, свързващ газопреносните мрежи на България и Гърция.

¹⁴ Отделен въпрос е, че едва ли в Идлиб има толкова бойци на анти-Асатовата опозиция, колкото създателите на разни политически внушения разпращат по целия свят – от Либия до Нагорни Карабах.

Турция и Азербайджан имат и други съвместни проекти – нефтопроводът Баку-Джейхан, както и петролната рафинерия на държавната азербайджанска компания SOCAR, разположена в Измир. Пак логистичната подкрепа на Турция, позволи на Азербайджан да прекара през своята територия част от Новия Велик копринен път, в лицето на железопътната линия Баку-Тбилиси-Карс (БТК) и да свърже пристанището на Баку на брега на Каспийско море с турската железопътна мрежа, а от там и с Европа.

Така че, турската подкрепа има огромно значение за Азербайджан, но в съвсем различен смисъл в сравнение с широко тиражираните внушения в различни медии.

Азербайджанците имаха много сериозни причини, да сдържат огромното желание на Турция да се ангажира в по-голяма степен в конфликта. За това те имаха и стратегически и чисто пропагандни съображения.

От стратегическа гледна точка, отношенията между Азербайджан и Иран са изключително деликатни. Етническото азербайджанско землище е разделено между днешната територия на Република Азербайджан и северозападните земи на Иран, където живеят около два пъти повече азербайджанци. Въпреки общото си историческо минало с Азербайджан (или по-скоро точно заради него) и въпреки общата религиозна вяра – шиитския Ислям, Иран беше и е стратегически съюзник на Армения и нейната единствена надеждна сухопътна връзка с околния свят.

Освен това, в периода на управлението на Народния фронт, през първите години след обявяването на независимостта на Азербайджан, държавни лидери от Баку, като покойният тогавашен президент Елчибей си позволяват лукса да направят по-прикрити или по-ясни намеци за автономия на азербайджанците в Северозападен Иран. Тези несръчни демаршове, направени повече за вътрешно политическа консумация, отколкото с някаква по-далечна перспектива, изиграват негативна роля, възбуждайки подозренията и при-

тесненията на Техеран, че северният им съсед има териториални претенции.

Иранското държавно ръководство съвсем не е забравило опита на Сталин за създаде марионетна азербайджанска държава със столица в Тебриз в периода ноември 1945 – ноември 1946 година¹⁵. Разбира се, има огромна разлика между днешната Азербайджанска република и някогашната съветска империя, но това не прави подозрителността на Техеран по-малка.

От трета страна, в днешната геополитическа реалност, съществува все по-ясно оформящо се противопоставяне между Турция и Иран. Причините за това противопоставяне са различни – от чисто геополитически и борба за регионално лидерство, до културни и религиозни по оста на противопоставяне между сунити и шиити. Противопоставянето доби съвсем реални очертания по време на гражданската война в Сирия, където и Иран и Турция в крайна сметка се намесиха пряко. Азербайджанското ръководство очевидно изобщо не желаше да провокира иранците, допускайки по-широка намеса на Турция по време на 44 дневната, Втора Карабахска война.

Естествено, особените отношения между Азербайджан и Иран не са единственото основание на Баку да се стреми към ограничаване на турското участие в събитията около Нагорни Карабах. През последните няколко години, азербайджанското държавно

¹⁵ Азербайджанската държава със столица в Тебриз е създадена по лично указание на Сталин. През януари 1946 година, нейното създаване е последвано от появата на така наречената „Мехабадска република“ на кюрдите в Северозападен Иран, която е можела да осигури на въоръжените сили на СССР пряк достъп до Ирак. Няколко изключително важни документа могат да се прочетат в превод на английски език в сайта на Международния научен център Удроу Уилсън, в специалната му колекция от документи за Студената война, предвестник на която е възникналата във връзка с описваните събития „Иранска криза“. Виж: Cold War International Project, Virtual Archive 2.0, Collection 1945-46 Iranian Crisis, Woodrow Wilson International Center for Scholars, https://web.archive.org/web/20071021051934/http://wilsoncenter.org/index.cfm?topic_id=1409&fuseaction=va2.browse&sort=Collection&item=1945-46+Iranian+Crisis

ръководство положи изключителни усилия, за да неутрализира негативната реакция на Русия на газовите и транспортни начинания на Азербайджан в Турция, Югоизточна и Южна Европа. Тези действия биха могли да бъдат окачествени като „висш пилотаж“ в отношенията на относително малка суверенна държава с Руската федерация.

Азербайджанците успяха по много находчив начин да ангажират руската държавна компания „Роснефт“ (смятана за много близка до сърцето на президента Владимир Путин) в мащабно дългосрочно сътрудничество. Освен това, в Баку успяха да направят капитал и от неадекватната риторика на министър-председателя на Армения – Никол Пашинян, свързана с исторически въпроси, като сътрудничеството на „Дашнакцутюн“ с Абвера през Втората световна война и ролята на Гарегин Нжде (Гарегин Егишевич Тер Харутюнян, известен и като Гарегин Нъждех) в създадения от нацистите „Арменски национален съвет“¹⁶.

Темата за действията на Азербайджан за осигуряване на тила си откъм Русия и ОДКБ е твърде сериозна, за да бъде разгледана в няколко реда и ще бъде тема на последваща публикация на Лабораторията по проблемите на Черноморския и Каспийския регион (ЛПЧКР) към ВУСИ. Тук ще се ограничим с констатацията, че ролята на Руската федерация в Закавказието нарасна. Армения вече е изключително зависима от Москва, а Азербайджан трябва сериозно да се съобразява с руското присъствие не само в 102 база в Гюмри (бившият Ленинанкан) на територията на Армения, но и с ролята на руския миротворчески контингент на останалата извън азербайджански контрол територия на бившата Нагорно Карабахска автономна

¹⁶ Арменският национален съвет („Armenisches Nationales Gremium“) е създаден в Берлин по инициатива на немското военно командване през 1942 година. Той е оглавен от професора от Берлинския университет Арташес Абегиан. Гарегин Нжде става член на Арменския национален съвет през декември 1942 година, като е и заместник главен редактор на вестник „Азат Айастан“ („Свободна Армения“), чийто главен редактор е бил Абрам Гюлхандян.

област (НКАО)¹⁷.

Независимо, че постоянно сочената за стратегически съюзник на Руската федерация (РФ) Армения, загуби 44 дневната Втора Карабахска война, Москва излезе на печалба. Руснаците успяха да влязат в ролята на главни миротворци и да елиминират Минската група на ОССЕ от подписването на примирието между Азербайджан и Армения. Тук те бяха улеснени до крайност от абсолютно едностранчивата позиция, зета от Франция, в частност от президента Макрон, който застана изцяло и открито на страната на Армения. Така се оказа, че една от страните – съпредседателки на Минската група (Русия, Франция и САЩ) е взела страна в конфликта. При това положение, Азербайджан предпочете посредничеството с Армения да се ограничи до руското участие, а в Ереван просто нямаха право на никакъв избор.

По-горе стана дума, че в Баку ще трябва да бъдат изключително внимателни във взаимоотношенията си с Русия и с руския миротворчески контингент, имайки пред вид печалния опит на Грузия от конфликта в Южна Осетия. Но това горчиво хапче е общо взето лесно за преглъщане на фона на постигнатия огромен успех – връ-

¹⁷ Междувременно, руското военно присъствие в Азербайджан, изразяващо се в експлоатацията на Габалинската радарна станция, беше преустановено през месец декември 2012 година. Габалинската РЛС е най-мощната (и най-скъпата) станции за ранно предупреждение срещу ракетно нападение, с персонал около 2000 души. От друга страна, тя се смята за остаряла в технологично отношение. Габалинската РЛС може да се използва за прихващане на евентуални изстрелвания на ракети със среден радиус на действие, както и за следене на космически спътници намиращи се на орбитални позиции на юг от територията на Руската федерация. Габалинската РЛС влезе в световните новини през 2007 г., когато руският президент Владимир Путин предложи на американската страна Русия и САЩ да използват съвместно радарната станция, в замяна срещу отказ от разгръщането на система за противоракетна отбрана в страните от Централна и Югоизточна Европа. На 10 декември 2012 година, Министерството на външните работи на Азербайджан съобщи, че Руската федерация спира да ползува взетата под аренда Габалинска РЛС, тъй като страните не са успели да се договорят за размера на арендната цена. (Виж: РФ приостановила експлуатация Габалинской РЛС – МИД Азербайджана, 10 декември 2012, 18:41 (мск), Российская информационная агенция „РИА Новости“, <https://web.archive.org/web/20121213060331/http://news.mail.ru/politics/11254053/?frommail=1>).

щане на контрола над седемте окупирани района, съседни с Нагорни Карабах и връщане на контрола над част от територията на бившата НКАО и най-вече над историческата столица на Карабахското ханство – град Шуша, смятан за „културната перла“ на Азербайджанската република.

Големият губещ в 44 дневната война е Армения. По-горе пространно бяха разгледани проиграните от арменските политически елити възможности за постигане на „мир срещу територии“ и за фактическо запазване на контрола над Нагорни Карабах. Всички тези възможности вече са история. Големият въпрос на деня е по какъв път ще продължи арменската външна политика.

Безспорно, най-вероятният сценарий е да продължим да ставаме свидетели на вълна от реваншизъм. Всъщност, точно това и наблюдаваме, но ще бъде добре да не се правят окончателни заключения, докато Никол Пашинян продължава да е на власт в Ереван. Няма съмнение, че в момента всички опозиционни сили в Армения безкомпромисно атакуват Пашинян, както заради потърпяното поражение във войната и подписаното споразумение с Илхам Алиев и Владимир Путин, така и водени от не съвсем „идеални“ цели – моментът е изключително подходящ за връщане във властта на старите арменски политически елити, включително на „Карабахския клан“ и на „Дашнакцутюн“, макар че неочаквано за всички, Пашинян издържа „опозиционния щурм“ проведен непосредствено след края на 44 дневната война.

Ясно е, че избистрянето на някаква устойчива арменска външно политическа линия може да се очаква след приключването на разразилата се безкрайна политическа криза, независимо от начина по който ще стане това и от крайния резултат. Безспорно, много малко вероятно е да започне процес на помирение с Азербайджан, не само на този етап но и в перспектива. Поражението в 44 дневната война на първо място дава енергия на всички крайни националистически сили, като в момента и най-маргинални групировки имат поле за изява.

Освен това, всеки арменски политик, на когото би му минала през главата идеята за помирение с Азербайджан, несъмнено си спомня незавидната съдба на първия президент на Армения – Левон Тер Петросян, който падна от власт точно заради желанието си да стигне до някаква сделка с Баку. Последвалите събития потвърдиха, че Левон Тер Петросян е бил прав в своите действия, но това е валидно за страничните наблюдатели. За сега няма данни за никакво отрезвяване в Армения, по-скоро там става точно обратното.

Страната беше заляна от протести срещу управлението на Пашинян. В това няма нищо учудващо, но в огромното си мнозинство, мотивите на протестите бяха отклонено реваншистки. Хората не протестираха срещу това, че Пашинян и правителството му (най-вече в лицето на министъра на отбраната) вкараха страната във Втората Карабахска война. Те протестираха срещу споразумението между Илхам Алиев, Никол Пашинян и Владимир Путин, което оценяваха и изглежда продължават да оценяват като капитулация на Армения пред Азербайджан. Трудно е да се оспори оценката им за акта на подписването на споразумението, но отхвърлянето му в този момент е изключително неблагоприятно.

В крайна сметка, споразумението или „капитулацията“ според протестиращите, спасиха арменските бойци в Нагорни Карабах от пълно поражение, особено при перспективата голяма част от тях да бъдат обкръжени при населения пункт Красный Базар, недалече от Ходжавенд. Да не говорим, че след превземането на Шуша, авангардът на азербайджанската армия беше пред вратите на Степанакерт (Ханкенди).

Но рискованото поведение „да се дърпа дяволът за опашката“ не се изчерпва с антиправителствените протести в Армения. Те могат да се приемат за нещо съвсем нормално, независимо от тяхната нецелесъобразност. Освен мащабният протест в страната срещу правителството на Пашинян, известен контингент от арменските въоръжени сили в Нагорни Карабах, отказаха да признаят споразумението от 10 ноември 2020 година и останаха да водят партизански действия в горите. Някои от тези бойци дори се обявиха за „смъртници“.

В края на ноември и в началото на декември 2020 г. тези партизански отряди, извършиха нападения над азербайджански военни и над цивилни лица, извършващи служебните си задължения в района. Нападенията станаха най-вече в Ходжавендския район, над който азербайджанската армия си възвърна контрола в хода на 44 дневната война. (За подробности за нападенията виж в: Приложение № 2). Като незабавен отговор, последва анти терористична операция на Службата за държавна безопасност на Азербайджан (DTX).

Последваха нови инциденти, като един от най-знаковите регистрирани случаи е от 27 декември 2020 г., в района на село Агдам (Акаку) на Ходжавендския район, при което един азербайджански войник беше убит, а един – ранен. [72] Според оценките на азербайджански наблюдатели, в горите на Нагорни Карабах, непосредствено след официалния край на бойните действия в средата на месец ноември 2020 г. са останали между 3000 и 4000 арменски бойци. [73] Има различни мнения за това кой в Армения насърчава дейността на партизаните. Преобладава мнението, че това е дело на опозицията, по-специално на „Карабахския клан“, а не на арменското правителство, което в момента изобщо няма интерес от изостряне на обстановката.

Но който и да подклаждаше подновяването на боевете в Нагорни Карабах, целта на тези действия беше ясна – проваляне на мирното споразумение от 10.11.2020 г., формулирано с тристранното изявление на Илхам Алиев, Никол Пашинян и Владимир Путин. Развитието на събитията по такъв сценарий вещае много нерадостна перспектива за арменското общество. При него, Армения ще продължи да бъде в изолация от повечето съседни държави, което пък изключва възможностите за постигане на икономически растеж и за подобряване на благосъстоянието на арменските граждани. Изолацията означава и продължаване на изключването на Армения от всички регионални инфраструктурни проекти.

Единственото изключение в картината на тази изолация вероятно ще продължи да бъде Иран, който от своя страна се опитва поне да думи да постигне сближаване с Азербайджан. Наблюдателите са

крайно скептични към такова приятелство между Техеран и Баку, но е възможно това да стане факт поне от части, поради интересите на Иран към общи водни, хидротехнически проекти, които са свързани с освободените територии на Азербайджан. На всичкото отгоре, Армения загуби доста удължената си фактическа граница с Иран, съществувала по време на окупацията на „седемте района“. Сега връзката между двете държави отново се осъществява през тесния коридор в най-южната част на Зангезур при град Мегри.

Освен това, Армения вече е фактически протекторат на Русия, въпреки откритото недоволство сред определени среди в страната и в диаспората. Както стана дума, арменците в Нагорни Карабах изцяло зависят от руския миротворчески контингент.

XVI.

Колкото и невероятно да звучи, описаното положение на нещата има алтернатива и първата предпоставка за него е заложена точно в текста на споразумението „Алиев-Пашинян-Путин“. Става дума за точка 9 от споразумението, която гласи:

„Вдига се блокадата на всички икономически и транспортни връзки в региона. Република Армения гарантира безопасността на транспортните връзки между западните райони на Азербайджанската Република и Нахичеванската Автономна Република с цел да се организира безпрепятственото движение на граждани, транспортни средства и товари в двете посоки. Контролът над транспортните връзки се извършва от органите на Граничната служба на Федералната служба за безопасност на Русия.

Съгласувано между Страните, ще бъде осигурено строителството на нови транспортни комуникации, свързващи Нахичеванската Автономна Република с западните райони на Азербайджан”. (Виж и *Приложение № 1*).

В този текст е заложена възможността, Армения да се опита да излезе от почти пълната транспортна блокада, в която се намира. Ако

между Азербайджан и Армения се установи устойчиво примирие (за подписването на мирен договор, все още никой не смее и да мечтае – достатъчно е да отбележим, че документът, по който се прилага споразумението за прекратяване на огъня е изявлението на тримата лидери на Азербайджан, Армения и Русия). Армения би могла, стъпка по стъпка, да се опита да създаде отношения на търпимост първо в транспортния отрасъл, като използва транспортната инфраструктура на Азербайджан – пътища, железници и най-вече пристанищата на Каспийския бряг. Това е постижима цел, дотолкова доколкото тя би носила приходи и на азербайджанската икономика, под формата на различните такси за транзит. Тя обаче не допуска провеждане на диверсии и водене на партизанска война в Нагорни Карабах и седемте азербайджански района около него.

Следващата стъпка би могъл да бъде опит за излизане от икономическата блокада. Мнозина от наблюдателите са съгласни, че ако Армения има в момента някакъв капитал, това са хората ѝ и тя трябва да разчита на труда на гражданите си, за да постигне икономическо и обществено възстановяване. Дават се дори примери с Германия след Втората световна война. Ключовата стъпка към такова икономическо и ако щете – психологическо възстановяване обаче е помирението със съседен Азербайджан, както и прекратяването на провокациите срещу съседна Грузия.

Това обаче не може да стане без предприемане на мерки за създаване на някакво доверие между враждуващите кажи-речи от 1906 г. страни¹⁸. Тук изрично трябва да се подчертае, че не може да се из-

¹⁸ Тук се има пред вид, така наречената „Армяно-татарская резня“ („Армено-татарското клане“), провокирано от царската „Охранка“ (тоест от тайните служби на Руската империя). В условията на избухналата Първа руска революция и на катастрофално загубената Руско – японска война, „Охранката“ не се поколебава да провокира кланета между арменското и азербайджанското население в Закавказието, като широко използва агентурата си сред националистическите арменски формации. Тази отвратителна провокация е мотивирана със съображението, че по това време Баку е вторият по значение индустриален град в Русия след Петербург и царските бюстители на реда се безпокоят, че може да се превърне в поредното огнище на революционен пожар. Темата е от изключително значение за разбирането на арменско-азербайджанския конфликт, както и за ролята на руската колониална политика в Закавказието и ще бъде обект на специален анализ на ЛПЧКР при ВУСИ.

ползува стандартната формулировка – „мерки за укрепване на доверието“. В момента в отношенията между арменци и азербайджанци, както и между двете държави Армения и Азербайджан, няма абсолютно никакво доверие, което да се укрепва. Ако доверието можеше да се измерва с числа, да се „квантифицира“, то със сигурност щяхме да получим даже не нула, а отрицателно число.

Има различни техники и практики за създаване на доверие и по-нататъшното му укрепване, някои от които са проверени и изпробвани при разрешаването на конфликти в други страни между цели държави, както и между отделни общности. Проблемът е там, че на политическата сцена в Армения не излиза „Партията на мира“. Там всички се борят да бъдат автентичната „Партия на войната“.

Някои арменски учени твърдят, че арменците са „глобална нация“. В това твърдение със сигурност има нещо вярно, колкото и известните ни многобройни дефиниции за „нация“ да противоречат на определението „глобална“. Арменците са създали могъща и влиятелна диаспора по целия свят. Но за съжаление, нито сред жителите на територията на Република Армения, нито сред диаспората в момента не можем да открием признаци на поява на „Партия на мира“.

Последното се илюстрира по един чудесен начин с пример от България, където местният клон на „Дашнакцутюн“ зае открита и официална позиция против тристранното споразумение от 10 ноември 2020 г., окачествявайки го като „унизително, поразително и опасно за съществуването на Арцах, Армения и арменския народ като цяло“. (Виж *Приложение № 3*).

На 22 декември 2020 г., в Армения започна национална стачка, която според организаторите ѝ трябваше да продължи до подаване на оставка от страна на Никол Пашинян. Опозиционните партии настояваха за оставката на министър-председателя, като за временен премиер до провеждането на предсрочни парламентарни избори предлагаша известния арменски политик Вазген Манукян. [69]

Съдейки по изявленията на Манукян и на опозицията като цяло, „Партия на мира“ не се е появила в Армения или поне няма да се

появи от редовете на партиите, организирали протестите за оставка на Пашинян. Това поне за сега показва, че мирната алтернатива е много малко вероятно да бъде възприета от арменското общество¹⁹.

¹⁹ Някой може да обвини автора на тези редове в игнориране на усилията на отделни личности и за съжаление скромни организации в Армения, които работят за мир в Южен Кавказ. Такива хора и организации има и те заслужават да бъдат посочени с висока оценка за усилията им.

Директорът на „Центъра за Кавказки миротворчески инициативи“, а също така режисьор и правозащитник Георгий Ванян от 2004-2005 г. насам, предлага различни миротворчески инициативи и прави про-азербайджански изявления. През 2009-2012 г., арменската общественост и държавните институции изразяват силно недоволство срещу опитите му да проведе в Армения фестивал на азербайджанското кино.

Някъде от около 2011 г. Георгий Ванян е една от главните фигури в така наречения „процес Текели“ в село Текели в района Марнеули в Грузия. Той нееднократно призовава към мир, заедно с азербайджанския политик Зардушт Ализаде. Последният такъв призив е публикуван в арменската преса на 10 септември 2020 година. Това е вторият подобен призив на Ванян и Ализаде. Първият призив е отправен през лятото на 2018 година. По време на тези призови, арменската и азербайджанската общност бяха информирани за това, че някои заинтересувани вътрешни и външни сили пречат на установяването на мир и солидарност между двата народа, като се стремят да дестабилизируют региона заради собствените си интереси. А азербайджанският и арменският народ трябва да намерят в себе си сили да се противопоставят на това и да се възцари мир.

Трябва да се отбележи, че през месец юни на 2020 г. неизвестни хора убиха кучето на Георгий Ванян и за да заличат следите, го бяха заровили извън селото, където става инцидента. На своята Фейсбук страница, Ванян нееднократно е изразявал недоволство от това как се води разследването и какво е отношението на правоохранителните органи към делото. В момента, Георгий Ванян живее в Иджеванска община на Тавешката област на Република Армения. Той ръководи сайта <http://southcaucasus.com/>

Един от най-известните про-азербайджански обществени дейци в Армения, който е и председател на съюза на журналистите „Ашарез“ в Гюмри (бившият Ленинанкан) е Левон Барсегиан. Когато Георгий Ванян се опита да проведе фестивал на азербайджанското кино в Армения, Барсегиан го подкрепи, като в резултат на това и двамаат бяха подложени на преследвания.

Артур Сакунц, ръководител на Ванадзорския офис на Хелзинкския комитет на Армения е известен със своите изявления в подкрепа на миротворчески проекти и на поэтапното разрешаване на армеско-азербайджанския конфликт. Преди няколко години той се изказа в тази посока по телевизията и в момента тази негова реч е много разпространена в средствата за масова информация. През месец декември 2019 г. лидерът на движението „Вето“ – Нарек Малиан написа в социалните мрежи, че за кампанията за връщане на азербайджанските земи, Артур Сакунц е получил грант от Фонда на Сорос в размер от 221000 долара. В заключение, трябва да отбележим, че миротворци в Армения има, но за сега „партията на войната“ доминира категорично политическия живот в страната.

По някаква ирония на съдбата, съществува възможността по чисто прагматични политически причини, точно човекът започнал 44 дневната Втора Карабахска война – Никол Пашинян, да се превърне по неволя от „ястреб“ в „гълъб“ и да пледира в полза на умиротворяването на региона. Неговият опит да закрепил спадащия си рейтинг с „малка победоносна война“ се провали, но сега му остава възможността да се застъпва за мира, обвинявайки опозицията в безотговорност в критичен за арменската нация момент.

Това обаче, едва ли може да е политическата основа за прокарване на мирната алтернатива за арменското общество. Затова, остават много сериозни, песимистични съмнения, дали мирът има шанс в Закавказието. Мир не може да има, докато едната от страните в конфликта (Армения) иска реванш, а другата страна (Азербайджан) вижда това. Така не може да бъде създадено никакво доверие, да не говорим за „укрепването“ му. От своя страна, това вечае нестабилност в Закавказието и рискове от ново разразяване на конфликта в неопределено бъдеще, с всички възможни геополитически и геоикономически усложнения, които могат да последват от това.

XVII.

Във все още не приключилата криза в Закавказието, взела формата на пълномащабна война, Европейският съюз на практика отсъстваше. Това се дължеше, както на ангажираността на европейските политици с други проблеми като пандемията и „Брекзит“-а, така и на политиката на единия от двата двигателя на ЕС – Франция, която зае открито про-арменска позиция. По този начин, Франция се самоизключи от ролята на възможен посредник (независимо, че Франция е съпредседател точно на Минската група на ОССЕ, която с десетилетия работи за постигане на мир в Южен Кавказ), а заедно със себе си, извади и Европейския съюз от преговорния процес.

На практика, политиката на Франция и в частност на президента Макрон, даде „карт бланш“ на Владимир Путин да поеме ролята на

„едноличен помирител” и да извлече максимална изгода за Руската федерация във възникналата ситуация. За това той беше улеснен в максимална степен и от азербайджанското и арменското държавно ръководство.

Независимо, че 44 дневната война доведе до военна катастрофа за Армения, в Баку едва ли са били очаровани от перспективата да управляват целия Нагорни Карабах с бунтовното му арменско население. По принцип, Азербайджан се съобразява много повече от Армения с мнението на международната общност и в Баку добре знаят, че последната не би толерирала на този етап пряко азербайджанско управление в Степанакерт (Ханкенди), особено пък установено след военни действия. Отделен въпрос е, че всеки инцидент в Нагорни Карабах щеше да се превръща в повод за негативни анти-азербайджански кампании по света и щеше да налива вода в мелницата на пропагандата на арменската диаспора.

Затова, за азербайджанците и лично за Илхам Алиев, поемането на ролята на миротворци от страна на руснаците не беше най-лошата възможност. Азербайджанската армия си свърши работата по най-добър начин, в ръцете на Баку премина и важна част от бившата НКАО, населена преди 1988 година с азербайджанци – старата столица на Нагорни Карабах – Шуша. Останалата, компактно населена с арменци територия на бившата НКАО, азербайджанското ръководство спокойно остави в ръцете на руснаците, макар че това със сигурност е свързано и с определени притеснения и неудобства, някои от които вече бяха разисквани. Но при всяко положение, Баку се отърва от необходимостта да носи отговорност за територия с крайно враждебно настроено население в планински район посред зима.

За Армения, посредничеството на Русия просто донесе спасение за разгромената ѝ армия, както и за формированията на сепаратистите от Нагорни Карабах. Пристигането на руските миротворци буквално спаси арменските въоръжени сили в Нагорни Карабах от пълен разгром. Тук Никол Пашинян изобщо не лъже, когато се позовава на арменското военно командване, когато мотивира подписа си

под споразумението от 10 ноември 2020 година.

При тази подредба на силите и на интересите, за Путин не беше чак толкова трудно да изпълни ролята на посредник за споразумението за спиране на огъня. САЩ останаха страничен наблюдател, а ЕС беше буквално изключен от ставащото.

ЕС обаче има шанса и трябва да се върне в мирния процес в Нагорни Карабах. Интересът на ЕС и на абсолютно всички негови страни-членки е в Закавказието да се установи траен мир. Това е трудна задача, но ЕС има нещо, което е много необходимо за мирния процес – финансови средства и други материални ресурси. ЕС може спокойно, мотивирано и последователно да провежда политика по формулата „мир срещу възстановяване“ в Нагорни Карабах и региона.

Тук не става дума само за хуманистични съображения. ЕС и цяла Европа имат нужда от енергийните ресурси на Азербайджан, Туркменистан и другите страни от басейна на Каспийско море. Нормалното функциониране на динамично изграждащата се енергийна инфраструктура минава през установяването на мир в Закавказието. Поне що се отнася до Армения и Азербайджан, напълно по силите на ЕС е да провежда политика по формулата „мир срещу възстановяване“. Това е политика, за която ЕС има ресурси и на която европейските политици са майстори – точно тук е мястото на прочутата европейска „мека сила“.

Докато Русия се занимаваше със силови проблеми в Нагорни Карабах²⁰, включително и с крайно деликатни въпроси като преустановяването на партизанските действия в Ходжавендски район, ЕС можеше да се заеме незабавно с дефинирането на формула или на формули, които дават рамката на политиката „мир срещу възстано-

²⁰ Руската страна оказва една много сериозна услуга на правителството на Пашинян, като осъществява масовото завръщане на евакуиралите се по време на Втората Карабахска война арменци в столицата на бившата НКАО – Степанакерт (Ханкенди). По този начин, властите в Ереван са освободени от огромния бежански проблем, който беше възникнал по време на 44 дневната война. Освен това, от международно признатата територия на Армения са изтеглени над 46 000 арменци с възможно най-радикални настроения. [28]

вяване". В момента, Армения не може да разчита на някаква особена материална подкрепа от Русия – самата Русия има дефицит на финансови ресурси.

Ако в края на 2020 г., подобни действия за ЕС можеха да бъдат определени като препоръчителни, след началото на пълномощабната агресия на Руската федерация в Украйна, тези действия на ЕС в Южен Кавказ стават на практика задължителни.

От своя страна, другият амбициозен играч, който гледа към района – Турция, също изобщо не е в цветущо финансово положение. Турция оказва сериозна помощ на Азербайджан в рискованите и трудни операции по разминирането в Нагорни Карабах (руснаците общо взето правят същото за арменците), които са задължителна първа стъпка за елементарна нормализация в района. Това е много важно за Баку, но там не могат да разчитат на някаква особена финансова подкрепа от страна на Анкара, където състоянието на икономиката в момента бележи само негативни тенденции.

При това положение, за европейската политика има голямо поле за действие. ЕС може да прокара с чиста съвест една политика, която е едновременно и хуманистична и изцяло в интерес на страните-членки, иначе казано – на лице е много приятно съвпадение на прагматичните интереси с човешкия морал.

От своя страна, България е една от най-заинтересуваните страни от мира в Закавказието, защото Южният газов коридор – стратегически инфраструктурен обект, изграден от Азербайджан, решава въпроса за енергийната диверсификация на България. Редом с България са Гърция, Албания и Италия. В съвсем малко по-далечна перспектива, в тази редица са и Черна гора, Босна и Херцеговина и Хърватско. В по-далечна перспектива, изгода от разклоненията на Южния газов коридор очакват Румъния, Унгария и дори Украйна. След началото на войната в Украйна, сигурността на доставките по Южния газов коридор е ключова за страните по трасето му. Залогът е много голям и затова мирът в Южен Кавказ изцяло си струва ангажимента, усилията и парите.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

[1] Основни документи по урежулирането на конфликта в Нагорни Карабах: <http://vn.kazimirov.ru/docs.htm>

[2] Boyajian, David, Meghri: The Pan-Turkish Superhighway and Other Wrong Turns, May 18, 2001, Asbarez Daily, Glendale, California, Armeniapedia, http://www.armeniapedia.org/wiki/Meghri:_The_Pan-Turkish_Superhighway_and_Other_Wrong_Turns

[3] Nagorno-Karabakh: Officials says Turkey backs Azerbaijan over territorial exchange, 27 June, 2002, Reliefweb, Source: RFE/RL, <https://reliefweb.int/report/armenia/nagorno-karabakh-official-says-turkey-backs-azerbaijan-over-territorial-exchange>

[4] Peuch, Jean-Christophe, Azerbaijan: Experts Ponder “Leaks” on Possible Territorial Swap Over Karabakh, July 02, 2002, 00:0) GMT, Radio “Free Europe”/Radio “Liberty”, <https://www.rferl.org/a/1100159.html>

[5] О сопряжении принципов в карабахском урегулировании. Проект дорожной карты: интервью советника министра обороны Армении, 22 ноември 2005, ИА „Регнум”, <https://regnum.ru/news/polit/547923.html>

[6] „Дорожная карта” карабахского урегулирования – „программа национального предательства”, 1 декабря 2005, 13:00, ИА „Регнум”, <https://regnum.ru/news/polit/553165.html>

[7] Карабахский вопрос сметет любого политика: интервью Арама Саркисяна ИА REGNUM, 7 декабря 2005, ИА „Регнум”, <https://regnum.ru/news/polit/556363.html>

[8] Баку предупредил США о грядущей войне за Карабах, 7 де-

кабря 2005, 14:13, Лента.ру, <https://lenta.ru/news/2005/12/07/war/>

[9] Об очерке „Карабахской дорожной карты” (продолжение): вариант „общего государства”, 8 декабря 2005, ИА „Регнум”, <https://regnum.ru/news/polit/557062.html>

[10] Fuller, Liz, Armenia/Azerbaijan: Foreign Ministers Seek to Finalize “Basic Principles” for Resolving Karabakh Conflict, January 16, 2006, 16:22 GMT, Radio “Free Europe”/Radio “Liberty”, <https://www.rferl.org/a/1064754.html>

[11] Владимир Казимиров: „Главное препятствие на переговорах – неуступчивость сторон”, 18 января 2006, 17:32, <https://news.day.az/armenia/39278.html>

[12] Минская группа ОБСЕ поочередно встретила с главами МИД Армении и Азербайджана, 18 января 2006, 20:12, <https://news.day.az/armenia/39289.html>

[13] Эльмар Мамедъяров: „Переговоры в Лондоне проходят в насыщенной и интенсивной атмосфере“, 20 января 2006, 09:11, <https://news.day.az/politics/39397.html>

[14] Новруз Мамедов: „Для нас очень важно, чтобы армяне согласились с принципом разрешения конфликта в рамках территориальной целостности Азербайджана“, 20 января 2006, 10:13, <https://news.day.az/politics/39435.html>

[15] Араз Азимов: „Необходимо учитывать степень доверия сторон друг к другу“, 23 января 2006, 17:25, <https://news.day.az/politics/39631.html>

[16] Араз Азимов: „Каждая из сторон понимает, что время для

разрешения конфликта уже пришло, но продвижений нет“, 24 января 2006, 09:37, <https://news.day.az/politics/39676.html>

[17] Fuller, Liz, Armenia/Azerbaijan: Will Presidents' meeting Yield Progress Toward Karabakh Peace Deal?, January 27, 2006, 14:29 GMT, Radio "Free Europe"/Radio "Liberty", <https://www.rferl.org/a/1065154.html>

[18] Алиев и Кочарян встретились в Рамбуйе, 11.02.2006, 14:20, Газета.ру, Интерфакс, https://www.gazeta.ru/politics/2006/02/11_kz_538514.shtml

[19] Hakobyan, Tatul, Presidents Kocharyan and Aliyev Look for the "Key" to the Settlement in Rambouillet Palace, 13 February 2006, 3:02 PM, <https://hetq.am/en/article/9850>

[20] Fuller, Liz, Armenia/Azerbaijan: Karabakh Wants to be in on Settlement Talks, February 21, 2006, 15:50 GMT, <https://www.rferl.org/a/1066008.html>

[21] Armenia/Azerbaijan: Tensions Rise Over Nagorno-Karabakh, March 03, 2006, 15:44 GMT, Radio "Free Europe"/Radio "Liberty", <https://www.rferl.org/a/1066339.html>

[22] Бологов, Петр, Армения рискнула первой. Роберт Кочарян заявил о готовности признать независимость Нагорного Карабаха, 3 марта 2006, 16:41, Лента.ру, <https://lenta.ru/articles/2006/03/03/karabakh/>

[23] Corwin, Julie, U.S.: Minsk Group Fails to Produce results on Nagorno-Karabakh, March 09, 2006, 22:48 GMT, Radio "Free Europe"/Radio "Liberty", <https://www.rferl.org/a/1066548.html>

[24] Caucasus: U.S. Says Aliyev, Kocharian Must Show “Political Will”, June 23, 2006, 17:56 GMT, Radio “Free Europe”/Radio “Liberty”, <https://www.rferl.org/a/1069418.html>

[25] Айрумян, Наира, Ваграм Атанесян: предложения МГ ОБСЕ исходят из интересов Азербайджана, Кавказский узел, 26 июня 2006, 16:55, <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/96864/>

[26] Parsons, Robert, Nagorno-Karabakh: OSCE Catches Region Off Guard, June 30, 2006, 15:52 GMT, Radio “Free Europe”/Radio “Liberty”, <https://www.rferl.org/a/1069595.html>

[27] Fuller, Liz, Nagorno-Karabakh: Mediators Take the Process Public, June 30, 2006, 16:17 GMT, Radio “Free Europe”/Radio “Liberty”, <https://www.rferl.org/a/1069596.html>

[28] Statement by the OSCE Minsk Group Co-Chairs July 3, 2006, <https://www.osce.org/mg/47496>

[29] Встреча Президента Азербайджана Ильхама Алиева и Президента Армении Сержа Саргсяна при посредничестве Дмитрия Медведева, Московская область, Барвиха, Официальный сайт Президента России, 2 ноября 2008, 15:30, <http://kremlin.ru/events/president/news/1960>

[30] Декларация Азербайджанской Республики,, Республики Армении и Российской Федерации, Официальный сайт Президента России, 2 ноября 2008, <http://kremlin.ru/supplement/232>

[31] Statement by the OSCE Minsk Group Co-Chair countries, L’Aquila, 10 July 2009, <https://www.osce.org/mg/51152>

[32] В Кишиневе состоялась трехсторонняя встреча Дмитрия

Медведева, Ильхама Алиева и Сержа Саргсяна, Кишинев, Официальный сайт Президента России, 9 октября 2009, 15:00, <http://kremlin.ru/events/president/news/5699>

[33] Матевосян, Гамлет, Саргсян и Алиев получили обновленный вариант Мадридских принципов, 22. 01. 2010, 14:00, РИА Новости, <https://ria.ru/20100122/205783932.html>

[34] Бабаян, Аза, В Сочи состоялась встреча президентов России, Армении и Азербайджана, Радио Азатутюн, 25 января 2010 года, <https://www.azatutyun.am/a/1938662.html>

[35] Барсегян, Лусине, Потребовали три района, граничащие с Ираном, ИНОСМИ.ру, 25 января 2010 года, <https://inosmi.ru/caucasus/20100125/157783819.html>

[36] Сопредседатели пообещали интенсифицировать обсуждения с армянской стороной, 06. 03. 2010, 14:52, Vesti.az, <https://web.archive.org/web/20100307174251/http://www.vesti.az/news.php?id=34234>

[37] Президент Ильхам Алиев: „Можно сказать, что в принципе основная часть переговоров по армяно-азербайджанскому нагорно-карабахскому конфликту завершена“, 20 марта 2010, 23:45, Day. Az, <https://news.day.az/politics/200494.html>

[38] Станислав Тарасов: Баку на минном поле международного права, 18 мая 2010, Регнум.ру, <https://regnum.ru/news/polit/1284811.html>

[39] Дадашев, Герай, Обновленные Мадридские принципы содержат технические огрехи – Алиев, 09. 06. 2010, 13:50, РИА Новости, <https://ria.ru/20100609/244297340.html>

[40] Встреча с президентами Азербайджана и Армении, Санкт-Петербург, Официальный сайт Президента России, 17 июня 2010, 19:45, <http://kremlin.ru/events/president/news/8081>

[41] Ирина Ованисян, Президенты России, Армении и Азербайджана встретились в Санкт-Петербурге, 18 июня 2010, Радио Азатутюн, <https://www.azatutyun.am/a/2075066.html>

[42] МИД Армении: „Ереван принял Мадридские принципы более двух лет назад“, 23 июнь 2010, Azadliq Radiosu, <https://www.azadliq.org/a/2080224.html>

[43] Полный текст заявления президентов России, США и Франции по Нагорному Карабаху, 26 июня 2010, 22:27, Regnum.py, <https://regnum.ru/news/polit/1298313.html>

[44] Совместное заявление Президентов Азербайджанской Республики, Республики Армении и Российской Федерации по нагорно-карабахскому урегулированию, Астрахань, Официальный сайт Президента России, 27 октября 2010, <http://kremlin.ru/supplement/749>

[45] Ответы на вопросы журналистов по итогам встречи с президентами Азербайджана и Армении, Астрахань, Официальный сайт Президента России, 27 октября 2010, 18:15, <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/9351>

[46] В Астане принято заявление по Карабаху, Декабрь 01, 2010, Радио Азатутюн, <https://rus.azatutyun.am/a/2235908.html>

[47] Nichol, Jim, Armenia, Azerbaijan and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests, April 2, 2014, CRS Report – Prepared for Members and Committees of Congress, Congressional

Research Service, Informing the legislative debate since 1914, pp. 19 – 23, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33453.pdf>

[48] Мкртчян, Тагуи Гегамовна, Армянская диаспора в США (1960-е – 1990-е гг.), специальность: 07.00.03. – Всеобщая история (Новая и новейшая история), Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук, Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования „Тамбовский государственный университет имени Г. Р. Державина”, Тамбов, 2015, <https://web.archive.org/web/20160625013112/http://dissert.tsutmb.ru/297>

[49] Могерини: партнерство ЕС с Арменией положительно скажется на всем регионе, 1 марта 2016, 20:01, Регнум.ру, <https://regnum.ru/news/polit/2089824.html>

[50] Акопян, Татул, Переговорный процесс по урегулированию конфликта. Аналитикон, Июнь 25, 2016, <https://www.aniarc.am/2016/06/25/tatul-hakobyan-article-analyticon-russian/>

[51] Есть подозрения: переговорный процес по Карабаху закрыт как никогда, Sputnik Armenia, 28. 12. 2019, 21:13, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20191228/21570230/Est-mnogo-podozreniy-peregovornyy-protsess-po-Karabakhu-zakryt-kak-nikogda.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D1%81%D1%8A%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81-%D0%BF%D0%BE-%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%85-%D0%B5-%D0%B7%D0%B0>

%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D1%82-%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%B9-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3-%D0%BF%D1%8A%D1%82

[52] Пашињан не хочет брать на себя ответственность в карабахском вопросе – зампред РПА, Sputnik Armenia, 25. 01. 2020, 16:25, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20200125/21830373/Pashinyan-ne-khochet-brat-na-sebya-otvetstvennost-rokarabakhskomu-voprosu--zampred-RPA.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-%D0%BD%D0%B5-%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B0-%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%BE%D1%82%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%BF%D0%BE-%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%85%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%8F-%D0%B2%D1%8A%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81-%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%82-%D0%BD%D0%B0>

[53] В Мюнхене началась встреча Никола Пашињана и Ильхама Алиева, 15. 02. 2020, 20:15, Sputnik Armenia, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20200215/22070775/V-Myunkhene-nachalas-vstrecha-Nikola-Pashinyana-i-Ilkhama-Alieva.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D0%B2-%D0%BC%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0>

%BD%D0%B0-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B0-%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D1%83-%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB-%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-%D0%B8-%D0%B8%D0%BB%D1%85%D0%B0%D0%BC-%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B5%D0%B2

[54] Пашинян сказал, чем может помочь международное сообщество в Карабахском вопросе, Sputnik Armenia, 15. 02. 2020, 20:56, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20200215/22071509/Pashinyan-skazal-chem-mozhet-pomoch-mezhdunarodnoe-soobschestvo-v-Karabakhskom-voprose.html>

[55] Lusine Haroyan – Dallakyan. 15 февруари 2020, 19:34 (Ереванско време), <https://www.facebook.com/lusine.dallakyan.14>

[56] Для решения конфликта нужны „микрореволюции“: что Пашинян предложил Алиеву, Sputnik Armenia, 15. 02. 2020, 21:53, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20200215/22072074/Dlya-resheniya-konflikta-nuzhny-mikrorevolyutsii-chno-Pashinyan-predlozhit-Alievu.html>

[57] „Столько автоголов в ворота Армении и Карабаха“: за что Шармазанов раскритиковал Пашиняна, 15.02.2020, 23:33, Sputnik Armenia, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20200215/22072826/Stolko-avtogolov-v-vorota-Armenii-i-Karabakha-za-chno-Sharmazanov-raskritikoval-Pashinyana.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%B2%D1%8A%D0%B2-%D0%B2%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD>

%D0%B8%D1%8F-%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B0
%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%85-%D0%B7%D0%B0-
%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D0%B2%D0%BE-%D1%88%D0%B0
D1%80%D0%BC%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0
%B2-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%8
2%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D0%B0
D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD

[58] Никол Пашинян публикувал „Мюнхенские принципы“, 16. 02. 2020, Радио „Азатутюн“ / Радио „Свобода“, <https://rus.azatutyun.am/a/30436994.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB-%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BC%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8>

[59] Ховнер, Анна, Постмюнхенское, (перевод с армянского), pandukht, February 16-th, 2020, 11:55 AM, <https://pandukht.livejournal.com/1708681.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4-%D0%BC%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B5>

[60] Это новый взгляд: депутат о важных „кейсах“ встречи Пашинян – Алиев, 16. 02. 2020, Aspekty.net, <http://aspekty.net/2020/eto-novuy-vzglyad-deputat-o-vazhnyh-kejsah-vstrechi-pashinyan-aliev/> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D1%80%D1%8A%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B0%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0>

%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0%D1%86
%D0%B8%D1%8F-%D0%B2-%D0%BF%D0%B0%D1%81%D0%B5-
%E2%80%93-%D1%80%D1%83%D0%B1%D0%B5%D0%BD-
%D1%80%D1%83%D0%B1%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-
%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%BB
%D0%B5%D0%B4-%D0%B4%D0%B5%D0%BF%D1%83%D1%82-
%D0%B0%D1%82%D1%8A%D1%82-%D0%B7%D0%B0-%D0%B2%
D0%B0%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B5

[61] Лусине Ароян – Далакян: из-за Пашиняна мы с по-
зором проиграли дебаты по Карабаху, Вестник Кавказа, 17
февраля 2020, 11:49, <https://vestikavkaza.ru/news/lusine-aroyan-dalakyan-iz-za-pashinyana-my-s-pozorom-proigrali-debaty-po-karabakhu.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D0%BB%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%8F%D0%BD-%E2%80%93-%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%8F%D0%BD-%D0%B7%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D0%B3%D1%83%D0%B1%D0%B8%D1%85%D0%BC%D0%B5-%D0%B4%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B0%D1%85>

[62] Мадатова, Яна, „Переговоры сорваны, а Минская группа лишена мандата. Скоро произойдет самый настоящий взрыв“ (разговор с Тофиком Зульфугаровым), Minval.az, 17. 02. 2020, 15:21, <https://minval.az/news/123961620> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D1%82%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BA-%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%84%D1%83%D0%B3%D>

0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%81%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%8A%D1%81%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%B0-%D0%B5-%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D1%82-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%82-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE-%D1%89%D0%B5-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%B8

[63] Разбор полетов после Мюнхена: как Пашинян с Алиевым тягался, 17. 02. 2020, 21:31, Sputnik Armenia, <https://ru.armeniasputnik.am/karabah/20200217/22091056/Razbor-poletov-posle-Myunkhena-kak-Pashinyan-s-Alievym-tyagalsya-.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu :

[64] „Формируется новое содержание“: Пашинян назвал Мюнхенскую встречу с Алиевым „переломной“, 20. 02. 2020, 23:46, Sputnik Armenia, <https://ru.armeniasputnik.am/politics/20200220/22128356/Formiruetsya-novoe-soderzhanie-Pashinyan-nazval-myunkhenskuyu-vstrechu-s-Alievym-perelomnoy.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu: <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%8A%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B5-%D0%BC%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D1%80%D0%B5%D1%89%D0%B0-%D1%81-%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B0>

[65] От Мюнхенските дебатов Пашинян и Алиева выиграло только организаторы – Киро Маноян, 24. 02. 2020, 13:51, <https://blognews.am/rus/news/665609/ot-myunkhenskikh-debatov-pashinyana-i-alieva-viyigrali-tolko-organizatoriy-%E2%80%93kiro-manoyan.html> ; на български език в blacksea-caspia.eu : <https://blacksea-caspia.eu/bg/%D0%BE%D1%82-%D0%BC%D1%8E%D0%BD%D1%85%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B4%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%B0%D1%88%D0%B8%D0%BD%D1%8F%D0%BD-%D0%B8-%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B5%D0%B2-%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D1%85%D0%B0-%D1%81%D0%B0%D0%BC%D0%BE-%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5-%E2%80%93-%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%BE-%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%8F%D0%BD>

[66] Страните от Организацията на договора за колективна безопасност ще проведат учения срещу Азербайджан?, 14 август 2020 г., Рубрика „Региони”, <https://blacksea-caspia.eu/bg/880501878>

[67] Членки на организацията „Жени за мир”, начело със съпругата на министър-председателя на Армения, преминаха военно обучение на окупираните от Ереван азербайджански територии, blacksea-caspia, 09 септември 2020 г., <https://blacksea-caspia.eu/bg/1713402222>

[68] Мир в Нагорни Карабах ?, blacksea-caspia, 10 ноември 2020 г., <https://blacksea-caspia.eu/bg/mir-v-nagorni-karabakh>

[69] Приймак, Артур, Андрей Самохин, Национална стачка за почва в Армения, Вестник „Вахан”, бр. 42 (1365), год. 30, от 23 декември 2020 год., стр. 1-2.

[70] Le Monde: Францию заинтересовала тактика Азербайджана в войне в Карабахе, 26.12.2020, 22:41, <https://minval.az/news/124072183>

[71] В Ханкенди прибыли еще 840 армян, Minaval.az, 27.12.2020, 23:23, <https://minval.az/news/124072505>

[72] Армянские боевики напали на азербайджанских военных в Карабахе, погиб солдат, 28.12.2020 г., 11:02, <https://minval.az/news/124072575>

[73] Сафаров, Бахтияр, Эльхан Шахиноглу: В лесах Карабаха укрылись от 3 до 4 тысяч армянских боевиков, 28.12.2020 г., 17:44, <https://minval.az/news/124072783>

Приложение № 1

Изявление на Президента на Азербайджанската република, Премиер министъра на Република Армения и Президента на Руската Федерация:

Ние, Президентът на Азербайджанската Република И. Х. Алиев, премиер министърът на Република Армения Н. В. Пашинян и Президентът на Руската Федерация В. В. Путин, заявихме следното:

1. Обявява се пълното прекратяване на огъня и на всички военни действия в зоната на нагорно-карабахския конфликт от 00 часа 00 минути по московско време на 10 ноември 2020 година. Азербайджанската Република и Република Армения, по-нататък наричани Страните, остават на заеманите от тях позиции.

2. Агдамският район се връща на Азербайджанската Република до 20 ноември 2020 година.

3. По дължината на линията на съприкосновение в Нагорни Карабах и по дължината на Лачинския коридор се разгръща миротворчески контингент на Руската Федерация в състав от 1960 военнослужещи, въоръжени със стрелково оръжие, 90 бронетранспортъора, 380 броя автомобили и специална техника.

4. Миротворческият контингент на Руската Федерация се разгръща успоредно с извеждането на арменските въоръжени сили. Срокът на пребиваването на миротворческия контингент на Руската Федерация е 5 години с автоматично продължаване на последващи 5 – годишни периоди, ако нито една от Страните не заяви в срок от 6 месеца до изтичане на срока за намерението си да прекрати съществуващото положение.

5. С цел повишаване на ефективността на контрола над изпълнението на договореностите от Страните, се разгръща миротворчески център за контрол на прекратяването на огъня.

6. Република Армения до 15 ноември 2020 г. връща на Азербай-

джанската Република Келбаджарския район, а до 1 декември 2020 г. – Лачинския район. Лачинският коридор (с ширина 5 километра), който ще осигурява връзката на Нагорни Карабах с Армения и който няма да засяга град Шуша, остава под контингента на миротворческият контингент на Руската Федерация.

Със съгласието на Страните през идните три години ще се определи план за строителството на нов маршрут за движение по Лачинския коридор, осигуряващ връзката между Нагорни Карабах и Армения, с последваща предислокация на руския миротворчески контингент за охрана на този маршрут.

Азербайджанската Република гарантира безопасността на движението по Лачинския коридор на граждани, транспортни средства и товари в двете посоки.

7. Вътрешно преместените лица и бежанците се връщат на територията на Нагорни Карабах и прилежащите райони под контрола на Офиса на Върховния комисар на ООН по въпросите на бежанците.

8. Извършва се размяна на военнопленниците, заложниците и други задържани лица и на телата на убитите.

9. Вдига се блокадата на всички икономически и транспортни връзки в региона. Република Армения гарантира безопасността на транспортните връзки между западните райони на Азербайджанската Република и Нахичеванската Автономна Република с цел да се организира безпрепятственото движение на граждани, транспортни средства и товари в двете посоки. Контролът над транспортните връзки се извършва от органите на Граничната служба на Федералната служба за безопасност на Русия.

Съгласувано между Страните, ще бъде осигурено строителството на нови транспортни комуникации, свързващи Нахичеванската Автономна Република с западните райони на Азербайджан.

„ „ ноември 2020 година
Президент на Азербайджанската република
Премиер-министър на Република Армения
Президент на Руската Федерация

Забележка:

Преводът е направен според английския и руския текст на споразумението, дадени в официалната им публикация в сайта на Министерството на външните работи на Азербайджанската република, където те са публикувани под номер 406 / 20 на 10 ноември 2020 година в 09:44:58 часа:

https://mfa.gov.az/en/news/7026/view?fbclid=IwAR0rDEwiiqRZji1rhDzer8V_3... ;

Във вида, в който е публикуван, документът е датиран „ ” ноември 2020 г. и в английския и в руския текст.

Преводът на български език е на доц. д-р Теодор Дечев, като преводът е сравнен и с английския и с руския текст.

Приложение № 2

Съобщение на Министерството на отбраната и на Службата за държавна безопасност на Азербайджан

13 декември 2020 г., 12:45 часа

След обявяването на прекратяването на огъня в съответствие с изявлението, подписано на 10 ноември 2020 година от Президентите на Азербайджанската Република и Руската Федерация и от министър-председателя на Армения, някои въоръжени формирования на Армения останаха в гористата местност, северозападно от населеното място Хадрут (Гадрут) от Ходжавендския район на Азербайджан.

Позовавайки се на официални арменски среди, арменските средства за масова информация съобщиха, че тези въоръжени формирования са се заблудили в гористата местност. Арменската страна се обърна към командването на миротворческите сили на Руската Федерация с молба да ги изведе от въпросната територия. Азербайджанската страна създаде всички условия за извеждането на тези арменски формирования от там.

Военнослужещите от миротворческите сили на Русия пристигнаха на тази територия в сложни метеорологични условия и с помощта на високоговорители се обърнаха към арменските въоръжени отряди, намиращи се в гористата местност, съобщиха им, че са взели необходимите мерки за тяхната евакуация от тази територия.

Като цяло, военнослужещите от миротворческите сили на Руската Федерация изпълниха своите задължения по съхраняването на режима на прекратяване на огъня и евакуацията на арменските военнослужещи, представяни като „заблудили се” и „безследно изчезнали” с отговорност и висок професионализъм.

Тези арменски въоръжени отряди не напуснаха територията, обратно те създадоха бойни позиции и през послените дни извърши-

ха терористично-провокационни и диверсионни действия против лица, изпълняващи на гражданска служба на дадената територия и срещу военнослужещи. Така, на 26 ноември 2020 година в освободеното от окупация село Сур на Ходжавендския район, в резултат на внезапно нападение на арменци над военнослужещи от Министерството на отбраната на Азербайджан, изпълняващи служебните си задължения на тази територия, трима наши военнослужещи загинаха и двама бяха ранени. На 8 декември, един военнослужещ загина, а сътрудник на компанията „Azercell” беше ранен сериозно при монтиране на средства за комуникация и ретранслаторно оборудване недалече от селището Хадрут (Гадрут) на същия район.

Отчитайки изложеното по-горе, Службата за държавна безопасност на Азербайджанската Република беше принудена да проведе онтитерористична операция в този район. Отправянето в такива случаи на необосновани обвинения от страна на някои ръководни лица в Армения и от арменските средства за масова информация срещу руските миротворчески сили и срещу азербайджанската страна са непримливи.

Арменската страна е длъжна да осигури изпълнението на положенията на тристранното изявление, да поддържа съблюдаването на режима на прекратяване на огъня и на мира, да се въздържа от провокации чрез останалите на територията арменски въоръжени отряди или остатъци от въоръжените сили на Армения, а също така от преднамерено изостряне на ситуацията и от използване на подобни случаи за вътрешно политически цели.

Като се придържа към положенията на тристранното изявление, Азербайджанската Република продължава своите усилия за осигуряване на мира в региона в тясна координация и сътрудничество с миротворческите сили на Руската Федерация.

Забележка:

Преводът е направен от доц. д-р Теодор Дечев, според руския и английския текст на съобщението, поместено официално в сайта на Министерството на отбраната на Азербайджанската република на 13 декември 2020 г., 12:45 часа. Виж на руски: <https://mod.gov.az/ru/news/soobshenie-ministerstva-oborony-i-sluzhby-gosudarstvennoj-bezopasnosti-azerbajdzhana-34075.html> ; и на английски език: <https://mod.gov.az/en/news/information-of-the-ministry-of-defense-and-the-state-security-service-of-azerbaijan-34076.html>

Декларация

От 27 септември до 9 ноември 2020 г., Армения и диаспората бяха изправени прид изключително тревожни моменти, моменти на оцеляване. Войната, разгърната от врага, азербайджанците, срещу Арцах беше много трудна за всички нас. Имаме хиляди жертви и огромни загуби на територии. Прекланяме се пред паметта на героите, жертвали живота си, за да защитят земята ан Арцах.

Искаме да изразим абсолютното си отхвърляне на тристранното споразумение от 10 ноември, което считаме за унижително, пораженческо и опасно за съществуването на Арцах, Армения и арменския народ като цяло.

Възмутени от тази ситуация, ние протестираме срещу решението на министър-председателя на РА за подписване на това споразумение, и присъединявайки гласа си към вълната на недоволство в Армения, осъждаме политическите грешки на властите и настояваме за оставката на премиера и правителството на РА.

Арменска революционна федерация
„Ташнагцутюн” – България

Забележка:

Текстът на декларацията на българския клон на Арменската революционна федерация „Ташнагцутюн”, поместваме без каквито и да са изменения по публикацията му във вестник „Вахан”, бр. 40 (1363), год. 30, от 9 декември 2020 г., стр. 1. В настоящия научен текст, за името на Арменската революционна федерация е използвано утвърдилото се название „Дашнакцутюн”. В декларацията обаче е използвана друга транслитерация на названието – „Ташнагцутюн”.

Книгата се разпространява безплатно

**ОТ МАДРИДСКИТЕ ПРИНЦИПИ
ДО МЮНХЕНСКИТЕ ДЕБАТИ**

Автор: Теодор Данаилов Дечев

Тираж: 300 броя

Формат: 145 / 215 милиметра

Дадена за печат на 02.08.2022 г.

Подписана за печат на 05.08.2012 г.

Редактор: Дария Николиева

Коректор: Камелия Алексиева

Предпечат: „Свят. Наука“

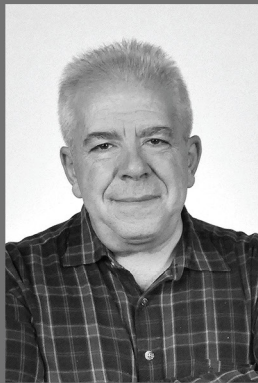
Корица: „Свят. Наука“

Издава: Издателски комплекс „ВУСИ“

ДОСТАВКА НА БУТИЛИРАН
ПРОПАН-БУТАН ЗА БИТА И БИЗНЕСА

<https://ultralightgas.bg>

Доц. д-р Теодор Дечев е завършил ВИАС през 1984 г. През 2003 г. се дипломира като магистър по политология в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2005-а до 2007 г. е докторант на свободна подготовка в Института по социология при БАН, а от 2007 г. е доктор по социология.

В периода 1998-2001 г. е зам.-министър на труда и социалната политика в кабинета на Иван Костов,

където министър на труда е Иван Нейков.

В периода от 2003 до началото на 2012 г. е зам.-председател и председател на ССИ и член на Националния съвет за тристранно сътрудничество (НСТС).

От 2014 г. до днес е директор „Индустириални политики“ в Асоциацията на индустриалния капитал в България (АИКБ). През 2002-2003 г. е експерт на Европейската комисия по въпросите на социалния диалог, в периода 2003-2005 г. е член на Икономическия и социален съвет на РБ.

От 2016 г. е редовен доцент във Висшето училище по сигурност и икономика (ВУСИ), гр. Пловдив, преподава и в УНСС, София. Преподавал е също в НБУ, ВТУ „Кирил и Методий“ и УНСС. Преподава социология, етносоциология, индустриални отношения и социален диалог, индустриални отношения и сигурност, етнически конфликти и противодействие на конвенционалната престъпност.

Автор е на над 40 научни публикации в сферата на строителните конструкции и на над 80 труда по социология, политология, индустриални отношения, етнически конфликти и международна сигурност. Най-известните му самостоятелни книги са: „Гъвкави форми на работа“ и (пост)индустриални отношения в Централна и Източна Европа“; „Социалният диалог в частния охранителен сектор“; „Взаимодействие между институциите и индустриални отношения“; „Индустриални отношения и сигурност-социални концесии в колективното договаряне“; „Азербайджан и Туркменистан на газовата шахматна дъска“.

В съавторство е издал книгите: „Българските работодатели и жените в труда (диагностика на равнопоставеността по пол)“; „Social Dialogue and Employment of Women in the Field of Biomass Utilization in Bulgaria“; „Иновации в колективното договаряне. Европейски и български аспекти“.

Превежда от английски и руски език.

Блог в мрежата: „Панта Рей – всичко тече“.